

POŠTNINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:

XXX

VIII-X

1935-36

VSEBINA:

Dr. Melitta Pivec-Stelè: Slovenska knjižna produkcija v letih 1919—1935

(str. 241) // Univ. docent dr. Ivan Tomšič: Za boljši mednarodnopravni red

(str. 265) // A. Kuhar: Povratak Rusije v Evropo (str. 272) // Rajko Ložar:

Prevodi iz Horacija in naš poetični jezik (str. 289) // Zgonik Mavricij: Notranji

in zunanji problemi Italije in nje geopolitična osnova (str. 302) //

Obzornik: Svetozor filozofa-zdravnika (str. 316) // Ocene (str. 322)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsku v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Slovenska knjižna produkcija v letih 1919—1935.

Dr. Melitta Pivec-Stelè.

V svojem pregledu »Die Wirtschaftskrise und die Buchproduktion der slavischen Völker«¹ Vl. Tukalevskij začinja odstavek o jugoslovanski produkciji s sledečo konstatacijo: Jugoslavien besitzt weder eine amtliche Statistik noch irgendeine private Publikation, die die Buchproduktion der Völker des Königreiches registriert hätte... Ein Notbehelf sind die Buchhändlerzeitschriften, die in den Jahren 1928—1933 in Jugoslavien erschienen.«² Nato omenja nekatere teh publikacij in prinaša nekaj števil.

Po l. 1934, ko je Tukalevskega študija izšla, so se tam omenjenim poskusom pridružili še novi, deloma trgovskega značaja, deloma pa tudi taki z znanstvenimi ambicijami. Če navedemo glavne, dobimo sledečo dvojno vrsto: Bibliograf. Popis novih knjiga i perodičnih publikacija u Kr. SHS. (mesečnik) Beograd, I (1926)—III (1928). — Naša knjiga. Mesečni časopis o novim knjigama Kr. Jugoslavije. Zemun, I (1929) — III (1931). — Katalog izdanja 1901—1935 Izdavačkog i knjižarskog preduzeća Geca Kon. Beograd, 1935. — Opšti katalog knjiga 1935. Geca Kon. Beograd, 1935. — Milan E. Breier, Der Buchhandel in Jugoslavien, v: Der Buchhandel der Welt, Stuttgart, 1935. — [Ivo] H[ergešić], Književni pregled. Bibliografska razmatranja. Zagreb, Obzor 1934, 48, 75, 94. — Jugoslovenski bibliografski godišnjak za 1933 g. Beograd, 1935 (Posebna izdanja 106). — Jugoslovenska bibliografija (mesečnik) Priloga Glasnika knjižara. Beograd I (1934), II (1935). — Statistički godišnjak I (za 1929) — V (za 1934), Beograd, ki objavlja pregled publikacij po podatkih beogradske Narodne biblioteke in ljubljanske Drž. biblioteke.³

Kljub tu navedenim statističnim publikacijam pa je, posebno radi ohlapne stilizacije § 7 tiskovnega zakona, ki govori o dolžnostnih

¹ Slavische Rundschau VI (1934) 348—357.

² o. c. 353.

³ Prva leta so podatki ljubljanske Drž. biblioteke za dravsko banovino pomotoma označeni kot podatki za vso Jugoslavijo.

izvodih, in tudi radi drugih činjenic, z a n e s l j i v a statistika jugoslovske knjižne produkcije še danes težko izvedljiva stvar. Zato se tu omejimo na slovensko knjižno produkcijo, ki obsega manjšo tvarino in ima že nekoliko predel.

Med publikacijami trgovskega značaja pri nas omenjamo: Glavni seznam knjig knjigarne Učiteljske tiskarne v Ljubljani, 1934. — Seznam knjig založništva in knjigarne Tiskovne zadruga v Ljubljani, 1933. — Katalog slovenskih knjig. Ob svoji desetletnici Nova založba v Ljubljani, 1927. — Katalog ob petdesetletnici Jugoslovske knjigarne v Ljubljani, 1879—1929, 1929.

Vendar gradivo, ki ga naša statistika že predpostavlja, to je slovska bibliografija, v celoti še ni objavljeno. Imamo celotno bibliografijo samo za predvojni in vojni čas: Fr. Simonič: Slovenska bibliografija (1550—1900), Ljubljana, 1903/05. J. Šlebinger: Slovenska bibliografija za l. 1902—1906, Ljubljana ZSM V (1903)—IX (1907)^{3a}; Slovenska bibliografija za l. 1907—1912, Ljubljana, 1913; Bibliografija za l. 1913—1918, Ljubljana, Carniola N. v. VI (1915)—IX (1918). Po vojni pa imamo objavljeno samo: J. Šlebinger, Slovenska bibliografija za l. 1929 in 1930, Ljubljana, Slovenski tisk 1929 in 1930 (prva je izšla tudi kot separatum, druga pa je radi prenehanja lista nezaključena).

Za povojni čas pa imamo nekaj delnih bibliografij: J. Šlebinger, za jezikoslovje, slovstveno zgodovino in zgodovino, 1913—1927, ČJKZ I (1919)—VII (1928); M. Marolt, F. Šijanec in J. Šlebinger, za umetnostno zgodovino, 1921—1932, ZUZ I (1921)—XII (1933); Fr. Baš, za narodopisje, 1929—1932, ČZN XXV (1930)—XXIX (1934); J. Glaser, Pregled mariborskega časopisja po prevratu, Mariborski Koledar 1935; Fr. Baš, Bibliografija o Ptuj, ČZN XXVIII (1933); Fr. Bevk, Slovenske knjižne izdaje v Italiji, Luč I (1927)—VIII (1932) (Trst). A. Kacin, Slovenski tisk v Italiji od 4. novembra 1918 dalje (do 1. junija 1930), Jadranski Almanah za l. 1925—1930 (Gorica); isti, Slovenski tisk v Italiji od 1. junija 1930 do 31. decembra 1934, čigar natis ni bil dovoljen; L. Legiša, Slovensko časopisje na Primorskem, Jadranski Kalendar 1935 (Zagreb); Frank Zaitz, Slovenske knjige in brošure, ki so izšle v Ameriki, Ameriški družinski koledar (Chicago) 1928; Seznam slovenskih časopisov v Ameriki, Ameriški družinski koledar 1926—1935.⁴

[J. Aleksič], Slovensko časopisje 1934, Vzajemnost 1934, daje pregled z ideološkega stališča, L. M., Pet let krize in slovska knjiga, Jutro 1935, 61, prinaša nekaj številka za l. 1929—1933 na podlagi gradiva Drž. biblioteke, in td [Tine Debeljak], Pogled na knjižni trg

^{3a} Za l. 1901 jo je sestavil K. Glaser (ZMS IV, 1902).

⁴ Podatke za Koroško in za l. 1935 v Italiji je dal Manjšinski institut.

l. 1935, Slovenec 1936, 1, podaje splošen pregled zadnjega leta. Isti namen ima: Kaj nam je leta 1935 nudil slovenski knjižni trg, Duhovno življenje (Buenos Aires) 1936.

Naša tu priobčena statistika je sestavljena na podlagi gradiva naše Drž. biblioteke in še neobjavljene bibliografije J. Šlebingerja;⁵ slednja je bolj obširna kot prvo, ker marsikaj pride do našega znanja, pa ne v našo posest. Posebno pomanjkljivo prihajajo grafični izdelki in muzikalije.

Izhodišče je l. 1919, ki se smatra kot prvo povojno leto. Rubrike so sestavljene po rubrikah našega ministrstva prosvete — kakor so objavljene v Statističnem godišnjaku — in po poljski ter nemški bibliografiji, prikrojene za naše razmere. To delno razliko v rubrikah je treba upoštevati, če se primerjajo naše številke z že objavljenimi za 1929—1934. Vpoštevati se mora tudi, da je uvrstitev v sorodne rubrike podvržena v neki meri individualni presoji sestavljalca. Razen tega naše številke večinoma presegajo prej dosežene, radi poznega prihoda knjig iz prejšnjih let. Končno pa tudi naše številke še ne bodo definitivne, v prvi vrsti radi že omenjene nejasne stilizacije § 7 tiskovnega zakona z dne 6. avgusta 1929 o dolžnostnih izvodih (v tem je bila naredba deželne vlade 16. decembra 1918 bolj precizna), in pa ker je zbiranje slovenskih publikacij izven naših političnih mej popolnoma odvisno od dobre volje privatnih činiteljev, a kompletnost še zdavnaj ni dosežena.

⁵ Zahvaljujem se tu g. dr. Šlebingerju, da mi je dovolil uporabo.

1920	Število izdanih knjig				Število brošur		Število izdanih del						Število prevodov																										
	v državi		v inozemstvu				Število periodik in kontinuant, ki izhajajo						Skupaj						iz drugih evr. jez.																				
							dnevno		na teden		najmanj enkrat na mesec		najmanj enkrat na 3 mesece		ostali		v slovenski		v srbohrvaški		v drugih slov. jez.		v nemški		v angleški														
Enciklop. dela, zborniki																																							
Teologija, nabožno slovstvo	11	5								7	4	11	37																					1					
Filozofija, psihologija, pedagogika	5	3								3		7	18																										
Pravo in soc. vede, statistika	9	1								1		2	13																										
Politika, uprava	22	24	6							8	23	2	9	94																									
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	4												4																										
Zgodovina in pom. vede	3												2																										
Geografija, etnografija	1												2	3																									
Matematika, prirodosl. vede													1	1																									
Medicina, higijena	2												1	3																									
Leposlovje	28	8								3		24	63																										
Mladinski spisi	11	1								7	1	9	28																										
Šolske knjige	10	6								1		3	20																										
Lik. umetnost, umetn. obrt	1												1																										
Glasba, gledališče	9	1								2		1	19																										
Tehnika, industrija, obrt	3									6		3	12	20																									
Trgovina, promet	5	2								9		1	15	34																									
Kmetijstvo, gošpodinjstvo	3												6																										
Telovadba, sport	4									1		1	3	10	20																								
Varia	8	6	4							2	8	2	13	42																									
Skupaj	139	57*	32	8	27	49	10	121	435				1	6																									

* V Avstriji 4 časopisi, na Ogrskem 1 časopis, v Ameriki 14 časopisov in 8 knjig, v Italiji 22 knjig in 8 časopisov.

1921

Vzpostavljena imena	Število izdanih knjig		Število brošur		Število periodik in kontinuant, ki izhajajo						Število izdanih del										Število prevodov									
	v državi	v inozemstvu	v državi	v inozemstvu	dnevno	najmanj enkrat na teden	najmanj enkrat na mesec	najmanj enkrat na 3 mesece	ostali	v srbohrvaščini	v drugih slov. jez.	v francoščini	v nemščini	v angleščini	v drugih evr. jez.	iz srbohrvaščine	iz rusčine	iz poljščine	iz češčine	iz slovaščine	iz bolgarščine	iz ukrajinsčine	iz nemščine	iz francoščine	iz angleščine	iz italijansčine	iz drugih evr. jez.	skupa		
																													Skupaj	
Enciklop. dela, zborniki							8	2	15	42																			42	
Teologija, nabožno slostvo	8	9					5	6	17																				17	
Filozofija, psihologija, pedagogika	2	3	1				1	4	14	1																			15	
Pravo in soc. vede, statistika	7	3																											7	
Politika, uprava	10	22	6		7	24	2		6	77																			77	
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	6								3	8			1																9	
Zgodovina in pom. vede	2							2	1	5																			5	
Geografija, etnografija	2								1	3																			3	
Matematika, prirodosl. vede	1								1	2																			2	
Medicina, higijena	5							1	4	10																			10	
Leposlovje	29	9					3		22	63																			63	
Mladinski spisi	13	3	3				10	1	3	33																			33	
Solske knjige	13	6					1		14	34																			34	
Lik. umetnost, umetn. obrt	7		2					1		10																			10	
Glasba, gledališče	23	5	12				4		10	54																			54	
Tehnika, industrija, obrt	6	1	5				3		12	22																			27	
Trgovina, promet	7	2	10				1	2	1	20	38	1	1	1															43	
Kmetijstvo, gospodinjstvo	3						5	1	2	11																			11	
Telovadba, sport	8						1	4	1	7	21																		21	
Varia	10	7	7				2	15	2	56	1		1																58	
Skupaj	162	70*	46		7	28	64	11	146	520	3	1	2	5	2	1	534	3	1	4									4	
																													5	
																													13	
																													2	
																													3	
																													35	

* V Avstriji 2 časopisa, na Ogrskem 1 časopis, v Ameriki 14 časopisov in 11 knjig, v Italiji 30 knjig in 12 časopisov.

	Število izdanih knjig		Število brošur				Število periodik in kontinuirani, ki izhajajo				Število izdanih del						Število prevodov																									
	v inozemstvu		v državi				na teden	na mesec	na tri mesece	ostali	v slovensčini		v srbohrvaščini		v drugih slov. jez.		v angleščini						iz rusčine		iz poljščine		iz češčine		iz slovaščine		iz bolgarščine		iz ukrajinščine		iz nemščine		iz francoščine		iz italijanščine		iz drugih evr. jez.	
Enciklopij. dela, zborniki																																										
Teologija, nabožno slovstvo	20	6					10	2	15	52																																
Filozofija, psihologija, pedagogika	4	2					4		7	17																																
Pravo in soc. vede, statistika	7	3					2		3	15																																
Politika, uprava	14	20	10	8	27	4	4	5	87	1																																
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	3	1						1	1	6																																
Zgodovina in pom. vede	1							2	4	7																																
Geografija, etnografija	2								2	4																																
Matematika, prirodosl. vede	2								1	3																																
Medicina, higijena	7	1					1	5	12																																	
Leposlovje	37	9					3	1	24	74																																
Mladinski spisi	18	4					12	1	7	42																																
Šolske knjige	14	9							13	31																																
Lik. umetnost, umetn. obrt	5	4						1	2	12																																
Glasba, gledališče	21	4	9				4	12	50																																	
Tehnika, industrija, obrt	7	9					4	12	28																																	
Trgovina, promet	4	2	15				1	3	19	40	1	1	1																													
Kmetijstvo, gospodinjstvo	6	2	1				6	3	18																																	
Telovadba, sport	9	1					1	6	1	7	25																															
Varia	11	14	5				2	15	2	65																																
Skupaj	192	76	55	8	31	74	12	158	588	2	1	3	8	1	3	606	4	2	1	7																						

* V Avstriji 2 časopisa, na Ogrskem 1 časopis, v Ameriki 14 časopisov in 10 knjig, v Italiji 34 knjig in 15 časopisov.

1927	Število izdanih knjig		Število brošur					Število periodik in kontinuant, ki izhajajo					Število izdanih del											Število prevodov										
	v državi	v inozemstvu	dnevno	najmanj enkrat na teden	najmanj enkrat na mesec	najmanj enkrat na 3 mesece	ostali	v slovenski	v srbohrvaški	v drugih slov. jez.	v francošini	v nemščini	v angleščini	v drugih evr. jez.	Skupaj	iz srbohrvaščine	iz rusčine	iz poljščine	iz češčine	iz slovaščine	iz bolgarščine	iz ukrajinščine	iz nemščine	iz francoščine	iz angleščine	iz italijanščine	iz drugih evr. jez.	skupaj						
Enciklop. dela, zborniki	1	1					2								2																			
Teologija, nabozno slovstvo	11	18			12	4	15	59				1			60																			
Filozofija, psihologija, pedagogika	6	1			3		7	17							17																			
Pravo in soc. vede, statistika	5	3			2		1	9					2		11																			
Politika, uprava	13	33	9	7	24	7	9	101				1			102																			
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	10						1	11				1			12																			
Zgodovina in pom. vede	12	1					2	3	16			1		1	18																			
Geografija, etnografija	5						1	1	7					7																				
Matematika, prirodosl. vede	1	1					2	4						4																				
Medicina, higijena	6	1	5				3							15																				
Leposlovje	26	13					3							34	75																			
Mladinski spisi	8	5					14	1	5	33					33																			
Solske knjige	8	3						4	14																									
Lik. umetnost, umetn. obrt	3		5					1	1	10					10																			
Glasba, gledališče	18	4	9				3	2	36					36																				
Tehnika, industrija, obrt	3		12				2	1	11	25					29																			
Trgovina, promet	9	1	15				2	7	2	26	57	1	1	1	62																			
Kmetijstvo, gospodinjstvo	7	2	2				8	1	5	25					25																			
Telovadba, sport	4	1	3				7	4	7	26					26																			
Varia	6	16	3				4	21	2	73					73																			
Skupaj	162	104	63	7	30	92	20	155	6	15	1	1	2	8	3	3	633																	

* V Avstriji 3 časopisi, v Ameriki 15 časopisov in 8 knjig, v Italiji 65 knjig in 13 časopisov.

1929	Število izdanih knjig		Število brošur			Število periodik in kontinuirand, ki izhajajo				Število izdanih del							Število prevodov										
	v državi	v inozemstvu	dnevno	najmanj enkrat na teden	najmanj enkrat na mesec	najmanj enkrat na 3 mesece	ostali	v slovenski	v srbohrvaški	v drugih slov. jez.	v francošni	v nemški	v angleški	v drugih evr. jez.	iz srbohrvaščine	iz rusčine	iz poljščine	iz češčine	iz slovaščine	iz bolgariščine	iz ukrajinščine	iz nemščine	iz francoščine	in angleščine	iz italijanščine	iz drugih evr. jez.	skupaj
Enciklop. dela, zborniki	2	9	7	1	15	3	25	82	2	2	1	1	1	83	2	83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
Teologija, nabožno slovnstvo	23	9	7	3	3	9	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
Filozofija, psihologija, pedagogika	6	9	9	3	2	1	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21
Pravo in soc. vede, statistika	9	118	17	6	20	7	3	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82
Politika, uprava	4	4					1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	9	2				2	4	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
Zgodovina in pom. vede	2	2				1	3	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Geografija, etnografija	3	3				4	1	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Matematika, prirodosl. vede	5	5				4	1	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Medicina, higijsna	36	20				3	2	1	32	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94
Leposlovje	13	3				15	1	19	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53
Mladinski spisi	13	3				15	1	19	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53
Solske knjige	13	3				15	1	19	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53	53
Lik. umetnosti, umetn. obrt	4	4				2	1	4	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
Glasba, gledališče	16	2				3	2	1	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37	37
Tehnika, industrija, obrt	9	16				2	4	10	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36
Trgovina, promet	9	11				2	6	27	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
Kmetijstvo, gospodinjstvo	8	3				8	2	6	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31
Telovadba, sport	9	9				5	1	4	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Varia	6	11	18	6	22	1	23	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87	87
Skupaj	195	70	111	6	34	98	17	176	687	3	1	3	9	1	3	707	7	4	5	1	1	1	1	1	1	1	1

* V Avstriji 3 časopisi, v Ameriki 17 časopisov in 3 koledarji, v Italiji 40 knjig in 7 časopisov.

1932

	Število izdanih knjig		Število brošur				Število periodik in kontinuirani, ki izhajajo				Število izdanih del						Število prevodov													
	v državi		v inozemstvu		dnevno	najmanj enkrat na teden	najmanj enkrat na mesec	najmanj enkrat na 3 mesece	ostali	v slovenscini	v srbohrvaščini	v drugih slov. jez.	v francoscini	v nemščini	v angleščini	v drugih evr. jez.	iz srbohrvaščine	iz rusčine	iz poljščine	iz češčine	iz slovaščine	iz bolgarščine	iz ukrajinščine	iz nemščine	iz francoščine	iz angleščine	iz italijanščine	iz drugih evr. jez.	skupaj	
	1	2	1	2																										3
Enciklop. dela, zborniki	1							3	4																				4	
Teologija, nabožno slovstvo	19	17			2	20	7	24	88																				1	89
Filozofija, psihologija, pedagogika	6		2			3		2	36																				1	36
Pravo in soc. vede, statistika	7		1			2		2	12																				1	12
Politika, uprava	8	20	14	5	16	3		4	70																					70
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	1							1	2																					2
Zgodovina in pom. vede	7							2	15																					15
Geografija, etnografija	1		1					1	3																					3
Matematika, prirodosl. vede	1							1	2																					2
Medicina, higijena	3	1				4		3	10																					11
Leposlovje	41	16				5	1	50	111																					113
Mladinski spisi	8	5	2			16		16	47																					47
Solske knjige	16	1	1					1	18																					19
Lik. umetnost, umetn. obrt	1		6			2	1	2	12																					12
Glasba, gledališče	1	10	5			3	1	20																						20
Tehnika, industrija, obrt	12		6			2	4	10	30																					34
Trgovina, promet	7	1	13			2	9	25	51																					57
Kmetijstvo, gospodinjstvo	13	1	4			11		8	35																					37
Telovadba, sport	8	1	6			1	4	2	30																					30
Varia	7	3	15			6	19	6	21																					77
Skupaj	167	77*	76	5	29	105	21	208	672	6	1	2	7	1	1	690	3	6	4	1										1974
																														2753

* V Avstriji 3 časopisi, v Ameriki 18 časopisov in 3 koledarji, v Italiji 53 knjig.

Pregled slovenskih publikacij za leta 1919 – 1935

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	Skupaj
Enciklop. dela, zborniki					1	1	1	1	2	3	2	4	4	2	2	2	1	28
Teologija, nabozno slostvo	33	38	42	53	58	64	54	65	60	75	83	97	94	89	71	77	60	1.113
Filozofija, psihologija, pedagogika	20	18	17	17	20	16	20	14	17	29	18	30	41	36	37	39	40	429
Pravo in soc. vede, statistika	9	13	15	15	14	17	15	13	11	21	21	12	6	12	10	10	16	230
Politika, uprava	100	94	77	88	92	104	103	80	102	101	82	65	71	70	75	64	65	1.433
Filologija, jezikoslovje, literarna zgodovina	11	4	9	6	6	4	8	9	12	9	5	10	8	2	12	6	8	129
Zgodovina in pom. vede	11	7	5	7	9	10	13	15	18	18	17	12	8	15	9	11	5	190
Geografija, etnografija	5	3	3	4	10	6	6	5	7	6	6	10	6	3	8	9	7	104
Matematika, prirodosl. vede		1	2	3	4	2	3	3	4	4	5	10	5	2	9	5	4	66
Medicina, higijena	9	3	10	14	4	12	16	20	15	18	13	13	15	11	12	10	9	204
Leposlovje	55	63	63	74	119	77	83	86	76	74	94	100	116	113	114	142	115	1.564
Mladinski spisi	17	29	33	42	31	37	40	31	33	35	53	40	67	47	49	33	27	644
Solske knjige	16	20	34	36	35	22	14	19	15	26	14	13	21	19	16	7	6	333
Lik. umetnost, umetn. obrt	4	1	10	12	20	9	12	11	10	11	16	8	14	12	13	9	9	181
Glasba, gledališče	18	19	54	50	46	19	33	16	35	30	37	24	28	20	33	26	18	507
Tehnika, industrija, obrt	5	24	27	32	37	29	36	31	29	32	41	31	27	34	29	25	27	496
Trgovina, promet	18	34	43	45	52	66	68	61	62	61	57	59	59	57	62	55	46	905
Kmetijstvo, gospodinjstvo	7	9	11	18	22	20	31	25	25	29	31	32	40	37	39	42	35	453
Telovadba, sport	5	20	21	25	23	27	28	31	26	24	25	26	31	30	37	35	39	453
Varia	46	43	58	65	69	66	85	73	73	74	87	79	80	77	87	73	78	1.213
Skupaj	389	443	534	606	672	608	669	609	633	680	707	675	741	690	724	680	615	10.675
Prevodi	20	27	35	46	55	45	54	40	29	30	48	57	81	53	55	61	45	781
Publikacije v tujih jezikih	28	8	14	18	20	19	14	21	18	14	20	14	22	18	23	16	18	305
Publikacije v inozemstvu	46	57	70	76	85	64	88	97	104	68	70	89	89	77	76	51	26	1.233
Publikacije v Italiji	21	30	42	49	63	37	60	70	78	38	40	65	65	53	54	29	5	799

Če pregledamo končne številke posameznih let, opazimo najprej hitro naraščanje po tisti cezuri v slovenski zgodovini, ki jo predstavlja l. 1919, ko je slovenski narod postal državni narod. Že l. 1922 je doseženo število, nad katerim se slovenska knjižna produkcija do danes giblje. Višek je dosežen v l. 1931, to je v letu, ko se začinja pri nas, pozneje kakor v zapadnih deželah, vpliv gospodarske krize. Vendar je padec, ki ga povzroča gospodarska kriza, le rahel. To je znak, da pri občutnem znižanju standarda of life slovenska inteligenca varčuje bolj pri drugih kakor pri kulturnih izdatkih in da tudi široka množica ni odpovedala. To je tudi posledica dejstva, da pri nas ni prepada med tenko prefinjeno plastjo in zanemarjeno množico, kakor obstoja drugod. Ugotovitev Vl. Tukalevskega, da gospodarska kriza jugoslovanski knjižni produkciji ni povzročila znatnih pretresljlajev⁶, velja torej tudi za našo knjižno produkcijo.

Med posameznimi rubrikami je številčno najmočnejše leposlovje, na drugem mestu sta politika in uprava — valovanja v tem poglavju so posledice ustanovitve novih strank, volitev, konfiskacij itd. —, na tretjem je bogoslovje, znanstveno in poljudno. Močne postojanke zavzemajo mladinoslovje in gospodarske panoge, izrazito znanstvene so po svoji naravi nujno maloštevilne.⁷ Pozornost zbuja padanje števila šolskih knjig, posledica napovedanega monopola.

Publikacije, ki izhajajo pri nas v tujih jezikih, so maloštevilne, niti 3%: so to na eni strani znanstveni spisi priznanih avtorjev ali disertacije, na drugi letna poročila večjih industrijskih in trgovskih podjetij, kjer je udeležen tuji kapital, končno še knjige zunanjih založb, ki se pri nas samo tiskajo. L. 1919 ima najvišje število zaradi propagandnih spisov za mirovno konferenco.

Prevodi, pretežno leposlovni, ki znašajo nad 7% celotne produkcije, kažejo naraščajočo tendenco. Glede jezikov pa, iz katerih prevajamo, smo eklektični, ne samo tam, kjer se prevaja brez načrta, temveč tudi tam, kjer se vendar izbira po nekem merilu. Ruščina, češčina, nemščina in francoščina so precej enakomerno zastopane, vedno večje mesto zavzemajo Angleži in Skandinavci, Poljaki in Slovaki so se pridružili. Ameriški Slovenci prispevajo za angleške prevode, primorski za italijanske, vendar so Italijani najmanj zastopani. Prevodi političnih spisov dajo prednost nemščini in ruščini. Pri znanstvenih spisih pa prevodov skoraj ni.

Značilno je, da povprečno 50% naše leposlovne produkcije izhaja kot *continuum*: ta oblika organizacije našega knjižnega trga je samopomoč maloštevilnega naroda. V manjši meri imamo isti pojav pri drugih panogah.

Prispevek vseh Slovencev izven naših političnih mej znaša

⁶ o. c. 354. — ⁷ Ne sme se pozabiti, da statistika samo šteje, ne tehta.

11·6%, oni Slovencev v Italiji 7·5%. Rubrika slovenskih publikacij v Italiji kaže tragično skrčenje bogate knjižne produkcije in nazorno ilustrira pohod rimske civilizacije. Tako zrcalijo (te številke slovensko zgodovino od l. 1919. Čudno je, da se pri nas malokdaj omenja usodni vpliv, ki ima na naše gospodarske razmere vpliv umetnega izločenja tretjine našega ozemlja iz produkcije in konzuma. Stanje v Severni Ameriki pa je precej stalno in razmeroma ugodno.

Naš doprinos h knjižni produkciji Jugoslavije znaša po številkah Statističnega godišnjaka, objavljenih za l. 1929—1934, šestino do četrtnine, kar je, z ozirom na to, da tvorimo enajstino prebivalstva, ugoden rezultat za našo kulturno dejavnost. Naš doprinos k skupni evropski produkciji predstavljajo prevodi iz slovenščine, ki bi zahtevali posebno obravnavanje. Zanj je kvaliteta knjig važnejša kakor kvantiteta; visoka kvaliteta je lahko prednost slovstva malega naroda.

Tako izbor prevodov kakor razdelitev knjig po vsebini daje vpogled v našo duhovno usmerjenost. Zanimanje se ne da vsiliti, in če izhaja toliko in toliko del iz določenega področja, je to brezdvomno znak, da neka komponenta v mentaliteti slovenskega čitatelja knjige tega področja pričakuje in zahteva. Če bi se to primerjanje raztegnilo tudi na produkcijo od l. 1550, bi morebiti prišli do definicije slovenskega narodnega značaja, ki bi bolj ustrezala zgodovinski resnici kakor aprioristične trditve. Ravno tako dokaže izbor prevodov n. pr. na eni strani našo sorodnost s Slovaki in Skandinavci, na drugi bistveno razliko med Italijani in nami.

Vrsto problemov, ki jih sprožijo naše številke, smo tukaj samo nalahko naznačili, da jih rešujejo strokovnjaki. Končati pa hočemo z apelom, ki sicer ni prvi in — bržkone — tudi ne bo zadnji: Kakor je Slovenija razkosana, dve tretjini samo v narodni državi, ena tretjina v Italiji in Avstriji, z močno emigracijo, posebno v Severni in Južni Ameriki, tako so raztreseni proizvodi naše književnosti; in vendar ne bi bilo neizpeljivo, da bi bili vsaj duševno združeni — v naši Narodni in univerzitetni biblioteki.

Résumé. Statistique des imprimés slovènes de 1919 à 1935.

L'auteur donne, d'abord, une revue des publications statistiques concernant les imprimés yougoslaves. Le travail est rendu difficile par le manque de précision du § 7 de la loi sur la presse du 6 août 1929 fixant le dépôt légal. Partant, l'auteur se borne à la statistique des imprimés slovènes laquelle, malgré l'inconvénient signalé, offre plus de facilité, parce que son domaine est moins étendu et en partie déjà étudié. Cependant, la bibliographie des imprimés slovènes, fondement de la statistique, n'est publiée complètement que jusqu'à 1918, et, ensuite, pour 1929. Pour les autres années, il n'existe que des bibliographies partielles. La statistique est donc composée presque entièrement d'après les imprimés reçus par la Bibliothèque d'Etat de Ljubljana et la bibliographie manuscrite de

M. Šlebinger. Pour point de départ, l'année 1919 est prise comme première année d'après-guerre. Les rubriques sont celles qu'emploie, depuis 1929, le Ministère de l'Instruction publique dans son Annuaire statistique, modifiées d'après les bibliographies polonaise et allemande et ainsi adaptées aux circonstances. En ce qui concerne les imprimés slovènes parus en dehors des frontières politiques yougoslaves, il ne faut pas oublier que leur entrée dépend entièrement de la bonne volonté des éditeurs.

La revue des résultats obtenus nous montre, tout d'abord, un accroissement rapide à partir de 1919, année importante où la nation slovène devient partie intégrante de l'Etat (Staatsvolk). L'année 1922, déjà, voit atteint le chiffre où, depuis, la production s'est maintenue. L'apogée est atteint en 1931, année où l'influence de la crise économique se fait sentir chez nous, plus tard que dans les pays occidentaux. Néanmoins, la décroissance provoquée par la crise économique est relativement peu importante, ce qui indique que le lecteur slovène, pourtant gravement éprouvé, réduit en dernier lieu ses dépenses culturelles.

D'après les chiffres obtenus, la première place est occupée par les belles lettres; en second lieu, viennent les publications politiques et administratives; en troisième lieu, les ouvrages de théologie et de dévotion. Les livres destinés à la jeunesse et les imprimés concernant l'industrie et le commerce atteignent des nombres très élevés, tandis que les ouvrages scientifiques, par leur nature, ne peuvent être très nombreux. Presque la moitié des ouvrages littéraires paraît en séries, ce qui correspond à l'organisation de la librairie d'une nation peu nombreuse.

Les ouvrages parus en langues étrangères représentent moins de 3% de la production totale: ce sont, principalement, d'un côté, les rapports des entreprises industrielles et commerciales plus importantes où entre le capital étranger, d'autre part, des thèses scientifiques. L'année 1919 est caractérisée par les nombreux écrits de propagande destinés à la Conférence de la paix. Les traductions d'ouvrages littéraires, dont le nombre va en augmentant, représentent un peu plus de 7% de la production totale, et sont d'un choix éclectique; celles de l'anglais et des langues scandinaves accroissent sensiblement, tandis que celles de l'italien occupent la dernière place. Le total de tous les imprimés slovènes publiés en dehors de la Yougoslavie s'élève à plus de 11%, le total des imprimés slovènes publiés en Italie à plus de 7%. Cette dernière rubrique nous montre une décroissance tragique mais artificielle, tandis que la situation en Amérique et en Autriche est stable. Les imprimés slovènes représentent, dans la production yougoslave totale, une fraction qui, du sixième, monte jusqu'au quart, résultat favorable, puisque les Slovènes yougoslaves représentent le onzième de la population de la Yougoslavie.

L'élévation des chiffres des diverses rubriques ainsi que le choix des traductions pourraient conduire à une définition précieuse du caractère national slovène, si on étudiait ces relations aussi dans le passé. Les chiffres de notre statistique reflètent également fidèlement le sort de la Slovénie depuis l'année 1919 qui l'a déchirée, en assignant un tiers à l'Italie et à l'Autriche, fait, qui exerce une influence funeste sur notre situation économique et culturelle; ils nous rappellent aussi notre forte émigration, surtout dans l'Amérique du Nord et du Sud. Nos imprimés sont dispersés comme nous; et pourtant il serait extrêmement souhaitable, et réalisable, de réunir au moins toutes les productions de l'esprit slovène dans notre Bibliothèque nationale.

Za boljši mednarodnopravni red.¹

Univ. docent dr. Ivan Tomšič.

Zveza narodov tudi v etiopsko-italijanskem sporu ni uspela. Ona ni preprečila napada na eno svojih članic in ne njene zasedbe. Ženevska ustanova je v krizi.

Namen teh vrstic je, na kratko razložiti, kaj Zveza narodov (skrajšano: ZN) more in česa ona ne more napraviti; kako je ona postopala v tem sporu in kakšen je nauk tega za bodočnost.

I. Da je za neuspehe v mednarodni politiki odgovorna ZN, to trdijo bodisi oni, ki so nasprotni vsaki organizaciji kolektivne varnosti, bodisi oni, ki ne poznajo ustroja ženevske ustanove.

ZN je skupnost držav, ustanovljena z dvojnim namenom: 1. ohraniti mir in prizadevati se, da se mednarodni spori uredijo; 2. organizirati na raznovrstnih področjih sodelovanje narodov v materielno in moralno dobrobit človeštva. Z ustanovitvijo ZN je bil napravljen velik napredek v primeri z mednarodnopravnim redom, ki je veljal pred zadnjo svetovno vojno. Mnogi se ne zavedajo važnosti tega napredka. So pa tudi mnogi (če niso celo številnejši od prvih!), ki precenjujejo pomen ZN s tem, da pričakujejo od nje več, kot ona more napraviti. Ti ne uvidijo, da ZN ni naddržava, ki bi imela analožno kot moderne države svoje organe (zakonodajne, sodne, upravne). Tako so v vseh civiliziranih državah sodišča, ki obsodijo posameznika, ki noče izpolniti svojih obveznosti ali ki prekrši pravne predpise, in so oblastva, ki prisilijo poedinca, da izpolni izrek sodišča. Podobnih organov ni za primer, ako katera država noče izpolniti svojih mednarodnih obveznosti. V mednarodnem življenju se posebno pogrešajo izvršilna oblastva, ki bi države prisilila, da izvršijo odločbe mednarodne organizacije. Sicer se vedno bolj uveljavlja v posameznih državah javno mnenje, ki reagira na nekatere kršitve mednarodnega prava in moralnih načel, vendar ne povsod, nestalno in ponajvečkrat prepozno.

¹ Nekaj misli iz tega sestavka sem razvil v predavanju o reformi Zveze narodov, ki sem ga imel dne 22. maja 1936 na univerzi pod okriljem Društva slušateljev juridične fakultete.

Države-članice so suverene in so s tem, da so vstopile v ZN, prevzele le določene obveznosti. Izpolnitev teh obveznosti zavisi od dobre volje držav-članic. ZN je le to, kar članice oz. njih vlade hočejo, da je; še točneje: kar velesile-članice oz. njih vlade hočejo.

Kadar se je za skupen nastop dosegel določen sporazum (predvsem med velesilami), je ZN uspela. Ona pa ni uspela, ako se tak sporazum ni dosegel. Toda če članice nočejo določene rešitve, za to ni odgovorna ZN, ampak tiste države oz. njih vlade in narod, ki tolerira tako vlado.

K temu je treba še dodati, da mednarodno javno pravo še zdaleč ni tako razvito, da bi se po njem mogli urediti vsi spori, ki nastanejo med državami, analogno kot so razvita notranja prava posameznih držav. Odnosi med državami se le deloma urejajo po pravnih predpisih, a v močni meri po političnih in gospodarskih zakonih. Mednarodni spori, ki se predložijo ZN v rešitev, se po večini končajo s kompromisom; kajti ne Svet ne Skupščina nista sodišče, ampak politična organa. S kompromisom se sicer doseže, da se vojna prepreči, toda taka rešitev »v okviru in v duhu ZN« popolnoma ne zadovolji nobene izmed nasprotujočih si držav.

Slabost ZN je torej slabost njenih članic. ZN bi bila odgovorna za neuspehe, ako bi bila javnopravna organizacija, ki bi na temelju točno določenih pravnih pravil bila kompetentna odločati in ki bi imela materielno silo, s katero bi mogla izsiliti izpolnitev svojih odločb.

II. Oglejmo si kot primer etiopsko-italijanski spor!

Ta spor ima globoke korenine. Ni samo prestiž, ki Italijo sili k ekspanziji, ampak predvsem sta to preobljudenost in pomanjkanje surovin. Toda ni mednarodne organizacije, ki bi bila kompetentna odločati v teh vprašanjih, in tudi ni pravil, po katerih bi se to uredilo.

Svet ZN, kateri je Etiopija predložila spor v rešitev, je 6. septembra 1935 imenoval odbor petorice, ki »naj prouči celokupnost etiopsko-italijanskih odnosov, da se najde mirna ureditev«. Etiopski delegat je nekaj dni kasneje izjavil v Skupščini ZN, da je Etiopija pripravljena sprejeti določeno mednarodno pomoč. Odbor petorice je nato sestavil predlog, kako naj bi se Etiopiji nudila mednarodna pomoč pri njeni upravni reformi in gospodarskem razvoju. (Besedilo note odbora petorice je natisnjeno v *La documentation internationale*, 1935, št. 18, str. 287—288). Italiji bi se pripoznal poseben interes v gospodarskem razvoju Etiopije. Ta predlog je predstavljal kompromis med zahtevo Italije, da se zgoraj omenjeni problemi rešijo tako, da ona zadobi suverenost nad (prvotno le neka-

terimi) etiopskimi pokrajinami, in med zahtevo Etiopije, da se spoštuje pakt ZN, posebno čl. 10, po katerem si članice vzajemno jamčijo teritorialno integriteto. Ta kompromisna ureditev bi torej nasprotovala izrečnim določbam pakta ZN. Vendar se je smatralo, da bo ta ureditev »v okviru in v duhu ZN«, čim jo prizadeti stranki sprejmeta. Etiopija je sprejela ta predlog kot osnovo za ureditev spora, toda Italija ga je odbila.

Ko so italijanske čete brez napovedi vojne vdrle 3. oktobra 1935 v Etiopijo, je ZN ožigosala Italijo kot napadalko in skoro vse članice so sklenile nastopiti proti njej s sankcijami. Prvikrat v zgodovini ZN (in topot celo napram veselili sredi Evrope!) so se pričele izvajati sankcije proti kršilcu mednarodnopravnega reda. Zdelo se je, da ZN postaja učinkovita in da napravlja ogromen korak na poti k idealni mednarodni organizaciji.

Dejansko so se proti Italiji, ki je kršila ne samo pakt ZN, ampak tudi pariški pakt o odpovedi vojni, vrsto etiopsko-italijanskih pogodb in pogodbo glede uporabe strupenih plinov, izvajale sankcije le v toliko, v kolikor sta vladi Francije in Vel. Britanije bili v tem soglasni. Predvsem radi odpora Francije članice niso izvršile vse obveznosti, ki jih jim nalaga čl. 16 pakta ZN.

Koliko nedoslednosti in nepričakovanih položajev se je pokazalo! Med drugim se tudi ni uvedel embargo na petrolej. Vlada Vel. Britanije zato ni prepovedala družbam, ki so pod njenim nadzorstvom, da dobavljajo Italiji petrolej, potreben za zrakoplove: iz zrakoplovov pa so italijanski letalci metali vžigalne in plinske bombe na nezaščitene Etiopce, ki so imeli veliko zaupanje v ZN in v njeno največjo zaščitnico — Vel. Britanijo, katere javno mnenje je dejansko bilo za politiko ZN (Peace Ballot!). Namesto da bi se vse članice smatrale po čl. 16 pakta ZN kot ipso facto, da so v vojnem stanju z Italijo, so se vodilne članice celo pogajale z napadalko in ji nudile dele ozemlja, ki pripada žrtvi napada (prim. Laval-Hoareov načrt iz decembra 1935), samo da se doseže kompromis.

Članice ZN so izvajale proti Italiji le neznatne finančne in gospodarske sankcije in še to pozno. Povrh tega one države, ki niso članice (Združene države Sev. Amerike, Brazilija, Nemčija, Japonska), niso hotele sodelovati z blokom sankcionističnih držav. Sankcije dosedaj niso dosegle svojega namena: ustaviti sovražnosti in prisiliti Italijo, da mirno uredi svoj spor z Etiopijo.

III. Kateri je zaključek vsega tega? Tudi v etiopsko-italijanskem sporu se je pokazalo, da je sedanja organizacija mednarodnih odnosov, kot je izražena v ZN, nezadostna. ZN je v svojem 16 letnem obstoju sicer dosegla lepe uspehe na številnih področjih medna-

rodnega sodelovanja, ne pa na političnem polju. Vlade velesil niso prožete mednarodnega duha, da bi priskočile napadeni državi na pomoč. One imajo v vidu predvsem lastne interese. Še več: sedanje stanje mednarodne organizacije zavaja države, da obračunajo s svojimi slabejšimi sosedi, češ saj itak ni sredstva, ki bi preprečilo njihovo namero. Mogla bi še katera država postati Etiopija druge države. Odloča itak le sila, kaj šele pravo ali celo načela morale.

Tako ravnanje povečuje nezaupanje med državami in nujno vodi k vedno večjemu oboroževanju, aliansam, protialiansam in k vojni. Koristi od nje bi pa imeli le lastniki in delničarji podjetij za izdelovanje vojnega materiala, ki že itak pogubno vplivajo na politiko držav.

Narodi ne želijo vojne. Zato je te dni, ko je italijanska vlada proglasila aneksijo Etiopije, šel po svetu val ogorčenja in razočaranja radi udarca, zadanega ZN. Svetovno javno mnenje si je na jasnem, da odgovornost za to ne pade na ZN, ampak na njene članice, v prvi vrsti na vladi Francije in Vel. Britanije.

Pri tej priliki torej, ko se pakt ZN ni v celoti izvršil in ko ZN zaradi tega ni uspela v svojih prizadevanjih za mirno ureditev spora, so se v vsej jasnosti zopet pokazale hibe ZN, ki so obstojale že ob njeni ustanovitvi, in sicer hibe v njeni strukturi. Pristaši ideje ZN so porabili to priliko in sprožili misel, ki so jo dosedaj že večkrat razvili njeni nasprotniki, namreč da naj se ZN reformira.

Svetovno javno mnenje pravilno razlikuje med zamisljo in njeno izvedbo. Izreka se za zamisel ZN, ker se zaveda, da je mednarodna organizacija miru in sodelovanja neobhodno potrebna. Zahteva le, da se ta zamisel drugače izvede, in sicer tako, da se ZN ojači, ne pa da se še bolj oslabi.

Čim bo svetovno javno mnenje dovolj močno zahtevalo boljši mednarodnopravni red, bodo države oz. njihove vlade prisiljene ustanoviti ga. Če države oz. njihove vlade resnično hočejo tako mednarodno organizacijo držav, ki bo preprečila vojne in uredila vse medsebojne spore na miren način, potem ji morajo dati na razpolago tudi sredstva, da bo sposobna, izvršiti svojo nalogo.

In baš tukaj je jedro celega problema: na kakšen način in s kakšnimi sredstvi naj se uresniči idealna zamisel ZN, da postane učinkovita mednarodna skupnost prava, miru in dela.

IV. Reforma ZN ne bo obstojala samo v tem, da se črtajo, spremenijo ali dodajo nekateri členi pakta ZN. Treba bo uničiti korenine zla.

Treba bo predhodno (ev. na posebni mednarodni konferenci) rešiti nekatere probleme in s tem odstraniti nezaupanje, ki povzroča spore in ovira države, da se tesneje združijo v mednarodno

organizacijo. Predvsem so to teritorialna vprašanja. Koliko mednarodnih sporov nastane zaradi tega, ker meje med državami ponekod sploh niso začrtane (kot n. pr. med Etiopijo in italijansko Somalijo, zaradi česar je nastal spor Ual-Ual) ali pa so negotove (zlasti med državami Južne Amerike)! Koliko trenja radi preobljudenosti, pomanjkanja surovin in oddajnega trga! Nekatero države (posebno Nemčija in Italija) zahtevajo novo razdelitev kolonij, mandatnih ozemelj in interesnih sfer, da se tjakaj usmeri previšek njihovega prebivalstva, da si tamkaj neposredno nabavijo potrebnih surovin in da prodajo svoje produkte. Naseljevanje naj bi se dovolilo tudi v redko naseljenih državah. Da ne pride do pravega sodelovanja na političnem polju, je iskati vzroka tudi v sedanji organizaciji narodnega gospodarstva: zadnja leta težijo države vedno bolj v smeri gospodarskega nacionalizma, češ da morajo zadostiti predvsem določenim temeljnim političnim interesom, kot avtarkiji in varnosti.

ZN je potrebna reforme v mnogih pogledih. Glede oblike se zahteva, da se pakt oddvoji od mirovnih pogodb, katerih prvi del tvori; kajti ves odij, ki se je obračal proti mirovnim pogodbam in ki je bil radi mnogih krivičnosti teh upravičen, je padel tudi na ZN. Bistveni pa so pomisleki v pogledu vsebine pakta.

Z ene strani se poudarja, da ZN ne bo učinkovita, ako države ne popustijo od svoje, skoro neomejene suverenosti in ne prevzamejo večjih obveznosti v pogledu sankcij. Nasprotno pa nekatere države stremijo za tem, da se oprostijo veljavnih obveznosti, ki so že itak minimalne. Glede sankcij so pomisleki, ali naj bodo sankcije iste za primer, da kršitev mednarodne pogodbe sicer moti dobre odnose, da pa nima za posledico neposredno vojno ali nevarnost vojne. Ker oddaljene države nimajo neposrednega interesa in jim je praktično nemogoče izvajati določenih (posebno vojaških) sankcij, se vsiljuje misel, ali ni smotrenejše, da se sankcije izvedejo potom regionalnih paktov, kadar bo država napadena v okviru tega pakta, in šele če to ne uspe, da se izvedejo sankcije od vseh članic.

Kljub svojemu nazivu ZN, ki naj bi bila demokratična koordinacija, ne tvori svetovnega parlamenta, ona je zveza vlad, ne narodov. Izkustvo je pokazalo, da »človek z ulice« misli o političnih vprašanjih čestokrat bolj etično in moralno kot pa vodilni državniki (prim. Schücking-Wehberg, Die Satzung des Völkerbundes, 1924, str. 138). V državi ne bo zaupanja v kolektivno varnost, dokler bo v drugi državi notranji sistem osnovan na načelih, ki so nasprotna demokraciji in svetosti mednarodnih pogodb. Odtod prizadevanja, da se ZN demokratizira: vsaka članica naj ima demokratično obliko; predstavnilstvu naroda ali celo narodu samemu naj se dá odločilen vpliv na vodstvo zunanjih poslov; izvede naj se pravna enakost držav.

Problem pa je, kako naj se realizira načelo pravne enakosti držav in uredi odnos med velesilami in malimi državami. Ali naj Svet ZN zopet postane organ velesil, kot je bil prvotno, in se tako premoč velesil, katerih volja je dejansko odločilna v mednarodni politiki, zopet izrazi v ustavni organizaciji ženevske ustanove? L. 1933 je bil podpisan rimski pakt štirih, ki naj bi na mednarodnem polju ustanovil kooperacijo velesil in hierarhijo držav, in sicer izven okvira ZN. Tedaj je ta zamisel, ki je nasprotna ideji pravne enakosti držav, propadla radi odpora Male antante. Toda ponovno se čujejo mnjenja, da je zamisel zdrava in da jo je treba le razširiti na peto velesilo, namreč na Sovjetsko Rusijo, ki je medtem pristopila k ZN.

Velika hiba ZN je, da ne obsega vseh držav na svetu (zamisel univerzalnosti). Izven ZN so mogočne države: Združene države Sev. Amerike, Brazilija, Nemčija, Japonska. Vprašanje je, ali je pravilna in možna učinkovita organizacija kolektivne varnosti in medsebojne pomoči; ali pa naj se ta sistem kombinira z idejo regionalnih dogovorov; ali pa da naj prodre naziranje, po katerem bi države bile zavezane intervenirati le tedaj, ko bi njihovi interesi bili neposredno prizadeti. Nemška vlada je v svoji spomenici 31. marca 1936 (ponatisnjeni v *Völkerbund, Zeitschrift der deutschen Gesellschaft für Völkerbundfragen*, št. 155—157 od 17. aprila 1936) predlagala sklenitev paktov o nenapadanju v zvezi z garancijskimi pogodbami, toda le z nekaterimi državami. Združene države Sev. Amerike imajo v mednarodni politiki v vidu le svoje interese, ki jim narekujejo politiko nevtralnosti v vseh izvenameriških sporih. (Da to ni pravično, se je najbolje pokazalo v etiopsko-italijanskem sporu, ko je nevtralnost severnoameriške republike dejansko bila v prid Italiji, ki jo je skoro ves svet ožigosal kot napadalko!). Japonska je izstopila iz ZN l. 1935, da je ta ni ovirala pri zavojevanju Kitajske, in je vprašanje, kdaj in pod kakšnimi pogoji bo ona pripravljena zopet pristopiti k ženevski organizaciji.

Posebno med državami ameriškega kontinenta je težnja, da same zase ustanove mednarodno organizacijo. Po njihovem naziranju naj bi se ustanovile tri posebne mednarodne organizacije: za ameriške, evropske in azijske države. Da ne bi skupnosti držav na kontinentalni osnovi dovedle do medsebojnega trenja in nesporazuma, se je predlagalo, da naj se za vsakega teh treh kontinentov ustanovi poseben mednarodni organ (Svet, Conseil), potem ko bi se kontinenti federalistično organizirali. ZN v Ženevi, v katere oblast bi spadala Evropa in afriški kontinent, naj bi bila hkrati centralna in zadnja instanca iznad vseh Svetov, organiziranih po kontinentih. (Prim. poročila o seji mednarodne diplomatske akademije v Parizu, *Journal des Nations* od 2. in 24./25. maja 1936.)

Nekateri člani pakta ZN potrebujejo dopolnil. Da navedem nekaj primerov! V čl. 11 naj se pri sklepanju izključijo glasovi prizadetih držav; kajti sedaj more napadalec obstruirati resno preventivno akcijo Sveta. Spopolni naj se čl. 16 (o sankcijah). Čl. 19 naj se spremeni tako, da se omogoči revizija mejá po narodnostni črti; kjer to ne bi bilo mogoče, naj se narodnostnim manjšinam (vsem!) dá dovoljna in učinkovita zaščita.

Ako bo novi mednarodnopравни red jamčil državam varnost, bodo one mogle znižati in omejiti oboroževanje. Treba je tudi odstraniti škodljive posledice zasebnega izdelovanja vojnega materiala. V zvezi s problemom razorožitve je tudi problem mednarodne policije oz. armade. Obče je mnenje, da bo mednarodna organizacija učinkovita le tedaj, če bo razpolagala z materielno silo, s katero bo mogla prisiliti članice, da izpolnijo svoje mednarodne obveznosti (Hans Wehberg, *La police internationale, Académie de Droit international, Recueil des Cours*, zv. 48, str. 1—332, podaja pregled stremljenj, da se organizira mednarodna policija, in opisuje, v koliko se v mednarodnem javnem pravu nahajajo kali te ustanove). Predvsem naj bi se internacionaliziralo zrakoplovstvo. Obstoj mednarodne prisilne oblasti bi imel izreden psihološki učinek. Ako si bo vsaka država (ne samo mala, ampak tudi velika!) v svesti, da kršitev mednarodnih obveznosti ne bo ostala nekaznovana, verjetno te kršitve ne bo tvegala. Že sama pripravljenost za mir vzgojenega javnega mnenja, da se upre napadalcu, predstavlja nekak psihičen pritisk. Res je, da to ne učinkuje neposredno, kot je to z materielno silo. Ako bi torej država napadla, bi jo v večini primerov že finančna in gospodarska blokada, ako bi bila izvršena od vseh držav, hitro in energično, prisilila, da ustavi sovražnosti in da spor mirno uredi. Mednarodna oborožena sila se torej vsaj v večini primerov niti ne bi uporabljala. Toda ustanoviti se mora, ker sila ima spoštovanje le pred močnejšo silo.

V. Iz tega kratkega pregleda je razvidno, da je problem ustanovitve učinkovite mednarodne organizacije izredno težaven. Ni tako enostaven, kot si ga predstavljajo oni, ki najrajši zabavljajo čez ZN. ZN pomeni le prvi korak na tej poti. Treba bo mnogo dela in časa, predvsem pa dobre volje in žrtev, da dozori prava rešitev. Dosedanja praksa kaže, kako države težko prevzamejo večje obveznosti.

Začeti bo treba z vzgojo poedinca, predvsem pri mladini. Poedinec je sedaj preveč usmerjen za svojim interesom in premalo za obćim blagrom ter pri svojem ravnanju ne upošteva prvenstveno načel morale. Novi mednarodnopравни red zahteva novega človeka.

Povratak Rusije v Evropo.¹

(Odlomek iz sodobne diplomatske zgodovine.)

A. Kuhar.

Vprašanje postopnega vračanja sovjetske Rusije v krog evropske politične zgodovine je del našega živega doživljanja evropske politike. Treba bo perspektive mnogih desetletij, preden jo bomo mogli izčrpno in nepristransko zajeti ter jo znanstveno predelati na podlagi diplomatskih listin, ki danes še počivajo v arhivih zunanjih ministrstev in bodo po starem običaju izročene javnosti šele po preteku 60 let. Zelo težko je tudi ločiti to vprašanje od svetovno-nazornih stremljenj, ki so bila, ki so še in ki še vedno ostanejo gonilna sila v izoblikovanju zunanje politike sovjetske Rusije, radi česar bi bilo treba imeti pri rokah tudi arhive osrednjega tajništva komunistične internacionale ali Kominterne. Saj je ta bila dolgo skoraj istovetna s komisarijatom za zunanje zadeve in sta se obe ustanovi, v kolikor tiče delovanje v inozemstvu, šele zadnja leta navidezno ločili in začeli hoditi vsaka svojo lastno, četudi druga drugi paralelno pot. Oboje je treba upoštevati pri obravnavanju snovi, ki naj tvori predmet naslednjih razmišljanj.

Vračanje sovjetske Rusije nazaj v Evropo bi se dalo deliti na več področij, od katerih bi bilo eno bolj zanimivo kot drugo. Filozofe bi zanimalo, kako je filozofija komunistične kulture, tako neizprosno samostojna pred 20 leti, zaradi raznih menjajočih se vplivov in duhovnih interpenetracij podlegla duhovnim silam Evrope ali se vsaj pustila od njih deloma popraviti. Gospodarstvenike bi zanimalo, kako se je gospodarska struktura komunistične države, kako se je način pridobivanja, proizvodnje in razdelitve gospodarskih produktov, postopno prilagodil evropskim pojmom in kako je istočasno evropski kapital v raznih oblikah zasedel postojanko za postojanko v sovjetskem narodnem gospodarstvu ter, opirajoč se na večne zakone narave, začel tudi od znotraj izpodrivati ali v osnovah spreminjati socialna in gospodarska načela komunistične revolucije. Naslednja študija se bo izognila tema dvema poljema ter se bo omejila zgolj na zunanjepolitično zgodovino sovjetske Rusije, ki je svojo mednarodno karijero takoj po revoluciji l. 1917 začela v Aziji ter se polagoma vrnila v Evropo in k njeni konservativni politiki.

Snov, ki obsega razmeroma kratko razdobje 18 let, od revolucije l. 1917 do začetka 1936, bomo zaradi lepšega pregleda razdelili v naslednja poglavja:

¹ Predavanje, ki ga je imel g. urednik Kuhar v »Ljubljanskem klubu« dne 31. marca 1936.

1. V prvem poglavju bomo obravnavali prvo dobo revolucionarne zunanje politike, ki traja nekako do sredine 1921. leta. V tem času sta bili uradna državna zunanja politika in komunistična idejna propaganda istovetni ter sta obe obrnili hrbet Evropi in njeni kulturi in se posvetili v prvi vrsti zavojevanju Azije in njenih narodov.

2. V drugem poglavju, ki obsega leta od 1921 do 1924, bomo zasledovali prvi preokret v delovanju sovjetske diplomacije. Uradna zunanja politika in idejna propaganda se še vedno ujemata, toda zapustili sta azijska torišča in se obrnili v Evropo, kjer sta navezali prve stike z nezadovoljnimi, torej v svetovni vojni premaganimi državami, da z njihovo pomočjo organizirata splošno vstajo v Evropi, kar je še vedno najvišji cilj zunanjepolitičnega udejstvovanja vlade in Kominterne.

3. V tretjem poglavju, ki obsega okrog 10 let in ga zaključuje prigrasitev sovjetske Rusije v Zvezo narodov l. 1934, bomo našli vse zaporedne stike sovjetske diplomacije z evropskimi zmagovalkami z odkritim namenom, da bi od njih dobila gospodarskih ugodnosti za svoje gospodarske petletke, a tudi njihovo politično in vojaško oporo proti zunanjim sovražnikom, ki se čedalje bolj oglašajo. V tem razdobju hodita diplomacija in komunistična propaganda že navidezno ločeno pot in se na mednarodnih diplomatskih toriščih druga drugi sramežljivo izogibljeta.

I. Rusija se obrne v Azijo.

Kako naravna je bila za boljševiške zmagovalce kretnja, s katero so obrnili Evropi hrbet in posvetili vso svojo prvo revolucionarno energijo Aziji in njenemu zavojevanju, dokazuje niz dogodkov iz prvih dni revolucije.

Dne 8. novembra 1917 pade Kerenski in je ustanovljena diktatura proletariata pod vlado sveta ljudskih komisarjev. Že naslednji dan izide prvi manifest revolucionarne vlade, v katerem beremo, »da vlada ruskih delavcev, kmetov in pomorščakov ne priznava nobenih narodnih meja, ki so iznajdbe krvoločnega kapitalizma«, in da tudi »ne pozna nobenega drugega sovraštva kot razrednega«. Zaradi tega »ponuja mir vsemu delovnemu ljudstvu vsega sveta...« Dne 15. novembra, torej 6 dni pozneje, izide manifest na vse ruske narode, ki jim »prinaša svobodo in neodvisnost ter odrešitev iz okovov, v katere jih je vklenil zli duh evropskega kapitalizma«. Dva dni kasneje, dne 17. novembra 1917 pa izide znameniti manifest na azijske narode, na vse tlačene, izsesane in teptane azijske narode, ki jim vlada revolucionarnih delavcev, kmetov in pomorščakov Rusije vrača svobodo

ter ponuja bratsko sodelovanje za ideale revolucije v borbi proti krvolokom kapitalističnega zapada«. Naslednji dan, 18. novembra 1917, pa je imel Ljening na seji ljudskih komisarjev velik govor, v katerem je revolucionarni vladi začrtal sledeče zunanjepolitične smernice: Obrnimo se v Azijo. Evropa nas ne razume, zato jo bomo porušili. Samo s pomočjo Azije bomo dosegli svoj cilj na zapadu ter bomo na razvalinah evropskega kapitalizma postavili zgradbo proletarske svobode!

Temu idealu je sovjetska diplomacija prvih dni, ki so ji pripadali zelo nadarjeni, a skrajno cinični ljudje kot Čičerin, Joffe, Krašin, Rakovski, Litvinov, Stomonjakov, Radek, posvetila vso svojo pozornost. Vmes je sicer prišla strašno krvava meščanska vojna, ki je diplomatsko aktivnost v Aziji nekoliko zaustavila, toda iz vseh not, ki jih je takratni ljudski komisar za zunanje zadeve Čičerin pošiljal med svet s pomočjo radia, ker drugih potov ni imel odprtih, zveni neprestani zasmeh Evrope, duhoviti, žolčni in vedno cinični izlivi na njeno »od kapitalizma usmrajeno kulturo«, ki bi rada zaustavila napore vlade ruskih delavcev, kmetov in pomorščakov, da osvobodi človeštvo od imperialističnih psov Velike Britanije, Francije in Amerike«. Čičerinove note so prav za prav poglavje zase, kajti navzlic cinizmu, ki iz njih veje, navzlic strupenemu sarkazmu, ki se po njih preliva, bodo zgodovinarjem nudile ogromno materiala za oceno delovanja svetovne diplomacije v predvojni dobi. Čičerin je namreč odprl vse cesarske arhive in »razlil vso kapitalistično laž in trohno po svetu, da se ob njej radujejo prijatelji svobode, ki zmagovito prihaja«. Meščanska vojna torej — da se vrnemo nazaj k svoji tvarini — ki so jo podpirale evropske velesile, največ še Francija in Velika Britanija, je prisilila revolucionarno vlado, da je na eni strani na vse mogoče načine oblatila diplomatične metode Evrope, na drugi strani pa, da se je na svojih evropskih mejah zavarovala proti morebitnim vpadom evropskih držav, ki so podpirale protirevolucijo. Šele potem se je mogla vreči nad Azijo, da si tam poišče zaveznikov.

Tako sledijo od februarja do oktobra 1920 mirovne pogodbe s sosednimi državami na Baltiku in na Kavkazu. Z Estijo je bil sklenjen mir dne 1. februarja 1920, z Georgijo 12. junija, z Litvo 12. julija, z Letonsko 11. avgusta, s Finsko 5. oktobra. S Poljsko so sovjeti začeli vojno, a so bili z evropsko pomočjo odbiti in so tudi z njo sklenili mir v Rigi dne 18. marca 1921. S temi mirovnimi pogodbami si je revolucionarna vlada zavarovala evropsko mejo, pohodila vse protirevolucionarne poskuse Kolčakov, Denikinov, Vrangljev in se tako notranje in zunanje konsolidirala za pohod v Azijo, ki je hitro napredoval.

Že dne 3. julija 1920 objavi ljudski komisariat za zunanje zadeve »manifest na kitajsko delovno ljudstvo«, v katerem mu ponuja svojo pomoč, da se osvobodi evropskih okovov. »Stoletja že hirate pod izkoriščanjem degeneriranega evropskega imperializma! Sedaj prihaja ura vašega maščevanja!« Istočasno pa ponuja kitajski vladi pogodbo, v kateri ji hoče vrniti brez vsake odškodnine vsa od ruskih carjev odvzeta ozemlja, ter se odpovedati vsem enostranskim pogodbam, ki jih je svoje dni »carska Rusija na konicah bajonetov in v sencah vešal vsilila kitajskemu proletariatu«. Na Kitajsko sta bila takoj odposlana sovjetski diplomat Joffe ter rdeči general Boronin, ki sta nesla s seboj že vse načrte za pogodbe kakor tudi drugo pomoč, ki sta jo imela nalog ponuditi kitajskemu reformatorju Sun Venu, da »osvobodi kitajskega kmeta in delavca« od evropskih imperialističnih krvnikov«. Z njima je šla dolga procesija komunističnih agitatorjev, ki so se razlili po vsem Kitaju ter ga spodjedli tako, da še danes trepeče od strupa, ki se ga ne more iznebiti.

Dne 26. februarja 1921 je sklenjena pogodba s Perzijo. Ni se mogoče znebiti občudovanja pri prebiranju te diplomatske listine. Njen prvi člen se začneja čisto v nasprotju z vsemi tisočletnimi diplomatskimi tradicijami s sledečimi besedami: »Vlada ruskih delavcev, kmetov in pomorščakov se slovesno odpoveduje vsem osvajanjem krvoločnih carjev ter vrača perzijskemu delovnemu ljudstvu brez vsake odškodnine, kar mu je bilo vzetega, in izbrisuje, kar mu je bilo vsiljenega.« Občudovati je treba tudi prekanjenost prvih revolucionarnih diplomatov, kako so z eno roko znali dajati nazaj, z drugo pa jemati. V nadaljnjih členih namreč se obe vladi obvezujeta, da bosta druga drugi stali ob strani pri pobijanju »inozemske samožrtosti«. Druga drugi dovoljujeta, da »njune oborožene vojske vkorakajo v njuna ozemlja, če bi bilo treba odganjati tujega vsiljivca«. Vsakdo razume, da je bila pri tem mišljena Anglija. Obe vladi sta si dovolili, da smeta organizirati »konzularne postaje po vsem ozemlju države«, perzijska vlada pa dovoljuje Rusiji, da »sme organizirati njeno poštno in telefonsko službo« (!).

Dva dni pozneje, dne 28. februarja sledi slična pogodba z Afganistanom. Toda značilno je, kako je sovjetska diplomacija različno postopala s Perzijo in zopet različno z Afganistanom. V perzijski pogodbi beremo o »tlačenem in svobode oropnem ponosnem delovnem ljudstvu«. To pa zaradi tega, ker so takratno Perzijo imeli v rokah Angliji vdani fevdalni plemenski veleposestniki, ki jih je bilo treba zadeti in njihovo avtoriteto rušiti. Pri Afganistanu je položaj popolnoma drugačen. Afganistanski veljaki so strastni nacionalisti, ponosni na svojo neodvisnost in smrtni

sovražniki vsakega tujege vpliva. Ni čudno, da beremo v sovjetsko-afganistanski zvezni pogodbi o »proslavljenih voditeljih afganskega delovnega ljudstva, ki jim vlada ruskih delavcev, kmetov in pomorščakov ponuja prijateljstvo in pomoč proti skupnemu sovražniku, da bodo svoje ozemlje branili pred evropskimi imperialističnimi volkovi«. Tudi tukaj je klavzula o telefonski in poštni službi. Tudi tukaj je dovoljenje, da smejo sovjetske čete vkorakati v Afganistan, če bi bilo potrebno, tudi tukaj najdemo tolikanj značilno klavzulo o konzularnih postajah. In res, takoj po podpisu pogodbe so se pojavili »sovjetski konzuli« ter v Afganistanu vzdolž indijske meje organizirali kar šest »konzulatov«, ki seveda niso bili nič drugega kot izpadne postojanke za komunistično propagando proti Angliji v Indiji.

Končno sledi dne 16. marca 1921 še zvezna pogodba s Turčijo. Turčijo so hotele evropske velesile razkosati in si njeno truplo med seboj porazdeliti. Proti tej nakani se je dvignil turški mladi nacionalizem, ki mu je seveda ruska revolucija prišla na pomoč z vihrajočimi zastavami. Angleži so že sedeli ob petrolejskih vrelih v Kavkazu, sedeli so na morskih ožinah v Bosporu in v Dardanelah. Potiskali so v ospredje Grke, da jih postavijo kot svoje žandarje okrog Smyrne v Mali Aziji. Na južni obali Male Azije so se zagrizli že Italijani, od Sirije navzgor so pritiskali Francozi, v anatolskem gorovju so divjali upori, ki so k njim ščuvali angleški in ameriški petrolejski agenti. Turški nacionalizem je bil vsemu kos. Poteptal je Armence, Georgijce, Kurde, Asirce, Grke v strašnih krvavih pokoljih. Rusija je verno podpirala zmagoviti upor Turčije proti tujcem. Kako duhovite in strupene obenem so zopet diplomatske note, ki jih je takrat razpošiljal po radiu sovjetski komisar za zunanje zadeve Čičerin! Kako brije norce iz »licemerske politike evropskih velesil«, iz njihovih »lažnjivih načel o zaščiti narodnih in verskih manjšin, za katerimi se kot za pustnimi krinkami skrivajo petrolejski stolpi ali žepi brez dna imperialističnih človekoljubov Anglije...« Zvezna pogodba med sovjetsko Rusijo in Kemalovo Turčijo je postala osnovna os dolgoletne sovjetske zunanje politike in je celo v sedanjem času eden najbolj solidnih opornikov sovjetske veljave v mednarodni politiki.

Dne 5. novembra 1921 sledi kot zadnja v tej vrsti zvezna pogodba z zunanjo Mongolijo. Obe vladi se obvezujeta, da ne bosta dovolili uvoza orožja, če bi bila nevarnost, da bi se uporabljalo proti zaveznici. Sledi klavzula o »konzulatih« ter o organizaciji »trgovskih potov«.

Azijska fronta je bila s tem organizirana. Po vsem dolgem jugu sovjetske države je bil zgrajen trden zid zavez-

niških pogodb, ki se raztega od Carigrada do Himalaje in tja do kitajskega zidu na obronkih Mongolije. Poleg tega si je sovjetska Rusija ustvarila med novimi zavezniki strašne napadalne trdnjave, tembolj strašne, ker niso bruhale samo municije, marveč idejni strup. Brez velikih težav je lahko iz njih ogrožala angleške interese v Mezopotamiji, v Perziji, v Afganistanu in v Indiji, francoske interese v Siriji, japonske interese na Kitajskem in v Mandžuriji. S svojo razdiralno komunistično propagando, ki je bila mnogo bolj nevarno orožje kot vreče zlata, s katerimi so operirali carski diplomati po teh pokrajinah, si je ustvarila najboljšega pomočnika pri osvajalnem delu, ki se je v velikem slogu začelo. Njeno razkrojevalno delo še danes ni končano. Posledice se še vedno kažejo in če danes beremo, da so se mohamedanske države v Aziji od Turčije do Arabije in do indijske meje povezale v velik četverozvezni pakt, ali če čitamo o izbruhih arabskega nacionalizma v Siriji, v Palestini in v Egiptu, potem vemo, da je treba iskati korenin 15 let nazaj v teh prvih zveznih pogodbah med Rusijo in azijskimi državami. Kitajska fronta pa je imela še svoje posebno dobro. Prinesla je sovjetski Rusiji Zunanjo Mongolijo in kitajski Turkestan, dve ogromni pokrajini, ki sta potisnili sovjetske meje in s tem tudi sovjetski vpliv globoko v osrčje Kitaja proti himalajskemu gorovju ter pomagali sovjetskim agentom, da so zrevolucionirali osrednjo Kitajsko ter zrahljali vpliv velesil na obalah Tihega morja.

V tem času torej, v drugi polovici l. 1921, ko je Rusija doma zadušila meščansko vojno in si postavila svoje skoraj nepremagljive postojanke v Aziji, se je sovjetska diplomacija, okrepljena po zmagah v Aziji, obrnila zopet nazaj v Evropo. Toda še dolgo ne z željo, da se z njo spoprijazni in da z njo sklene premirje ali celo mir, ampak z odkritosrčnim namenom, da jo razruši.

2. Rusija in nezadovoljne evropske države.

V prvi dobi rednih stikov med sovjetsko Rusijo in Evropo je značilno, da se je sovjetska diplomacija vezala predvsem, kot smo uvodoma povedali, s premaganci iz svetovne vojne. Tam je videla rodovitne brazde, kamor lahko seje svoje seme. Premaganci so ječali pod bremeni vojnih dajatev in razrvanega gospodarstva. Dih revolucije je plaval nad njimi. Kaj je bilo bolj privlačno za Čičerina, da začenja novo propagando po radiu proti »zločinom mirovnih pogodb«, ki so »vkovala v verige milijone nedolžnih delovnih rok, da so si pod krinko pravice kapitalistični tatovi zmagovitih imperialističnih držav mogli nabasati svoje žepe, delovno ljudstvo pa kruha strada«. Versajska mirovna pogodba je v tem Čičerinovem

uvodnem bombardiranju Evrope »pogodba mednarodnih tolovajev«, Zveza narodov pa »jama razbojnikov, ki si delijo kožo delavskih od gladu umirajočih množic«. Čičerin poziva evropski proletariat, naj »versajske cunje raztrga, naj tatove Zveze narodov razžene in naj si v novem svetovnem bratstvu ustvari častne pogoje za miroljubno življenje«. »Sovjetska vlada kmetov, delavcev in pomorščakov vabi vse ponižane, poteptane in ogoljufane v poslednji boj proti izkoriščevalcem za revizijo vseh zločinskih diktatov, podpisanih v pariških predmestjih.« Komaj je odbrnel radio, že se je vsula po premaganih državah četa agitatorjev, da opravi svoje delo. Ni čuda, če so premagani narodi prisluhnili, če je posebno po Nemčiji šel trepet novih nad in so se v Avstriji, na Madjarskem in v Bolgariji pokazali nevarni znaki razumevanja za »odrešilni nauk«, ki prihaja iz Moskve. Zdelo se jim je, da je vsako stanje boljše kakor ono, v katerem so se nahajali. Uspehi tudi niso izostali.

Dne 6. majnika 1921 že si sovjetska Rusija pripori uradno priznanje od Nemčije. To je velik diplomatski dogodek, ko pride prvi sovjetski poslanik v evropsko državo. V Berlinu razplete sovjetsko veleposlaništvo takoj mrzlično delovanje na vseh poljih. Polagoma prihajajo vesti o velikih gospodarskih pogodbah, o denarnih investicijah, o ruskih naročilih, o koncesijah v Sibiriji. Velesile se začudeno spogledajo in dajo nalog svojim poslanikom v Berlinu, naj navežejo stike s sovjetskim diplomatom, da bi ne prišle prepozno, če bi se v Rusiji kaj delilo. Uspeh ni izostal. Notranjepolitično ne, kajti na mah je vse Porenje in Porurje ter vsa Saksonska podminirana s komunističnimi celicami. Zunanjepolitično ne, kajti osem mesecev pozneje je Rusija že povabljen, da prisostvuje mednarodni konferenci v Genovi. Vse je drlo gledat Čičerina, ki je prišel z nemško delegacijo, ki sta jo vodila dr. Wirth in Rathenau. Čičerin je čez noč postal diplomatska zvezda. Zavedajoč se svojega vtisa je hitro izkoristil priložnost ter vrgel med genovsko konferenco, kjer so si angleški državniki posebno prizadevali, da bi mogli dobiti kakšne petrolejske koncesije na Kavkazu, bombo sovjetsko-nemške zveze, podpisane v noči od 15. na 16. aprila 1922 ob treh zjutraj v Čičerinovem hotelu v Rapallu. Bomba je bila tako učinkovita, da je takoj razpodela konferenco, Čičerin in Rathenau pa sta se zmagoslavno vrnila v Berlin. Revizionistične države so se torej začele zbirati proti državam zmagovalkam in to pod vodstvom sovjetske zvezde.

V septembru 1922 beremo, da so imeli zastopniki Avstrije in sovjetske Rusije prve neuradne stike, ki jim je sledilo uradno priznanje sovjetske vlade. Takrat se je na Dunaju ustanovila

skupna fronta med avstrijskimi marksisti in moskovsko vlado odnosno Kominternu, fronta, ki je bila prav do marksističnega punta v februarju 1934 osnova za diplomatsko-politične odnošaje med obema državama.

V decembru 1922 pridejo odposlanci Stambolijskega v Odeso ter imajo večdnevne razgovore s političnimi predstavniki sovjetske vlade. Takrat so bili položeni tudi temelji za bodoče delovanje sovjetske Rusije na Balkanu. Porušili so se ob tragični pogibeli Stambolijskega ter v režimih, ki so mu sledili v Bolgariji.

Edino na Madjarskem sovjetska vlada ni več poskušala rovariti, odkar se je ponesrečil prezgodaj začetni komunistični udar Bela Kuna.

Evropskih velesil-zmagovalk, predvsem Anglije in Francije, se je polastil razumljiv nemir: Veliki Britaniji ni šlo v račun, da bi bila nemška industrija poklicana, odnesti pri obnovitvenem delu v Rusiji levji del, in da bi nemška denarna združenja zasedla vse pridobitne gospodarske koncesije v sovjetski Rusiji. Franciji je bilo neljubo, da je njena vekovita nemška nasprotnica dobila pri sovjetih politično zaslombo, na katero se bo lahko pri svoji borbi proti versajski mirovni pogodbi oslanjala. Obema pa ni bilo prav, da se je v Evropi pojavil tako močan revizionistični blok, ki bi utegnil ogražati pridobitve mirovnih pogodb in sprožiti v Evropi pokret, ki bi moral nujno voditi do novih vojnih zapletljajev. Pojav komunističnih agitatorjev ob reki Renu je bil tudi neprijetna stvar. Velesile-zmagovalke so se začele resno baviti z vprašanjem, kako priti v stik s sovjetsko Rusijo. Na pomoč jim je prišla Rusija sama. Takrat namreč je pod Ljeningovim vplivom, ki je videl, da se mu je na čistih komunističnih načelih zgrajena stavba začela podirati na glavo, nastal važen notranjepolitični preokret, ki je šel v zgodovino pod imenom nove ekonomske politike ali s kraticami NEP. Ljening je dejal, da se Rusija sama ne more izkoptati iz razvalin, ki jih je nagrmadila svetovna vojna, zatem revolucija in končno še meščanska vojna. Ona potrebuje denarne pomoči. »Naj pride od koderkoli,« je dejal na kongresu vseruskih sovjetov l. 1922, »pripravljeni smo, da jo sprejmemo, toda pod pogoji, ki jih bomo sami stavili in sami tudi bomo izpolnjevanje teh pogojev nadzorovali.« Ko so velesile-zmagovalke to povabilo slišale in videle, kako se pred njimi odpirajo na stežaj vrata v neizmerno sovjetsko državo, so bile pripravljene, da same potipljejo v Moskvi, če bi se ne dalo vzpostaviti kakšno koristno sodelovanje, ki bi imelo še to dobro, da bi iz Rusije izpodrinilo Nemčijo, ki je že zasedla prva mesta. Zgled je dala kajpada Anglija.

Na tihem je Anglija po neuradnih kanalih uhajala v Moskvo že v aprilu l. 1921. Šele mnogo pozneje se je izvedelo, da je

odpotovala v Moskvo maloštevilna delegacija angleških trgovcev, ki je dosegla, da se je koncem majnika 1922 podpisala že prva trgovinska pogodba med Veliko Britanijo in sovjetsko Rusijo ter zasebno pogodbo med angleškimi trgovci in sovjetsko vlado, ki je bila podpisana, kot omenjeno, že v aprilu 1921, nadomestila z uradno pogodbo med obema vladama. Junija meseca 1922 je odpotovala v Moskvo delegacija trgovcev-zasebnikov iz Pariza, ki pa je samo teren otipala in se brez vidnega uspeha vrnila nazaj v Evropo. Francozi še niso mogli preboleti tistih 250 milijard Din, ki so jih posodili carski Rusiji in čez katere je revolucionarna vlada brez usmiljenja napravila križ ter o kakšni vrnitvi carskih dolgov sploh ni marala ničesar slišati. V Rusijo so začele odhajati tudi delegacije iz Belgije, Češkoslovaške in Italije, toda veliki svet o teh romarjih takrat ni vedel mnogo. Bili so to samo podtalni poskusi izgledovanega evropskega kapitala, da bi se čez vsa načela morale in čez vse mlake krvi, ki jo je pretočila sovjetska Rusija, priboril pot do postojank in trgov, kjer je upal na koristne dohodke. Sovjetska diplomacija je ta naraščajoči pohlep spretno izrabljala. Prišla je komunistična vstaja v Porurju, nemška nagajanja, francoska okupacija nemških rudnikov, doba silnih napetosti med evropskimi državami, ki jih je Čičerin izigral drugo proti drugi. Čimbolj se je položaj na zapadu zaostreval, čimbolj neprijetne so za Anglijo postale posledice rusko-turškega sodelovanja v Aziji, čimbolj so francoske in angleške tovarne vpile po novih tržiščih, tembolj so se navezovali stiki med zapadom in Rusijo. Odposlanstva so se vrstila v Moskvi. Sovjetske delegacije so se pojavljale v vseh evropskih prestolicah. Kominterneta je pridno organizirala svoje sekcije in celice. Razni »idejni predsodki« na evropskem zapadu so začeli padati, zapadna diplomacija je začela govoriti o »prasilah ruske revolucije, ki jih je treba pokristjaniti« (Herriot 1922). Lloyd George je v septembru 1922 objavil v »Manchester Guardianu« senzacionalen članek, v katerem je dejal, »da je treba najprej nasititi želodec pogana, potem šele ga pokristjaniti«. Ljening je odgovarjal iz Moskve: »Mi ne računamo več na takojšnjo svetovno revolucijo« (»Izvestja« v novembru 1922). Ruski rudniki in druga prirodna bogastva so izvajali nepremagljivo privlačno silo na zapadni kapital, petrolej v Kavkazu je Evropo razburjal. Nastopilo je v začetku 1923 neko mehko, sentimentalno razpoloženje, ko je izgledalo, da so vsi pripravljeni, da drug drugemu odpuste in drug drugemu padejo okrog vratu. Na pomoč so prišli važni notranjepolitični preobrati v dveh največjih zapadnih državah, v Franciji in v Angliji, ki so omogočili tudi dejansko zблиžanje Rusije z zmagovito Evropo.

3. Rusija med zmagovito Evropo.

Prva med zmagovitimi državami, ki je navezala uradne stike s sovjetsko Rusijo, je bila Italija. Mussolinijeva Italija je bila od nekdanj tiha zaveznica Nemčije, Avstrije, Madjarske in Bolgarije, torej izrazito premaganih držav, in se je tudi sama štela med nezadovoljneže, češ da je bila pri mirovni pogodbi ogoljufana, ko so si zmagovalke med seboj delile plen svetovne vojne. Dišal ji je tudi ruski trg, da bi od tam dovažala cenene surovine in živež in tja prodajala svoje industrijske izdelke. Tako je Italija sovjetsko Rusijo uradno priznala že dne 2. septembra 1923 in nastopila l. 1924 že kot močna konkurentinja na ruskem trgu.

Sledila ji je Francija, kjer je po majskih volitvah prišla na krmilo levičarska skupina pod vodstvom E. Herriota. Herriotova vlada je že majnika meseca poslala uradno odposlanstvo v Moskvo, da se pogaja za uradno priznanje. Pogajanja so se nekoliko zavlekla, ker je Francija zahtevala zagotovilo, da bodo sovjeti vrnili carske dolgove. Sovjetska vlada tega ni storila in je dosegla, da je bila dne 29. oktobra 1924 brezpogojno uradno priznana od francoske vlade.

Francoskemu zgledu je sledila Anglija, kjer se je prvič v zgodovini zgodilo, da je prišla na vlado delavska stranka (Labour party) pod vodstvom Ramsay MacDonalda. Delavska vlada se za uradno priznanje Rusije sploh ni pogajala. Prišlo je nekako avtomatično, samo od sebe dne 10. julija 1924, torej še pred francoskim.

V Rimu, Parizu in Londonu so se ustoličili sovjetski veleposlaniki in zasedli stare krasne carske palače. V Rimu Potemkin, v Parizu Rakovski, v Londonu Krašin. Led je bil torej prebit, prelom popoln in zgodovina se je obrnila v drugo smer. Zapadni kapital je dobil široke odtočne kanale, ki so ga odvajali v Rusijo, kjer jo je začel pridno namakati. Nemška diplomacija je beležila neuspeh, ker je sedaj postala njena zveza z Rusijo skoraj brezpredmetna. Sovjetski državniki so to cinično priznali. Kaj bi z Nemčijo, ko nima ne denarja, ne industrije, ampak samo nekaj lačnih milijonov delavcev. Naj pridejo Rusijo obnavljat francoski in angleški kapitalisti, ki imajo vsega dovolj. V zahvalo za to jih bo Rusija, ko jo enkrat postavijo na noge, kaznovala s svetovno revolucijo! Ne smemo pozabiti, da je ruska diplomacija vdrla v Evropo sicer po legalnih poteh, a še vedno s svojimi prevratnimi idejami o potrebi revizije mirovni pogodbi, o ponovni razdelitvi kolonij in mandatov, o razpustu Zveze narodov, o vsestranski popolni razorožitvi in ustanovitvi svetovne zveze brat-skih proletarskih držav. S seboj so vodili sovjetski diplomati še

vedno agente Kominterne, ki so dobili svoje pisarniške prostore v novih sovjetskih veleposlaništvih. Sovjetska diplomacija je bila torej še vedno v službi komunističnega svetovnega nazora, ni pa se smatrala že kot zastopnica kakšne nacionalne države, Rusije imenovane. Njen cilj je bila svetovna revolucija in njen vdor med zapadnoevropske zmagovite države je bil za njo le sijajna priložnost, da dela zmešnjave, kjerkoli mogoče in da pripravlja z vsemi sredstvi svojo proletarsko revolucijo.

Kapital in kapitalistična miselnost sta vdrla v Rusijo in jo vsestransko premrežila. Kominternina in njeni agenti so vdrla v Evropo ter jo križem prepletli s svojimi mrežami. Sovražnika sta tako rekoč zasedla ozemlje drug drugega, oba z namenom, da si ga popolnoma podvržeta. Svetovna zgodovina pozna le malo tako dramatičnih položajev, kakor je bil v Evropi v začetku l. 1925. Tukaj se namreč začena tista »doba pokristjanjevanja«, ki ga je napovedal Lloyd George, kot nujno sledečo dobi nasičevanja lačnih poganskih želodcev, ali z drugimi besedami, doba prevzgojitve ruskega revolucionarja na politično ideologijo konservativne Evrope. V tej dobi, ki jo motijo pogosti sunki Kominterne, ki se ne da izpodrinuti in še vedno dosledno opravlja svojo prevratno misijo po svojih evropskih postojankah, štrlijo v zrak štiri velepomembne diplomatske stavbe, ob katerih se je postopoma sovjetska zunanja politika vsaj navidezno »očistila« revolucionarnih peg, odložila svojo revolucionarno obleko ter se prelevila v spodobnega konvertita, ki ga lahko posadimo za evropsko omizje. Ti štirje stebri so:

1. Kellogov pakt, sklenjen v Parizu dne 27. avgusta 1928, ki se mu je Rusija priključila s posebnim tako imenovanim Litvinovim protokolom z dne 6. septembra 1928 in ki ga je z moskovskim paktom z dne 9. februarja 1929 raztegnila tudi na vzhodnoevropske države, Poljsko, Estijo, Romunijo in Letonsko.

2. Londonski pakt o definiciji napadalca, podpisan dne 3. julija 1933 z azijskimi državami Afganistanom, Perzijo in Turčijo, z evropskimi državami Estijo, Letonsko, Poljsko in Romunijo ter končno posebej z državami Male zveze, Češkoslovaško, Romunijo in Jugoslavijo.

3. Vstop Rusije v Zvezo narodov dne 18. septembra 1934 s pomembnim Litvinovim pismom.

4. Dne 28. marca 1936 ratificirana vojaška zveza med Francijo in sovjetsko Rusijo.

To so štiri glavne etape, po katerih je moral sovjetski spokornik na svojem povratku v Evropo in k njenim političnim idealom. V Kellogovem paktu se je Rusija odrekla vojni kot sredstvu

mednarodne politike, torej tudi svojemu osnovnemu cilju svetovne revolucije. V londonskem paktu je prevzela od Evrope definicijo napadalca, priznala obstoječe meje, odklonila revizionizem in zavrgla svoj ideal splošne razorožitve kakor tudi zamisel prevratnega rovarjenja na škodo kakšni tretji državi. Z vstopom v Zvezo narodov je sprejela pakt te ustanove in ž njim vred obveznost sodelovanja pri vzdrževanju miru in obstoječega političnega reda ter končno avtoriteto mednarodnih razsodišč, ki imajo nalogo, mednarodne spore na miren način poravnati. Z vojaško zvezo s Francijo, ki ji je sledila tudi vojaška zveza s Češkoslovaško, pa je Rusija stavila svojo rdečo armado na razpolago za obrambo obstoječih meja in za organizacijo kolektivne varnosti proti vsem prevratnikom.

Seveda je doba od prvih stikov med Rusijo in zapadnimi zmagovalkami l. 1924 pa do podpisa Kellogovega pakta l. 1928, prenapolnjeno z najbolj pestrimi diplomatskimi borbami. Razvoj ni bil vedno lahek in gladek. Prišli so sunki in protisunki. Vrvale so se vmes intrige velesil, ki so druga drugo izpodrivale, ki so tudi druga z drugo tekmovala za prednost v Rusiji. Tako je l. 1926 izgledalo, da bo Nemčija zopet dobila premoč, l. 1927 so se odnošaji z Anglijo poostriili, s Francijo pa znatno ohladili. Ko je namreč Rusija dne 10. aprila 1927 obnovila svojo zavezniško pogodbo z Afganistanom, je nastala v Londonu silna ljubosumnost. Angleška vlada je brutalno prelomila sploh vse odnošaje z Moskvo ter izgnala celo sovjetsko trgovinsko delegacijo Arcos iz svoje prestolice. Prelomu je sledila žolčna debata med obema vladama. Odlikoval se je s svojimi strupenimi izpadi posebno novi zunanji komisar Litvinov, ki je znova začel dolžiti Veliko Britanijo, »da je začela novo ofenzivo proti proletarcem Rusije zaradi kapitalističnih in imperialističnih ciljev na Kitajskem, ki pa jim jih bo sovjetska Rusija temeljito iz glave zbil«. V tem napetem ozračju je bila sklicana junija 1927 mednarodna gospodarska konferenca v Londonu, kjer so sovjetski delegati s svojimi demagogičnimi predlogi evropske državnike spravili v obup ter enostavno konferenco onemogočili. Zahtevali so, naj se izbrišejo sploh vsi mednarodni dolgovi, naj evropske velesile takoj izpraznijo ves Kitaj, naj proglašijo kolonije in mandatna ozemlja za neodvisne države, naj uvedejo povsodi 6 urni delavnik, naj se popolnoma vsi enako razorožijo in podobno.

V to dobo spada tudi zelo neprijeten spor, ki je nastal med Rusijo in Poljsko zaradi Litve, ko je Rusija v uradni listini mesto Vilno uradno proglasila za litavsko prestolico in je bila Poljska na tem, da mobilizira proti sovjetom.

Semkaj spadajo tudi razočaranja francoske delegacije, ki je pod vodstvom ministra de Monzieja šla v Moskvo, da pregovori sovjetsko vlado, da je vendar treba vrniti carske dolgove, češ da dela to slabo kri med vsemi plastmi francoskega naroda, a se je morala vrniti nazaj s praznimi rokami, med tem ko je sovjetski tisk pošiljal za njo porogljive in zasmehovalne članke na naslov »nenasitnih kapitalistov, ki hočejo rezati jermena iz kož ruskih proletarcev« (»Izvestja« decembra 1927). Semkaj spada tudi dolga doba demagogij, ki jih je sovjetska diplomacija nalašč igrala na raznih razorožitvenih konferencah, ki so takrat začele zasedati z novim navdušenjem. V no- v e m b r u 1927 je sovjetska delegacija spravila v obup vso konferenco, ko je predložila detajliran predlog, kako je treba takoj uničiti sploh vse orožje na suhem, na morju in v zraku, ter naslovila nad glavami preplašenih delegatov demagogičen manifest na svetovno javno mnenje, v katerem razglša miroljubnost države proletarcev ter žigosa hinavstvo kapitalističnih držav, ki nočejo razorožiti.

Toda viharji so šli mimo. Kurz, ki se je začel l. 1924, je zmagovito prešel čez vse ovire, saj mu je bila na eni strani pogonska sila lakomnost zapadnega kapitala, ki je za plodonosen razmah na sovjetskih tleh brezpogojno zahteval in tudi dobil politično oporo svojih nacionalnih vlad, na drugi strani pa so domače gospodarske neprilike in grozeče nevarnosti na Daljnem vzhodu sovjetski vladi zlomile hrbet in jo prisilile, da je opustila demagogijo in se zopet vrnila nazaj na začeto pot spokornika. Evropa pa je uvidela, da sovjetskemu propagandnemu orožju ni kos. Tako so bila omogočena trnjeva pogajanja za Kellogov pakt, v katerem naj bi bila Rusija napravila tisto »simbolično kretnjo«, ki jo je Evropa potrebovala, da brez izgube na svoji časti nadaljuje svoje zveze s sovjetsko Rusijo.

Po podpisu Kellogovega pakta je prišla zopet popolna sprava z Anglijo. V aprilu 1929 se nahaja angleška delegacija v Moskvi, da obnovi trgovinske odnošaje. Zopet se slišijo bolj prijazne besede na obeh straneh. Pjatakov govori o »važnosti rednih odnošajev z največjo državo na svetu«, sir Austen Chamberlain pa govori »o koristih, ki jih Rusija kot trg nudi angleški industriji«. Amerike, kot je Litvinov računal, ko je podpisal Kellogov pakt, Rusiji ta kapitulacija ni prinesla, pač pa ji je vrnila Anglijo, kar je bilo skoraj enakovredno. Nadalje ji je odprl tudi na široko vrata do diplomatskih zasedanj, ki so se vrstila po vseh evropskih prestolicah in kjer se je odločevala evropska in svetovna politika. Angleško-sovjetski protokol, podpisan v Moskvi dne 2. oktobra 1929, je prav za prav zadnji plod Kellogovega pakta in zaključuje temno poglavje demagogičnega udejstvovanja sovjetske diplomacije na zapadnoevropskih političnih toriščih.

Ko je bil z Evropo zopet nekako sklenjen mir, sledi doba velike sovjetske aktivnosti v Aziji, od koder pa se je morala sovjetska vlada nemudoma zopet vrniti nazaj v Evropo, kakor hitro so zabobneli po Nemčiji škornji hitlerjevskih divizij.

Lahko rečemo, da je bila do pojava hitlerizma v Nemčiji sovjetska diplomacija še tesno povezana z agenti kominterne. Imela je predvsem veselje nad tem, da je delala zdražbe in mešala pojme, vmes pa agitirala za svoje svetovnonazorne ideje. Napram Evropi je popuščala le v toliko, kolikor ji je bilo potrebno, da je nagrabila njen denar za svoje petletke. Z nastopom hitlerizma pa se položaj čez noč spremeni. V hitlerjevski Nemčiji je za Rusijo vstal prvič sovražnik, ki je sovražil tako njen komunizem, kakor je hrepenel po njenem ozemlju. Iz igračkanja in izigravanja je morala sovjetska diplomacija k resnemu delu, da si zavaruje zapadne meje. Menda se je tudi takrat v zunanjepolitičnem oziru prvič porodil pojem Rusije kot nacionalne države. Doba ruskih koncesij je napočila. Evropa se je začela maščevati za skoraj 15 letno izigravanje in zasramovanje. Poglejmo, kako je sovjetska diplomacija odgovorila na hitlerjevsko nevarnost.

Še preden je Hitler uradno prevzel vso oblast v državi, je že Rusija z veliko naglico in z velikimi in bolečimi koncesijami sklenila verigo nenapadalnih paktov z baltskimi državami, torej tam, kjer je njena meja najbolj rahla. Nenapadalni pakt s Finsko je bil sklenjen dne 2. januarja 1932, z Letonsko dne 5. februarja, z Estijo dne 4. majnika, z Litvo je obstajala zveza že prej, s Poljsko so se začela pogajanja junija 1932 in so se dne 28. septembra istega leta končala tudi s podpisom nenapadalnega pakta. Ko je nastopil Hitler in napovedal politično vojno sovjetski Rusiji, je bil že ves Baltik organiziran in je Rusijo proti Evropi varovala veriga nenapadalnih paktov od Finske do Romunije.

Hitler je napravil proti Rusiji več zaporednih zunanjepolitičnih sunkov, ki so bili vsi zelo nevarni. Prvi sunek je bil v obliki četvernega pakta, ki ga je sporazumno s Hitlerjem in Anglijo predložil Evropi Mussolini in je bil podpisan v Rimu dne 7. junija 1933. S četvernim paktom bi bile prevzele nadzorno oblast nad vso Evropo Anglija, Nemčija, Francija in Italija, ob izključitvi sovjetske velesile. Sovjetska Rusija je na to ofenzivo odgovorila z apelom na male države, češ, da jim grozi izguba samostojnosti in enakopravnosti in da jih hoče Rusija podpirati. Radek je v moskovski »Pravdi« dne 10. junija napisal senzacionalen članek, v katerem proglašala slovesno, da je »revizija ime za novo svetovno vojno« in da pomeni četverni pakt »poskus revizije meja na škodo

malih nezaščitenih držav«. Odpor malih držav in Poljske je bil takšen, da je moral četverni pakt v arhive in je imel ta poskus ravno nasproten uspeh, ker je nehote približal Rusijo k malim državam. Istočasno pa je priboril Evropi veliko novost, da se je Rusija uradno postavila na stran protirevizionističnih držav. V 10 letih torej preokret za 180 stopinj. Drugi sunek je napravil Hitler na londonski gospodarski konferenci dne 16. junija 1933, ko je v njegovem imenu takratni nemški minister Hugenberg razgrnil pred konferenco svoj znameniti načrt o potrebi nemške ekspanzije v Ukrajino, ker so Nemčiji drugam vsa pota zaprta. Tudi ta napad je sovjetska diplomacija odbila, ko se je odločila, da mağari žrtvuje vso svojo ideologijo, samo da si pravočasno pridobi zaveznikov proti nemškemu nasprotniku in nemško ofenzivo v kali zaduši.

In res, dne 3. julija 1933 presenetli sovjetska Rusija Evropo z novo bombo, ko podpiše s celo vrsto malih držav v Aziji in Evropi pogodbo o definiciji napadalca, s katero je sprejela dvoje: prvič evropsko ideologijo o razorožitvenem vprašanju, načelo statusa quo in s tem odklonitev revizionizma, drugič pa vsa načela zapadne Evrope o organizaciji miru in varnosti. Pogodba je imela v danih razmerah važne posledice. Četverni pakt je bil končno veljavno pokopan, kar je Mussolini sam priznal, ko je že dne 4. septembra 1933 z Rusijo podpisal nenapadalni pakt in se tako indirektno odtrgal od Nemčije.

Nato sledi cela vrsta uradnih priznanj sovjetske Rusije, ki pričajo, s kakšno mrzlično naglico je sovjetska diplomacija organizirala odpor proti nemškemu nasprotniku in s kakšnimi žrtvami je bila pripravljena vsako podporo plačati. Evropske države pa so hotele tudi pokazati, da so voljne pripoznati sovjetsko spreobrnitev k evropski konservativni politiki miru in politične stalnosti. Junija 1933 prizna sovjetsko Rusijo Španija, v avgustu ji sledita Nizozemska in Belgija, konec avgusta so navezani prvi stiki z Združenimi državami Severne Amerike, v začetku septembra pa že predloži sovjetski veleposlanik v Parizu francoski vladi načrt zvezne pogodbe. Francoski letalski minister Cot in državni minister Herriot potujeta v Moskvo in se vrneta navdušena za zvezno pogodbo, ki bi zasadila Nemčiji kol v hrbet.

Nemčija takrat, kot mnogokrat v zgodovini, ni pravilno ocenila psihologije trenutka. V svoji nervoznosti in nepočakanosti je dne 10. oktobra 1933 napravila usodno napako, da je zaloputnila vrata Zveze narodov zaradi malenkostnega besednega prepira in tako nepričakovano odprla pot sovjetski Rusiji, ki je bila

pripravljena doprinesti tudi to žrtev, da sede za omizje konservativnih evropskih narodov, samo da se zavaruje proti nemškemu nasprotniku. Toda sovjetska diplomacija je hotela dejansko pokazati, da hoče biti zares vredna tako velikega zaupanja. Sledile so nove, važne koncesije. V decembru 1933 je podpisana trgovinska pogodba z Združenimi državami, v februarju 1934 so obnovljeni redni odnošaji z Madjarsko, junija sledi priznanje sovjetske Rusije od strani Češkoslovaške in Romunije, avgusta 1934 so vzpostavljene redne zveze z Bolgarijo, v začetku septembra tudi z Albanijo.

Sprava z Evropo, izvzemši hitlerjevsko Nemčijo, je torej končana. Sovjetska Rusija je sprejela vsa načela mednarodnega prava, priznala vse mednarodne pogodbe in pristala na vsa v njih zapisana načela mednarodnega občevanja. Zdela se je zrela, da končno vstopi v družino evropskih narodov kot njim enakovredna članica. Tista družina se imenuje Zveza narodov, ki je izraz konservativne medrodne politike v povojni dobi. Višek torej je bil dosežen v 18 letih poti pokore in postopne spreobrnitve, ko je dne 18. septembra 1934 sovjetski komisar za zunanje zadeve Litvinov odgovoril na povabilo 52 držav, »da radevolje sprejme povabilo in se obvezuje v imenu vlade zveze socialističnih sovjetov Rusije, da bo zvesto spolnjeval vse obveznosti mednarodnega značaja kakor tudi vse sklepe Zveze narodov. Istotako sprejme načela pakta Zveze narodov, ki je trajna ustanova za obrambo miru in varnosti«.

Iz tiste Rusije, ki je 17 let poprej bruhala ogenj in blato na Zvezo narodov, ki da je »zveza mednarodnih tolovajev« (Čičerin) in »jama razbojnikov« (Radek), iz tiste Rusije, ki je pridigovala svetovno revolucijo, ki je hujskala »ponižane in teptane narode, naj se dvignejo proti ustanovi mednarodnega izžemanja delovnega ljudstva«, se je navidezno razvila nova Rusija, ki sedeč sredi Zveze narodov zagovarja ohranitev miru in reda ter je pripravljena žrtvovati tudi svojo vojsko za ideale, proti katerim je dolgo desetletje organizirala svet, da jih uniči. Krasna je ta slika Litvinova, katerega ustnice so bile navajene govoriti sarkastično in cinično, ki sedaj s svojega vzvišenega sedeža v Zvezi narodov drži moralne pridige o lepem zadržanju in o potrebi skupne borbe za ohranitev miru, reda in prava. Tega dejstva, ki je morda še bolj pikantno kot je bil povratek revolucionarne Francije med kulturne države pred nekoliko več ko sto leti, ne morejo zakriti še tako samozavestne besede Litvinova, češ, da je bila Rusija »povabljen«, da »vstopi v Zvezo narodov s svojim lastnim gospodarskim in socialnim sistemom« in

»da je dolgoletna borba Evrope proti Rusiji končana«. Dejstvo je in ostane, da je sovjetska Rusija vsaj na zunaj zanikala vse svoje revolucionarne ideale, ko je šla na branik za konservativno Evropo. To maščevanje Evrope je bilo mnogo hujše kot maščevanje nad Napoleonom. Napoleona ni mogla streti, poslala ga je daleč na otok sv. Helene, da je mogla Evropa na dunajskem kongresu mirno sklepati o novem evropskem statutu. Litvinov pa je sam prišel med zmagovalce, sam prinesel na žrtvenik svoje bogove in jih sam pomagal zažigati. Prav za prav je takšna kapitulacija sramotna in je v diplomatski zgodovini redka.

Naravno je, da je temu dejanju sledila od strani nemške diplomacije močna reakcija. Rusijo je treba izriniti iz Evrope. Reakcija je prišla prepozno. Rusije bi Nemčija nikoli ne bila smela v Evropo spustiti in jo tako rekoč vreči v naročje evropskega zapada. Dne 26. januarja 1935 sta sicer Nemčija in Poljska presenetili Evropo z desetletnim premirjem in paktom, naperjenim proti sovjetski Rusiji. Sledilo je skupno nemško-poljsko agitacijsko potovanje po Baltiku, ki pa ni imelo zaželjenega uspeha. Baltska zveza je ostala trdna. Majnika 1935 je Poljska poskusila pognati Romunijo proti Rusiji s tem, da bi obnovila l. 1926 sklenjeno protisovjetsko vojaško zvezo, Nemčija pa je poskušala razdvojiti in razkrojiti Malo zvezo. Bilo je vse zaman, ker prepozno. Dne 29. marca 1935 se nahaja angleški minister Eden v Moskvi, od koder odnese zadovoljive obljube glede zadržanja Rusije na Daljnem vzhodu proti Japonski ter pomirljive informacije o paktu med Rusijo in Francijo, ki je bil parafiran že dne 5. decembra 1934 in ratificiran v Parizu dne 18. marca 1936. Dne 16. majnika 1935 sledi na to pakt med Češkoslovaško in sovjetsko Rusijo, ki odpira Rusiji pot v Podonavje.

Letošnje leto je prineslo krono tej zgradbi. Nemško oboroževanje, ki vedno bolj draži Francijo in Anglijo odnosno njune zaveznike v srednji Evropi, kot na primer Češkoslovaško, je povzročilo, da je bil Litvinov zelo ljub gospod pri pogrebnih svečanostih za angleškim kraljem Jurijem in da so se politični pakti med Rusijo ter Francijo in Češkoslovaško spremenili še v vojaške konvencije predvojnega značaja.

S tem je končan površni pregled tega zelo zanimivega odlomka sodobne diplomatske zgodovine. Tu čaka še prodornejši duha velikega zgodovinarja, ki bo moral biti obenem umetnik, da naslika panoramsko sliko te dobe v kompoziciji in v barvah, ki odgovarja veličini snovi same. S tem seveda še dolgo ni rečeno, da je spreobrnitev, o kateri smo tukaj govorili, iskrena in notranje resnična. Verjetno ni in bodoči

meseci bodo pokazali, da je tako. Toda če je diplomacija umetnost skrivanja pravih misli, potem je bilo delo sovjetske kakor tudi evropske diplomacije mojstrovina. Še večja mojstrovina morda delo Evrope kot delo sovjetske Rusije. Evropa je gospodarske, socialne in politične težave revolucionarnega kolosa brez usmiljenja izkoristila, da mu je odbila rogove in ga tako razoroženega posadila v svojo sredo: ne morda zato, da mu sedaj verjame, da posluša njegovo filozofijo, ampak da mu prepusti proti hrani in plači težaška dela pri obrambi evropskega miru. Zgodovina se je torej hitro razvijala. V 18 letih je vzpostavila zopet staro razmerje med Evropo in Rusijo in vrnila ruskemu ljudstvu nazaj njegove stare funkcije.

Filozofirali bodo Francozi, kupčevali bodo Angleži, a oba naroda, Francoze in Angleže, pa bo ščitila s svojo večmilijonsko rdečo armado sovjetska Rusija. Takšna je bila slika Evrope l. 1914. Takšna je zpet njena podoba l. 1936. Samo renoviranje je stalo ogromno človeških žrtev, ki so brezplodno padle, da postane Rusija zopet topovska hrana v obrambi zapadnih velesil, kot je bila.

Prevodi iz Horacija in naš poetični jezik.

Rajko Ložar.

Antika in slovensko slovstvo.

1. Lani je kulturni svet obhajal dvatisočletnico rojstva najslavnejšega starorimskega poeta Kv. Horacija Flacca, ki je današnjemu svetu poleg Vergila najbolj znan. Po mnenju nekaterih se je ta praznik obhajal sicer eno leto prezgodaj, toda spričo dveh tisočakov je eno leto doba, o kateri se ne kaže prepirati. Horacijev jubilej je proslavila tudi slovenska kultura, kajti ob tej priliki smo dobili nekaj prevodov njegovih pesnitev, ki morda ni odveč, če jim namenimo sledeče vrste.

Kot prvo bi bilo imenovati drobno knjižico pod naslovom »Q. Horatius Flaccus. Izbor iz satir in pisem« (izšla v založbi tiskarne Merkur, Ljubljana, 1935). Knjižica obsega večji del prevode pokojnega Amata Škerlja, o katerih je spregovoril v uvodu A. Sovre, ki je iste uredil, obenem pa dodal še nekaj svojih. Snopič je izšel v zbirki, ki je v prvi vrsti namenjena šolski mladini; temu primeren je celoten nivo. Za »višje« zahteve knjižica ni. Kot drugo je imenovati izdajo Horacijeve poetike pod naslovom »Q. Horatius Flaccus. Pismo o pesništvu«. Prevod, ki ga je oskrbel Sovre, je izšel svoječasno v »Domu in svetu«, zdaj pa je ponatisnjen kot 2. zvezek zbirke »Cvetje iz domačih in tujih logov« (izdala Družba Sv. Mohorja v Celju, 1935). Tudi ta zbirka služi šolskim namenom. Kot tretje bi omenili posebno

številko dijaškega lista »Mentor« (1935/6, št. 5), posvečeno Horaciju in vsebujočo poleg člankov tudi prevode Horacijevih del, v glavnem izpod peresa A. Sovreta, deloma tudi Fr. Omerze. Med drugim je tu prevedena znamenita pesem o nesmrtnosti, »Exegi monumentum« (Sovretov prevod).

Iz navedenega sta najprej razvidni dve značilni stvari, ki bi se jih bilo dotekniti pred čisto prevajalsko stranjo Horacijevega jubileja. Prvič se da ugotoviti na podlagi gornjih knjižic, da Horacija nikakor ni proslavljala tista naša kultura, ki domuje po revijah in drugih institucijah (kar se je zgodilo drugod), temveč da se ga je namesto nje spomnila le naša šola, ožje: humanistična gimnazija. To je nekaj, kar ne spada v okvir klasične filologije in njenih interesov, temveč mora zanimati vsakogar, ki se pri nas ukvarja s kulturo. Klasiki so še vedno zadeva šolnikov, morda celo vedno bolj. Ali ni v tej zvezi zanimivo — dotaknimo se stvari — kako redkokdaj poseže naš izvirni poet v antiko, ki skoraj niti ne šteje v arzenalu njegove izobrazbe, ker se vsa njegova pozornost osredotočuje le na moderne avtorje? Ali naj raziskujemo vzroke tega pojava? Ni naš namen to. Samo mimogrede nekaj opomb. Antika je imela v našem slovstvu izza romantike razmeroma dovolj častilcev tudi med poeti. Toda namesto resničnega pesniškega prevajanja je bil rezultat le prepogosto učena filološka, razumska interpretacija, ki ni le bralcu priskutila starih avtorjev, nego tudi v vrstah izvirnih tvorcev zapustila neugodno razpoloženje za klasike. Stanje je dokaj podobno metodam humanističnega pouka onih dni. To nezanimanje za klasična slovstva je pri poetih podpiral še prirojeni slovenski lirizem, katerega ena facies ni drugega nego primitivnost in neizobraženost. Kako je glede vsega tega danes pri nas, ko se povsod drugod odpirajo zanimivi novi vidiki na antiko, dokazuje dejstvo, da je prevajalec Hofmannsthalovega Oj-dipa smatral za potrebno, celo nemški tekst popularizirati in se držati zgolj vsebinskega smisla. Antika je zares še vedno ukleta kraljičina, ki nevzdravno spi med nami.

Môž, ki jo skušajo prebuditi v življenje in sicer ne vedno z uspehom, je zelo malo. Ker se je večina filološkega rodu temu poslu odrekla, ni čuda, če srečavamo pri delu vedno ista imena, prav ista kot v gori omenjenih knjižicah, a največkrat samo Sovretovo. To je drugo, na kar nas opozarja Horacijev jubilej. Zaslužni klasični filolog Sovre je dal Slovencem doslej že celo vrsto prevodov iz antičnih literatur, kot prve iz Platona in Evripida, nato kot večje delo Avguštinove Izpovedi, dalje dnevnik cesarja Marka Avrela, vmes pa še polno drugega, da omenimo samo s humanističnim interesom poslovenjeni Abramičev Vodnik po Ptuju. Na splošno so si danes menda pač že vsi edini v tem, da pomenijo Sovretovi prevodi

novo fazo slovenskega prevajanja iz antike, ki se od starejše, pretežno gramatikalnofilološke, razlikuje v glavnem po tem, da gradi prevod iz naleta pesniške koncepcije in interpretacije originala, ki si jemlje v svojem razmerju do nježa tudi mnogo več svobode. Morda je to oni tihi vzrok, radi katerega nekateri izmed starejših in ne slabih prevajalcev iz vrst klasičnih filologov molče, ker prevladuje prepričanje, da mora biti prevod zlasti poetično originalno in polno delo. To je škoda, kajti slovenitve so se zaradi tega občutno zredčile.

Prevodi iz antike in študije o njej so zategadelj postale posebno pri nas nekam dragocene; zato bi kazalo zadevo manj mačehovsko obravnavati. Če večina nima za stari vek nobenega smisla, ne leži krivda za to zgolj na starem veku niti ne na malenkostnem številu prevajalcev, temveč precej tudi na načinih, kako na antiko gledamo in jo bralcu približujemo. Tudi stare avtorje je mogoče zelo moderno obravnavati, zaradi česar bi odpadla ona ovira, ki jo postavljajo razne šolske izdaje. Seveda bi bilo treba v tem primeru izdaje in prevode združiti v neki zbirki, ki bi bila tudi oblikovno priročna in dostopna, opustiti bi pa kazalo vse izdaje, ki imajo pretenzije na kako monumentalnost, ker s tem ne služijo niti poznavanju antike niti lepi knjigi. Posledica zadnje imenovanih publikacij je le prerada ta, da je človek prisiljen uporabljati tuje; če pa je to cilj posameznih nacionalnih prevodov, je drugo vprašanje.

Horacij po naše.

2. Horacij je nekak stari oče študentske pesmi in je po tej strani nesmrten, če je tudi študent nesmrten. Njegova poetika je našla mnogo odmeva med ljudmi, ki so se na pragu moderne ukvarjali z njenimi vprašanji (Boileau). Na več kot enem področju še živi njegovo delo v kulturnih tvorbah sedanjosti; zato je le naravno, če se ga današnji narodi spominjajo. Nam pa ne gre za te oficijalne ugotovitve in obveze, ki jih kulturni svet čuti do nježa, odnosno tudi ne čuti. Horacij nas zanima na neki drug način: preko prevodov, ki smo jih po njegovih delih dobili Slovenci. A tudi v tem obsegu ne bi toliko radi zasledovali, ali je slovenski prevod točen odsev originala, dasi se bo tega treba dotekniti, ampak le metamorfoze našega prevajalskega in pesniškega jezika kot glavno privlačnost, z drugimi besedami: Horacija in današnjo pesem. K temu cilju pa seveda ni drugače mogoče priti, kakor da prej rečemo eno ali dve tudi o stvareh, ki leže na poti, ob poti, o raznih vprašanjih, ki so z glavnim v zvezi. A začeti je najbolje s prevodi Horacijevih pesmi v slovenščino, da vidimo, kako in kaj.

Iz sapfičnih strof zgrajeno pesem Faune, nympharum (knj. III, 18):

Faune, nympharum fugentium amator,
per meos finis et aprica rura
lenis incedas abeasque parvis —
aequus alumnis —

sloveni Sovre (Mentor, str. 111):

O Favn, ki ljubiš plahih nimf norije:
kadar prek polj prisojnih pot te vodi,
livadam mojim dober znanec bodi,
naj blagor tvoj na mlado brav posije itd.

Druga Horacijeva pesem (knj. I, 23):

Vitas hinnuleo me similis, Chloe,
quaerenti pavidam montibus aviis
matrem non sine vano
aurarum et siluae metu

se v prevodu A. Sovreta glasi sledeče (Mentor, str. 113):

Ne beži kakor srnica,
ki v strmi gori brz boječe,
poišče mater, vsa trepeče,
ko v gozdu dahne sapica ...

In znamenita pesem o nesmrtnosti, katere smo se morali v šoli učiti na izust (knj. III, 30):

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis
annorum series et fuga temporum itd.

je dobila zdaj tole formo v slovenskem jeziku (Mentor, str. 112):

Postavil sem si spomenik, bolj trajen od kovine,
še višji kakor piramid nebeške so zidine:
ne bo razjedel ga naliv, ne jezna moč viharja,
vekov nešteti bežni tok ne zruši mi oltarja.

Ti trije primeri naj zadostujejo za spoznanje in označbo Sovretovih prevodov iz Horacija. Kaj nam povedo? V prvi vrsti pač te pesnitve potrjujejo veljavnost prastarega pravila, da je težko bližati se antičnim poetom in sam ne biti poet. Od časov nemške romantične šole velja ta zakon do današnjih dni in celo tako daleč sega njegova moč, da vidimo same mojstre klasične filologije, kako se

razvnamajo v ognju pesniškega zanosa ter nam poleg svojih globoko pronicavih razprav podarjajo še literarno visoko stoječe prevode. V njih svetli krogi prav zlahka postavimo tudi Sovreta. Način, kako je poslovenil posamezne Horacijeve pesmi, gotovo dokazuje pesnika, ne samo klasičnega filologa. Melodična forma, duhovita fraza, lahkotni ritmi, izrazita plastika — to niso nikaki suhoparno ponašeni verzi. Toda dvomi in pomisleki ne prizanašajo. Tako ni skoraj nikjer sledu antičnega metruma, Horacijevih poetičnih oblik. Človek pogrša v naših verzih klasicitete, rekel bi lahko latinizacije, ki je značilna za predloge. Izginila je tako značilna sapfična kitica ter napravila prostor dokaj splošni, da ne rečem poetično že kar banalni strofi, žal le preveč karakteristični za velik del slovenskega pesniškega dela. Togi asklepiadejski verz pesmi o nesmrtnosti je nadomestila na naše pozne romantike (in ne najboljše) spominjajoča oblika stiha, ki je zapravila prav vse, kar ima original, a dala vse, kar je slabega na slovenski povprečni liriki: prozaične rime, drdrajoči ritem, nekarakteristično melodijoznost itd. Težko bi bilo tem verzom na zunaj prisoditi, da so prevod tako markantnega rimskega poetičnega dokumenta, kot je pesem Exegi monumentum. In mislim, da se bomo strinjali glede tega, da nam ti prevodi pač dajejo v prvi vrsti smiselne prestave in da nam antično liriko Horacijevu le po vsebini odpirajo, ne dajejo pa nam njene forme po naše. Človek je spričo vsega upravičen nekoliko razmišljati o takem prevajanju in o prevajanju klasikov sploh.

O prevodu sploh ter o romantičnem in filološkem prevodu.

3. Kakor originalna tvorba poeta je tudi prevod stilno vezano delo, kar pomeni, da je težko verjetno, da bi na pr. neki pisatelj mogel recimo ob eri ekspresionizma pisati izvorno ekspresionistično liriko, prevajati pa po principih impresionističnega stila. Ker Sovre ni izviren poet in nam tedaj njegovo delo ne nudi nikakih oporišč za določitev stilnega obraza njegovih prevodov, je ta oporišča treba dobiti drugje. Na kar mislimo, da ne bomo dali totalno napačnega ali zgrešenega odgovora, če trdimo, da Sovretovo prevajalsko delo določuje ona življenjska in poetično jezikovna stilna lega, ki jo v originalni tvorbi zastopa Župančičeva lirika. To bi bil na kratko povedano romantični stilni izraz, romantizem.

O bistvu tega pojava v splošnem je literarna veda napisala že mnogo knjig, a o osobinah slovenskega romantičnega stila še nimamo nobene študije. Držati se moramo zategadelj splošnih kriterijev. Eden prvih znakov romantizma je ta, da v aspektu subjekta na njegov predmet popolnoma prevladuje subjekt, dočim predmet stopa

v ozadje. Ključ za razumevanje romantičnih umetnin leži bolj nego v kateremkoli drugem stilnem izrazu in področju v poznanju tvorske osebnosti, enovitosti njenega nazora in ne toliko v osebinah posameznih objektivnih vrednot. Prevajalec romantističnega porekla zanaša tudi v najheterogenejše originale vedno iste in med seboj enake stilne elemente in posebnosti, ki odlično nadomeščajo pomanjkanje prevajalčevega čuta za posebnosti predloge, kar je v tem primeru že kar pravilo. O pesniški višini prevoda nam ne bo treba dvomiti, toda z izjemo gole vsebinske ideje ali motiva v kopiji ni dosti sledov originala, ker nam posamezni prevodni produkti kot rečeno ne kažejo osobitosti prevajanih avtorjev, temveč edino vsepričujočo enovitost in prodornost prevajalčevega subjektivnega stila. Zmožnost močnega intuitivnega doživljanja nosi poeta preko vseh zaprek, pa tudi preko spoznanja individualnih vrednot odnosno vrednot individualnosti. Subjekt si je iz veselja napravil sebi primeren horicont ali izsek, ki ga nato absolutizira in končno istoveti z veseljem samim, tako da zanj, kar zadeva osebnostne vrednote, izven osebin lastnega jaza, drugi sploh ne eksistirajo. Četudi lahko od romantizma pričakujemo premnogo odkritij tujih vrednot ali pokrajin, ako je dovoljena primera, bomo vendar vselej videli le novo facies romantizma ali prevajalca samega, ker je njegov osebni izraz tako amalgamiran. Formularično lahko ta tip označimo tudi takole: Vselej dobimo podobò prevajalca, projicirano skozi tujo umetnino ali tvorbo.

Kakor je zanimivo opazovati, da je oni filološki rod, ki ga zastopa na pr. Wilamowitz, sodobnik novoromantične literarne smeri, tako je z naše slovenske strani interesantno, da so Sovretovi prevodi pravi literarnostilni analogon Župančičeve romantične forme. Melodizem jezika, vokalno slikanje čustvenih situacij, dinamična fraza, zasliševanje besede po njenem čutnoemocionalnem in zvočnem pomenu itd. itd. — to vse sodi k lastnostim stila, ki ga nahajamo pri obeh. V Sovretovih prevodih prihaja do izraza za slovensko poezijo preznačilna romantična poetična tendenca. Posebej ob Horaciju je ona vidna v tem, da oblike prevodov nekako leže našemu, bogme da res zelo površnemu ali »romantičnemu« liričnemu občutju, nimajo pa ničesar, kar je tako značilno za formo originalov. Z enim stavkom: Klasiko smo prevedli romantično.

Nasprotje, izraženo s poslednjim stavkom, je star refrên ob slovenskih in slovanskih prevodih iz antike, kar je razumljivo, saj izvira iz dveh popolnoma različnih kulturnih narav; tam mediteranska klasična antika, tu severno- in vzhodnoevropska germansko-slovanska romantika. Ali sta ta dva svetova med seboj sploh združljiva? Ali vsebuje poetični inventar slovanskih narodov, katerim

pripadamo tudi mi, sredstva, s katerimi more adekvatno prevesti antično slovstveno umetnost? In narobe: Ali pozna stari vek Grkov in Rimljanov sploh ono občutje, ki ga imenujemo romantiko in ki je nam nekako prirojeno? Doklej smo po tem takem upravičeni, se pravi: ali je sploh dovoljeno prevajati antičnega poeta po »naše«?

Dovoljeno je vse, posebej v umetnosti, kjer bi bilo res čudno, če bi komu branili peti tako, kakor si je z izobrazbo grlo ustvaril. Zato je jasno, da tudi Sovretovi prevodi od tega splošnega umetniškega dovoljenja niso izvzeti in da so bogat prispevek ne samo k morfologiji prevoda, nego tudi k naši interpretaciji antike. In več nego to o njih reči, ni bil namen naših vrstic, kajti kakor smo že zgoraj poudarili, nam ne gre za presojo pravilnosti tekstnega prevoda, temveč za problem prevoda v genezi pesniškega jezika, za važnost razvoja pesniškega jezika glede na prevajanje.

4. Posebej ob klasičnem slovstvu bodisi starega bodisi novega veka imamo poleg romantičnega prevoda opraviti še z nekim tipom prevoda, to je s filološkim. Pri njem je poglavitne važnosti erudijsko znanje jezika originala, pridobljeno v dobri filološki šoli. Ponavadi služi tak prevod pedagoškim svrham; gramatikalni in sintaktični problemi ter druge posebnosti originala ostanejo ponavadi pri tem tipu zaščiteni. Kakor le ta a priori ni ravno preveč poetičen, vendar pogosto tako verno prenese original v drugi jezik, da bolje zbudi atmosfero prvotne predloge nego romantični prevod. V vsakem pogledu pa je filološki tip izvrstna podlaga vsega subtilnejšega prevajanja. O priliki nekih slovenitev iz vzhodnoazijske lirike je bilo o njem tudi pri nas že govora.

Klasični jezik v poeziji.

5. Je pa poleg teh dveh še neki tretji tip prevoda, ki se zdi nekako najboljši in to zaradi tega, ker postane možen tako rekoč šele sčasom. V nasprotju s prvima dvema načinoma, ki sta bolj ali manj logično utemeljena, bi bil tretji genetičnega značaja. Interesa za original tu ni koj spočetka in možnosti prevajanja prav tako ne. Oboje šele pride, kajti kakor se prej zaprta cvetna čaša odpre žuželki in solncu, tako tudi neka poprej popolnoma »zaprta« in nedostopna umetnina v danem trenutku odpre na stežaj svoje dveri obiskovalcu in to zaradi tega, ker se je le-ta nekako »razvojno« povzpел na tako stališče ali prišel do takega položaja, kjer bi mu bilo lahko, ujeti vse osobitosti dotične umetnine. Principijelno bi to pomenilo sledeče:

Življenje, doživljanje je podvrženo razvoju, ki povzroča v človeškem duševnem svetu najrazličnejše metamorfoze. Nenadoma se

nam odpre smisel za stvari, za katere smo bili pred tem trenutkom slepi in gluhi, razumemo poete, katerih delo nam je bilo dotlej bel list in to zaradi tega, ker nehote, po svoji eksistenci, prihajamo v situacije, ki so analogne onim, iz katerih so dotični umetniki ustvarjali svoja dela. Opisi teh situacij v romanih, pesmih, dramah, ritem, besedni zvok, vse to nam je bilo doslej nekaka španska vas, besede in samo besede brez vsebine; a zdaj, ko smo konkretno marsikaj doživeli, nam postaja vse to nazorneje in razumljiveje, zaradi česar pa ni potrebno misliti, da mora človek, ki hoče razumeti popis nekega umora v knjigi, predhodno tudi sam umoriti človeka. Zado- stujejo že najbolj splošna življenjska nastrojenja, katerih v nas dotlej ni bilo, recimo starost in podobno — in v roke moramo ponovno vzeti kako knjigo, ki smo jo bili brali že pred leti, a zdaj jo bomo vse drugače uživali. Trenutki takih srečanj so trenutki najlepših doživetij s knjigo in umetnostjo, a če pogledamo natančneje, smo do njih prišli le potom evolucije. Kdor trdi, da mu je bil Prešeren v vseh dobah enako razumljiv, ta ali ne pozna samega sebe ali pa Prešerna, kajti ni človeka, ki bi mu bilo ob vsakem času vse enako dostopno, in ni dela, ki bi bilo ob vsakem hipu vsem enaka duševna last. Kakor v našem razmerju do poeta, tako vlada ta zakon tudi v prevajalčevem razmerju do originala. V življenju in doživljanju kesnejših rodov nastopajo situacije, ki so analogne preteklim, in če na pr. poet ob takem času zažrabi pravo predlogo, upravičeno lahko pričakujemo dela visoke literarne vrednosti.

Nimamo nobenega razloga, da ne bi tega pravila aplicirali tudi na življenje jezika odnosno pesniškega jezika v ožjem pomenu besede, kakor hitro namreč ga priznamo za svet umetnosti. Jezik je izrazilo poeta. Po načinu obravnavanja ločimo osebni, časovni in krajevni stil, a so še drugi, ki pa za nas ne pridejo v poštev. Na jeziku temelje, oziroma se v njem izražajo vse poetične posebnosti posameznih slov- stvenih umetnin in nacionalnih literatur. Ko govore slovenski in drugi prevajalci antičnega slovstva o svojih predlogah, neprestano navajajo težave, ki izvirajo iz jezikovno-poetičnih osobin in zakonov, katerim je podvržen original in ki so drugačne nego pri jeziku, v katerega je treba prevajati. Te razlike so po mnenju nekaterih to- likšne, da adekvatni prevodi sploh niso možni in da je mogoče posa- meznim, zlasti grškim in rimskim poetičnim oblikam najti samo nekake analogne in okvirne oblike naše poetike, ki se onim najbolj približujejo, dočim so eksaktni prevodi v antičnih merah po istem mnenju izključeni. Vsakdo, ki se zanima za antiko, mora biti močno interesiran na pravilnosti teh sodb, kajti končno zavisi od tega, ali sploh bomo kdaj dobili verne prevode te literature ali ne. In prizna- vajoč nasprotja, ki obstoje med živim in mrtvim jezikom, popolnoma

razumemo težave in dvome. Toda vse to še daleč ne zadostuje, da bi verovali v neprevedljivost antičnih lirikov in drugih umetnikov, ki ne le da jih je mogoče prevesti, temveč tudi morajo biti prevedljivi na vsakršen jezik.

Tudi jezik je podvržen razvoju, kar smo povedali že zgoraj. Ker se v podrobnosti tu ne bomo spuščali, se bomo poslužili preprostejšega postopka, ki nas bo v glavnih principialnih motivih privedel dalje. Imenujmo jezik gori obravnavanih prevodov romantičen, njegovo nasprotje pa klasičen jezik. Zgodovina posameznih slovstev nas uči, da se vzporedno s formo spreminja tudi izrazilo. In to že mora biti pravilno. Potemtakem se v zgodovini jezika javljajo dobe, za katere je značilen, če se poslužimo gornje formule, klasičen jezik, in take, ko vlada njegovo nasprotje. (O tem, kaj je klasičen jezik, bi se dala napraviti posebna študija, kajti klasiciteto lahko pojmuje mo na več načinov: ali kot orijentacijo jezika po klasičnih normah, ali kot ono obliko jezika posameznega slovstva, ki se v maksimalni meri približuje v tistem slovstvu za klasičnega smatranemu jeziku itd. Skladno z vsem tem bi bilo opredeliti tudi bistvene znake posameznega klasičnega jezika. Potrebno je poudariti, da smo Slovenci še zelo daleč od poznanja bistvenih znakov klasičnosti našega knjižnega jezika.)

Naša izvajanja o njej (ali o njem, to je klasičnem jeziku) izhajajo iz predstave, da imamo opraviti s klasičnim jezikom, kjerkoli ohranja beseda svoj lastni značaj kot beseda, na eni strani torej kot pomenski znak, na drugi kot zvočni. Akcentuacija mora v takem primeru slo neti na besednem pomenu in na osnovnih, primarnih ali besedi imanentnih, naravnih prvinah. Fraza, stavek, z drugo besedo: izražena misel ali z besedo zagrabljena resničnost mora biti oblikovana in komponirana po zakonu naravnih lastnosti njenih prvin, brez vseh stiliziranih in subjektiviziranih primesi; ves ritem mora izhajati iz take harmonije pomena in zvoka, ki jo smemo upravičeno imenovati prvotno. Po vsem tem ne bo več nejasno, da je klasični jezik zelo blizu nevezanemu govoru in prav za prav se da to stanje določiti tudi tako, da je klasični jezik nevezan govor v maksimalni iz njega izvirajoči priredbi, formi. Njegovo nasprotje, romantični jezik, pa je apriorna umetna oblika, ki se le stežka bliža nevezanemu ali prostemu govoru.

Te stvari bodo za marsikoga precej nerazumljive in tudi čudne, toda kdor se bavi z umetnostjo, se mora pri slovstvu posvetiti tudi študiju jezika. Umetnostno je zelo malo pomembno raziskavanje, kdo je v slovstveni jezik kot prvi uvedel to ali ono tujko, te ali one etnografsko ali žanrsko zanimive izposojenke; to vse je zanimivo kvečjemu za lingvista. O jeziku kot imanentnem sredstvu pesniškega

izraza pa iz takih razprav presneto malo izveš. Za našo teorijo njegove klasicitete bi bila po mnenju tega ali onega zlasti nevarna soseščina z jezikovnim realizmom ali celo naturalizmom, katero ustvarja skupni moment prostega govora. Toda ravno ta sosed »klasičnega« jezika je pravi zgodovinski dokaz pravilnosti naše teze. Kajti: Ali se ne nahajata n. pr. v upodablajoči umetnosti ob koncu 18. stol. klasicizem in realizem tesno skupaj? Kje se neha eden in kje drugi, je precej težko določiti. Ali ne sledi v našem slovstvu periodi vulgarnega poučnega čtiva, ki je pisano v jeziku kmeta, Prešeren z vso svojo umetno, klasično jezikovno formo? Ali ni isto v Levstikovem času, ko nastaja prvič izza Prešerna zopet umetna lirična pesem in sicer zopet v neposrednem dotiku jezikovnega realizma? Prastaro sorodstvo je ta zveza med klasiko ter klasicizmom na eni in realizmom na drugi strani, ki bi jo na področju upodablajoče umetnosti lahko podprli z zgledi od Partenona do kubizma. Toda pri nas dokaj malo razmišljane stvari, ti problemi!

Antika in klasika kot današnji situaciji.

6. Nastane vprašanje, kaj ima naše dognanje skupnega s Horacijem? Ima marsikaj. Kot prvo je poudariti dejstvo, da je Horacij kot glavni lirski poet starorimskega naroda z jezikovnega stališča zastopnik očitanege klasičnega kroga. Rimska umetnost ni romantična in tudi njihovo slovstvo ne. Osnovna poteza obeh je realizem, z njim pa se v vseh dobah družijo in amalgamirajo klasicizem, za katerega je najbolj značilen klasicizem avgustejskega časa. Prevajati rimsko poezijo romantično, bo težko ustrezalo osnovnemu razpoloženju starorimskega življenja, kajti obilica melodizmov, vokalizacij, rim itd. je pač značilna za slovanski lirizem, a ne za rimski realizem. (To poudarjanje »rimskega« je potrebno; tu govorimo o klasiciteti, ki je v primeri z grško svoje vrste. Obravnavamo namreč prevode iz latinskega slovstva.) Je pa še druga zveza med našo teorijo in Horacijem, ki se nanaša na važnost pojava klasičnega jezika v naši originalni literaturi glede na prevajanje iz latinskega slovstva.

Sleherni pojav klasičnega jezika v našem slovstvu nam nudi načelno možnost, da klasične predloge tudi v jezikovno-izraznem pogledu adekvatno ponášimo, pod pogojem seveda, da smo prej oz. istočasno tudi njihovo psihologično nastrojenje v smislu gornjih izvajanj ponovno analogično doživeli in v sebi rekonstruirali. Ob nekem določenem trenutku bo razvojna pot našega knjižnega jezika skladno z našim doživetjem zavzela konfiguracijo, ki nas bo v najvišji meri približala starorimskemu stilu. V nas se bo zganila, če je podoba

dovoljena, nekaka rimska kretnja, rimska poza, ki bo objela vse naše duhovno življenje. Človek, poet bi nekako iznenada postal Rimljan, kakor bi ob kakem drugem trenutku z isto nujno rekonstruiral v sebi človeka renesančne dobe. Vse to je popolnoma razumljivo, če pomislimo, da v bistvu vsak kedajkoli uresničeni zgodovinski lik krije v sebi vse možnosti, čeprav niso vse prišle tudi do izraza. Tudi antiko in rimstvo torej. Oboje ni le neka zgodovinska realizacija in vrednota, nego zlasti tudi neka bitnostna, vsekakor pa tudi psihologična. Beseda o mrtvi antiki je zategadelj napačna in zmotna. Antika, zgodovinska antika, je pač mrtva, če nikdo več nima opravka z njenimi tvorbami in če je moderno življenje razdejalo izobrazbo, ki ji je bila antika podlaga. Na njenih tleh se je razbohotil enostranski modernizem. Toda to je le ena antika, kulturnozgodovinska. Poleg nje obstaja še druga, to je antika sleherne kulture in umetnosti, ki je istovetna z vsem onim, kar je ta kultura v preteklosti bila. Temu tipu nacionalne antike je klasična tako rekoč samo simbol, humanizem je samo simbol smisla za »stari vek« sploh. Lahko pa bi se zgodilo, da bi našli tudi do klasične antike pot preko »starega veka« svoje nacionalne kulture, ker ima tega vsaka kultura in ga mora tudi vselej ponovno doživljati, kajti če se to iz katerega koli vzroka ne zgodi, je mrtva. Ta zakon je utemeljen na redu slehernega človeškega življenja, ki ima tudi svojo »antiko«; kdor nima do preteklosti nikakega odnosa, je ne nosi v sebi, ali je to še človek?

Če sedaj povzamemo gornja izvajanja, vidimo v slehernem človeku in sleherni kulturi ali narodu prvine, ki jih lahko imenujemo »antika«. Ta antika zaenkrat nima nič skupnega z nobeno konkretno zgodovinsko mišljeno tvorbo. So to dispozicije, ki se razlikujejo od tekočega življenja, so tudi nekaka abstraktiva, a v bistvu jako realne stvari. Ena izmed njih je klasični jezik in njegova podlaga, imenujmo jo: klasična situacija. Imamo zelo mnogo razlogov, da priznamo neko »klasično situacijo« kot idejo, kot analitično in nadzgodovinsko realnost, ki je danes morda v neki nacionalni kulturi še ni, a ki utegne jutri radi turnusa že nastopiti. Za nas je po tem rezultatu zelo vseeno, ali smo mi Slovenci kulturno in jezikovno klasičen in romantičen tip, kajti domnevati smemo, da ima tudi vsaka apriorna romantična forma svojo klasično situacijo in klasiciteto in narobe. Od te »klasične romantične situacije« je do čiste klasične situacije nedvomno bližje in med njima več stikalnih ravnin, nego med obema ekstremoma.

Konkretno rezultira za naše razpravljanje o Horaciju v slovenščini, ki vidimo, da postaja bolj in bolj pretveza za druge stvari, iz povedanega najprej to, da oni, ki gleda na poetični jezik in sploh umetnost v svitu teh in takih problemov, ne bo dopustil teorije o

neprevedljivosti tujih avtorjev in o diametralno nasprotnem, to je skoraj že popolnoma neadekvatnem izrazu našega jezika. Če prevodov s takimi osobinami še ni, to ne izključuje možnosti, da se pojavijo v prihodnosti. Jezik je živo bitje. Dalje je poudariti to, da je v skladu s pojavom klasične jezikovne situacije nujna tudi ustrezajoča psihološka situacija — ona antična kretnja, ki smo jo zgoraj omenili, mora dejansko nastopiti kot živa forma aktualnega življenja. Dalje je postala iz vsega jasna tudi zveza med tako »renesanso neke stare oblike« pa med izvirnim kulturnim tvorstvom. Merilo in pozornico pojavov, o katerih razpravljamo, nam daje izvirna tvorba umetnosti, ki je pravi izraz življenja; tam se mora ona »kretnja starega veka« prvič pojaviti, če naj zavzame tudi polje prevodnega slovstva, ki od svoje strani zahteva še temeljitega znanstvenega dela. Če pa bi se v literaturi dejansko pojavila, še ni rečeno, da se bo tudi v prevajanju, kajti to zavisi od mnogo komponent, a glavna je ona, ki bi jo lahko imenovali izobrazbeno. Ta stvar je izredno važna. Že zgoraj je bilo rečeno, kako zelo daleč stoje klasične literature od slovenskega poeta, v čemer se naše slovstvo neugodno razlikuje od tujih. Pojasnilo za to imamo iskati v izberi idealov oz. v območju kulturnih tvorb, ki jih aktivni umetnik upošteva in jemlje. So literature, ki se pišejo samo iz čuvstev, in to so zelo slabe literature (v veliki meri je taka naša); nimajo tradicije in ne segajo dosti preko nivoja ljudskih slovstev. Tudi v umetnosti daje namreč tradicijo izobrazba, posebna seveda, ne šolska, a vendar izobrazba. Ni strahu, da bi radi nje pravi umetnik postal šolnik.

Kaj pravi sodobna slovenska pesem.

7. Kdor podrobneje in z ljubeznijo razmotriva slovensko prevodno slovstvo, ga mora gledati na eni strani v zvezi z »znanstvenostjo«, ki jo vsako prevajanje zahteva, na drugi pa z jezikovno tvorbo originalne slovstvene umetnosti. Drugače stvar ne dobi pravilne perspektive. Stilno dogajanje v naši literaturi zadnjega časa kaže sem in tja take oblike, da ga je mogoče upoštevati tudi pri specialnem vprašanju, kot je prestava Horacija. Kdor tega noče verjeti danes, bo jutri, da je namreč v naši liriki opaziti tu in tam nastavke nekega klasicizma in realizma, ki dokazuje ponoven odklon našega pesniškega jezika od romantičnih form. Zanimivo je, da se v obeh primerih — mislimo namreč na liriko Boža Voduška in Edvarda Kocbeka — originalna tvorba naslanja na aktualno živo razmerje do jezika in zlasti do besede. V teh dveh poetih se je kazalec na uri jezikovnega življenja naše pesmi resnično premaknil naprej, čeprav naša oficialna kritika o tem še ne govori. Ni rečeno,

da nam bosta imenovana pesnika dala slovenskega Horacija in za to sploh ne gre. Nas zanimajo problemi. Toda verzi kot so Voduškovi (Krog, str. 131):

Žene in bogovi
z vsem, kar je, ostarijo,
samo ti prihajaš
nov vsako pomlad

in drugi so prijetna napoved jezikovno-poetičnega občutja, ki kongenitalno spominja na odično razpoloženje v Horaciju. In Kocbek poje (Zemlja, str. 38):

Sleherni si mora odgrniti meglo izpred
oči in poškopiti s starim vinom zoreče
trte ter pogledati izpred hrama v dolino,
kjer se naše mlade žene v somraku
bosih stopinj bojijo.

To razvijanje in zaključek misli nima na sebi prav nič romantičnega, nego je polno one statike, ki jo nahajamo v prostem govoru, dvignjenem v sfero pesniškega jezika. Človek bi ob zaključku teh verzov lahko govoril o nekakem protosapfičnem tipu, če bi bil ta izraz dovoljen. Med obema poetoma je neki razloček in to v tem smislu, da oblikuje Vodušek novo nastrojenje bolj iz formalnih prvin, med drugim tudi iz novega doživetja jezika, dočim ga Kocbek predvsem iz novega razmerja do pesniškega predmeta. Za poslednje je kaj značilna pesem: »Pred vrčem stojim in ne morem mimo« (Zemlja, str. 25), ki jo je zanimivo primerjati s Horacijevimi pesmijo enakemu predmetu — vrču.

Omenjena pesnika mlajšega literarnega rodu seveda ne predstavljata nekega programatičnega pokreta, ki bi si bil nadel nalogo, oživiti naš klasični jezik, temveč sta le člen v razvoju. Prve sledove preorientacije pesniškega jezika od čiste romantične forme vsebujejo nekatere naše pesmi poveljnega časa. Navadno nazivljemo ono periodo s starim izrazom »ekspresionizem«. Če pa pogledamo nanjo v svitu jezikovnega življenja in problema, ne bo težko najti znakov pomembne metamorfoze poetične besede v smeri k štadiju, ki ga zdaj zastopata B. Vodušek in Kocbek. A te stvari ne spadajo več v okvir našega članka.

Zaključne misli o prevodu iz klasičnega slovstva.

8. Kadar je človek načelno upravičen govoriti o obratu h klasičnemu polu, mora dopustiti vsaj dve možnosti prevoda klasične umetnine. Prva. Na objektivno ali kolektivno pridobljeni stilski klasični podlagi se sicer noben originalen poet ne loti prevoda, zato pa

se ga lahko loti kdo drugi s sredstvi jezika, ki mu jih je dala na razpolago živa umetnost. Kakor je vsem znano, izven jezika ljudstva in umetniškega jezika sploh ni jezika. To možnost moramo v skladu z našo gornjo označbo še vedno imenovati genetično in zgodovinsko-razvojno. Je pa še druga, dejali bi lahko analitična možnost, ki nastopi tedaj, kadar imamo pred seboj poeta, čigar celotna osebnostna struktura je v najvišji meri taka, da predstavlja tvorcu originala sorodnega duha ali celo kongenijalnost. To možnost je treba imenovati osebnostno ali personalno in je v veliki meri nevezana na ravnino prve. O njej bi upravičeno govorili spričo poeta, čigar originalno delo bi kot posebnost označevala pesniška oblika ode, ki jo ima tudi Horacij in podobno. Če nam že klasična situacija sama na sebi jamči za to, da bomo v nasprotju z romantično verjetneje dobili podobo originala, projicirano skozi prevajalca, nam druga možnost to še v večji meri zagotavlja. Kajti tak poet bo prvič že sam od sebe zapadel na one predhodnike, ki so bili posebni mojstri tudi od njega uporabljenih sredstev, po pravilu, da vzora ni mogoče popolnoma doživeti, če ga ne doživiš do dna in iz iste višine. Dobra kopija po Tizianu je vedno le kopija s Tizianovimi sredstvi in dobra kopija po Horaciju je le kopija z njegovimi sredstvi in na njegovem nivoju. Druga možnost je v odnosu prevoda do originala najboljša rešitev, kajti tu odpadejo vse sekundarne okolnosti in vse je zgrajeno na nekaki istovetnosti personalnega ali osebnostnega duha. V njegovem okviru se nahaja nešteto tanjših in posebnih načinov, ki iz njih kali življenje umetnine, a težko bi v takem primeru dočakali, da bi nalet subjektivne fantazije razdril predmet, kateremu se je namenil služiti in porinil sebe v ospredje.

Ni le mnogo razlogov za prvenstveno vrednost tega primera na področju prevajalske umetnosti, nego se z njim navadno napove tudi doba nove klasike kot take.

Notranji in zunanji problemi Italije in nje geopolitična osnova.

Zgonik Mavricij.

Mnogo notranjih, predvsem pa zunanje političnih vprašanj Italije temelji na njeni geografski osnovi. To osnovo sledimo v vsej novejši italijanski zgodovini kot sicer neviden, toda soodločujoč faktor. Geopolitična struktura Italije je v njenem razvoju razumljiva bolj kot pri marsikateri drugi državi.

Sinoptično raziskavanje nekega ozemlja z vidikov njegovega zemljepisja, njegove zgodovine in državnega življenja nam daje bolj

ali manj enotno sliko, ki jo moremo označiti kot geopolitično. Zanimanje za geopolitično podajanje državnih problemov se je v povojni dobi zelo ojačilo. Studij geopolitike se je razširil posebno v Nemčiji, kjer skušajo nekateri krogi utemeljiti mnogo svojih zunanje političnih vprašanj in zahtev na podlagi geopolitične osnove države.

V tej razpravi bom skušal pojasniti temelje italijanske geopolitike in njeno strukturo ter na podlagi tega izluščiti nekatera vprašanja njenega novejšega državnega razvoja. Da laže razumemo današnjo italijansko politiko, bo treba poseči tudi nekoliko nazaj.

I.

Državo tvorita dva geografska činitelja: zemlja in narod. Poleg njiju pa so za tvorbo in razvoj države velevažni tudi drugi geografski elementi, ki jih skuša država pridobiti zase. Najprej si mora ustvariti dobre naravne meje, ki ji nudijo izdatno osamosvojitvev in uspešno obrambo. V tej smeri se je razvijala italijanska politika že od prvih začetkov, dovršila pa je zaželeno zaokroženje svojih naravnih meja s svetovno vojno. Zemljepisna enotnost je bila dolgo časa ena izmed glavnih zahtev italijanskega političnega programa. Za najboljše naravne meje se smatrajo gorovja; v zvezi z njimi so često tudi ostale meje: klimatske, hidrografske, narodnostne in včasih tudi kulturne. Alpe so za Italijo vsekakor izvrstna naravna meja.

Drugače pa je z njenimi pomorskimi mejami. Tirenska obala, ki je z izjemo marem strma in bogata lepih pristanišč, je sicer zavarovana po Elbi in Sardiniji, a ogrožena po Korziki. Jadranska obala, ki nas tu posebno zanima, je peščena, morje ob njej je plitvo in pristanišča so slaba. Zaradi te strukture je nekako izolirana. Razumljivo je torej z italijanskega vidika, da teži politika Italije zlasti po vojni po boljši naravni obali. Vmesni položaj Apeninskega polotoka, ki je obrnjen na dve popolnoma različni strani, je geopolitična slabost. Italija misli to slabost zmanjšati s tem, da skuša dobiti nasprotno jadransko obalo. Z njo si ne bi zavarovala le hrbta, da tekmuje svobodno in nemoteno v zahodnem delu Sredozemske kotline, temveč bi pridobila tudi možnost prodiranja v zaledje in v notranjost Balkanskega polotoka.

Teritorij, ki je omejen po dobrih naravnih mejah, je v zemljepisnem smislu zaključeno ozemlje. Morska meja zahteva preveč široko obrambo; zato razumemo težnje pomorske države, kakršna je v pretežni meri tudi Italija, da hoče utrditi svojo varnost s prevlado nad nasprotno obalo. S tega vidika je umevna tudi italijanska želja po Tuneziji.

Največje važnosti za razvoj države pa je vrednost njenega ozemlja. Gospodarska in politična vrednost kake države je odvisna

od njene geografske in politične lege, njene obljudenosti in stopnje njene civilizacije in kulture.

Morda ne bo odveč, če si ogledamo pojem velesile in skušamo dognati, koliko mu odgovarja Italija.

Za ustvaritev velesile ni neobhodno potreben niti velik teritorialni obseg države, niti veliko število prebivalstva, dasi jo oba momenta pospešujeta. Oglejmo si samo trenutne nevelesile: Kitajsko, Indijo, Brazilijo. Prvi dve imata ogromno površino in veliko število prebivalstva, Brazilija predvsem veliko ozemlje. Nobena od teh držav pa ni velesila v modernem pomenu. Pač pa so velesile Anglija, Francija, Japonska, Italija; vse te države imajo razmeroma majhen obseg.

Osnovni pogoj za postanek velesile so poleg prej omenjenih činiteljev in rasne ter biološke zmožnosti naroda ugodne geografske lastnosti: dobra lega, zdravo podnebje, pa produktivnost in bogastvo zemlje v agrarnem ter industrijskem smislu. Dobro označuje velesilo znameniti geopolitik R. Kjellén¹. Velesila mu je država ekspanzije z neko interesno sfero. Anglija, Japonska, Francija, Združene države Severne Amerike, Nemčija in Italija so res velesile v tem Kjellénovem smislu. Rusija je po svoji geopolitični strukturi podobna Združenim državam; obe sta navezani bolj na lasten teritorij. Ostale velesile pa hrepenijo in silijo v ozemlja preko morja in v raznih kontinentih.

Kjellén loči v glavnem dva tipa velesil: ekonomsko velesilo, kjer igra prvenstveno vlogo kapital (ne vselej!) in kontinentalno ali militaristično velesilo. Ekonomske velesile so navadno pomorske velesile. Ti tipi pa niso vedno konstantni. Danes velja za velesilo predvsem pogoj, da sama kolikor najbolj zadosti svojim ekonomskim zahtevkom in političnim ciljem. Ideal današnje velesile bi naj bilo soglasje med njenimi kontinentalnimi in pomorskimi interesi. Zato išče n. pr. Italija, ki je po svoji geopolitični sestavi močno navezana na morje, kontinentalno zaledje.

II.

Za razvoj kulturnega, socialnega in gospodarskega stanja Italije in njegovo presojo je zanimiva tudi notranja sestava italijanskega naroda. Opaža se v razdelitvi slojev in v tipični demografski razliki med severom in jugom.

Italijanski narod so ob njegovem zedinjenju sestavljali v glavnem štirje sloji: 1. Duhovščina, katere visoka hierarhija je še nedavno izhajala iz plemstva, nižja pa iz naroda. 2. Višji liberalni krogi tvorijo drugo socialno plast in zavzemajo višjo buržuazijo. Temu sloju pripadajo veleposestva, latifundi, tovarne, banke itd. Bil je vselej za močno centralistično vlado in je danes eden izmed podpornih stebrov

¹ Rudolf Kjellén: »Die Großmächte der Gegenwart.«

fašizma. 3. Tretji razred tvori srednje in malo meščanstvo z velikim delom uradništva in umskih delavcev. Temu sloju se ima Italija mnogo zahvaliti za svojo kulturo, znanstveni in gospodarski napredek. 4. Zadnjo plast naroda tvorijo kmetje in delavci. Pri zgodovinskem ustvarjanju italijanskega naroda je ta sloj stal bolj ob strani. Je to revni in obubožani »popolo«, ki ni soodločal pri reševanju problemov, ki so se tikali tudi njega. Drugi stan, najmanjši po številu, ima v svojih rokah kapital in je odločujoči faktor. Nižja duhovščina je v začetku stala tudi skoro nezainteresirana ob strani in je šele pozneje stopila na politično pozornico. »Partito popolare« (katoliška ljudska stranka) je imela močno zaslonbo prav v njej.

Tudi italijanska narodnost ni enotna. Že antropološko se južni Italijan močno loči od severnega. Poleg tega so med njima še močne kulturne, etnične in socialne razlike, ki temeljijo na geografski različnosti ozemlja in njegovem zgodovinskem razvoju. Tudi duševno se oba tipa ločita. Italijani v nižini Pada so dobivali v zgodnjem srednjem veku čisto drugačen rasni pritok nego južni. In če drži, da nadkriljuje nordijska rasa druge rase v duševnosti in individualni zmožnosti, kakor propagirajo nemški antropologi, bi se to morda skladalo z večjo gospodarsko in kulturno naprednostjo severnih Italijanov nad južnimi, ki jih niso »poplemenitili« (če se hočemo tako izraziti) germanski Longobardi.

Radi drugačnega geografskega položaja so južni Italijani bolj dostopni za kolonialno politiko nego severni. Razumljivo: vrednost njihovega ozemlja je manjša in njegovo zaledje je neugodno, toda njegove morske komunikacije so dobre. Vse to je ugodno vplivalo na kolonialno politiko, povzročilo pa je tudi demografski pritisk iz teh ubožnih južnih pokrajin v bogatejše in industrijske severne. Južna Italija boleha tudi na nezdravi socialni strukturi prebivalstva, kajti tu prevladuje latifundsko gospodarstvo in z njim sistem kolonov. L. 1929. n. pr. je bilo tu samo kakih 28% kmetovalcev tudi samostojnih posestnikov, ostali pa so bili ali poljski delavci ali koloni (to posestno stanje kolonov spominja na stanje naših viničarjev)². V severni in v srednji Italiji pa so le nekoliko ugodnejše razmere, sistem kolonov ni tako razvit, pač pa so tod manjše kmetije, t. zv. »mezzadri«.

Italija je bila zasnovana kot samostojna država po zgodovinskih dogodkih, ki jih označujejo letnice: 1848, 1859, 1866, 1870, 1911, 1915, 1919, 1920. Takoj spočetka se je morala boriti s problemi geopolitične narave, ki so v glavnem še danes bistvenega značaja za njen zunanji in notranji razvoj. Po njih se je deloma uravnavalo italijansko gospodarstvo, po njih tudi zunanja politika. Ti geografski momenti bi bili

² Otto Maul: »Südeuropa«, str. 169.

nekako sledeči: pomanjkanje zadostnega državnega teritorija, slaba produktivnost zemlje, pomanjkanje surovin vseh vrst, na drugi strani sicer dober geografsko politični položaj, toda slaba razčlenjenost obale, končno še demografska razlika med severom in jugom in preobljudenost.

Italija velja danes za velesilo. Ob pričetku italijanskega zedinjenja so trdili italijanski rodoljubi, da se bo razvila Italija iz lastnih moči (*«L' Italia farà da se»*). To pa ni vedno držalo. Od prvega začetka do nastopa fašizma se mora Italija zahvaliti za svoj razvoj in dvig tudi Franciji, Angliji, Avstriji in svoji izvrstni diplomaciji.

Poglejmo, katera vprašanja so nastala za Italijo iz teh geopolitičnih činjenic.

Zaradi pomanjkanja zadostnega ozemlja se je razvila njena kolonialna politika; radi preobljudenosti in slabe produktivnosti je nastal izseljeniški problem; radi svoje neugodne geografske pozicije in težnje po ugodni obrambi je začela Italija z aktivnejšo in agresivno politiko na Jadranu in v Sev. Afriki, s čimer je prišla v nasprotje s Francijo, Avstrijo, oziroma Jugoslavijo. Iskanje surovin za njeno razvijajočo se industrijo in iskanje izvoznih trgov za njene industrijske izdelke je dovedlo Italijo ponovno do trenja s sosedi. Končno je še vprašanje irredente, ki je bolj etnografsko-zgodovinskega kot geopolitičnega značaja, privedlo predvojno, kakor tudi povojno Italijo v konflikte s sosedomi.

Eno izmed bistvenih italijanskih vprašanj je: kako dvigniti produktivnost zemlje in sploh agrikulturne? Kmetijstvo donša mnogo manj kot potrebuje prebivalstvo, in je različno v severni, različno v južni Italiji. Tu je n. pr. mnogo manj rentabilno, nego je v severni. Večjo vrednost imajo le agrumi, oljčni nasadi in vinogradi. Predvojna Italija tega tako vitalnega vprašanja ni dovolj uspešno reševala, dajala je prednost industrijalizaciji severnih pokrajin. Zdelo se je, da se poljedelstvo in živinoreja nekako zapostavljata industriji. In res je dosegla industrijalizacija severne Italije v par desetletjih silen razmah.

Sicer je imela italijanska industrija že od početkov težko stališče. Pomanjkanje kapitala, surovin, gorilnih in pogonskih snovi in sil, vse to je oteževalo razvijanje industrije, tako da ni mogla uspešno tekmovali z inozemsko. Zato vidimo v začetku prodiranje tujega kapitala. Velik tribut, ki ga plačuje Italija še danes Angliji, Združenim državam Sev. Amerike in Nemčije, gre na račun uvoženega premoga in železa. Hkratu se je dvignil tudi uvoz drugih surovin: jekla, volne, bombaža, petroleja. Toda dobro je bilo za italijansko industrijo to, da jo je državna oblast vedno podpirala. Iskala je posojila v inozemstvu, skušala ji je pomagati s carinskim sistemom, ki je industrijo močno okrepil, toda na drugi strani tudi mnogo škodil agrarnemu razvoju.

Na severno italijanskih tleh so se ustanovile mnoge inozemske velekapitalistične industrije. S pomočjo švicarskega kapitala so se predvsem razvile tekstilna industrija, elektrotehnična industrija, dalje bankarstvo in hotelirstvo. K temu, da se je pa mogla ta raznovrstna industrija tako ugodno razviti kljub mnogim nedostatom, je izdatno pomagala zadostna izraba razpoložljivih vodnih sil.

Pomanjkanje premoga so skušali nadomestiti z obsežno elektrifikacijo. Italija ima na srečo na razpolago mnogo vodnih energij. Največ jih odpade na severno Italijo, kjer imajo vse alpske reke velike strmece (gornji Pad, Ticino, Oglio, Adige, Adda i. dr.), razmerno mnogo jih odpade še na srednjo Italijo. Te vodne sile so mogli Italijani tem bolj izkoristiti, ker velika industrijska središča niso preveč oddaljena od električnih central. Apenini se n. pr. razprostirajo po vsem polotoku in le malokatero mesto je oddaljeno od morja več kakor 80 km. Ravno tako severno italijanska industrijska centra niso več kakor 50 km oddaljena od alpskih grebenov. (Izraba vodnih sil je torej pospešila razmah severno italijanske industrije.)

Z gospodarskim dvigom, predvsem z dvigom industrije se je silno dvignil tudi kulturni nivo italijanskega naroda. Tudi v tem oziru prednjačijo severni Italijani. Vzrok tega je industrializacija, protekcionizem severne in konservativnost južne Italije. L. 1882. je bilo n. pr. v vsej Italiji okoli 61% nepismenih, l. 1913. 37%, l. 1924. 35%³, medtem ko je zadnje ljudsko štetje (1931) naštel le še 21% analfabetov.⁴

Najbolj je odločala geopolitična struktura Italije pri usmerjanju njene zunanje politike; zlasti njeno razmerje do sosedov se je razvijalo tako, kakor so zahtevale njene geopolitične potrebe. Iz njih se je razvila kolonialna politika, izseljevalna politika, težnja po prevladi nad Sredozemskim morjem in po osvoboditvi rojakov v inozemstvu (v Franciji, Avstro-Ogrski) ter končno iskanje novih trgov za industrijske izdelke.

Vzbujajoči se italijanski nacionalizem je tiral Italijo v začetku 20. stol. k aktivnejši politiki. Misel na nujnost lastne kolonije, ki bi privzela višek italijanskega prebivalstva, je bila močna pri vseh tedanjih italijanskih strankah, od levičarjev do desničarjev. V začetku se je zdelo, da bo ta pokrajina Argentina, kamor se je nekaj časa obračal močan emigracijski tok Italijanov. Toda to se Italiji ni posrečilo; Argentina je začela svoje lastno in svobodno državno življenje. Vsa nada na pridobitev kake kolonije se je usmerila sedaj na Tunezijo. Toda tudi ta želja se Italijanom ni izpolnila. Kljub pro-

³ Robert Michels: »Italien von heute«, str. 36, 46, in H. Kauter v Handbuch der geographischen Wissenschaft, str. 338.

⁴ Cf. članek F. Colletija, Corriere de la Sera 11. marca 1933 (LVIII/60).

testom tedanjih glavnih evropskih držav si je Tunezijo osvojila Francija in s tem prehitela Italijo. Pač pa se ji je posrečilo zavzeti Somalijo in Eritrejo, ki pa ne nudita državi matici, kar nudijo druge bogate kolonije Angliji, Franciji, Nizozemski. Sledila je kolonialna vojna z Abesinijo, ki pa je končala za Italijo s porazom pri Adui l. 1896. Slednjič pa so pri novem poskusu, da razširijo svojo kolonialno posest vendarle uspeli. Tripolitanija s Cirenajko in Fesanom je za Italijo v dosegljivi bližini. L. 1911. jo je v italijansko-turški vojni osvojila pod pretvezo, da je Turčija pri arabskih plemenih zasovražena, da pa ta nimajo svojega nacionalnega čuvstva temveč samo plemensko in da hoče izvršiti tam veliko kulturno misijo. Šlo pa je le za prestiž in gospodarske koristi; italijanski imperializem je zahteval svoje. (Ta moment je vodilni spiritus movens v kolonialni politiki evropskih narodov. Človekoljubne naloge, misije in cilji so zadnja stran, ali jih pa sploh ni.) Toda v računu, da bo mogla tam zaposliti velik del viška svojega prebivalstva, se je Italija zelo zmotila. Zdi se, da Italijani nimajo mnogo sreče v kolonialni politiki. Njihove kolonije jih stanejo težke milijone, z njimi imajo deficit. V Afriki se je začel potem med njimi in Francozi konkurenčni boj za posest velikih karavanskih cest v notranjosti kontinenta.

Zunanje odnose do Francije označuje torej kolonialna politika, poleg tega pa še italijanski sredozemski program in emigracijski problem. V ustvarjanju sredozemskega vprašanja je prišla Italija v napetost s Francijo. Obe sta si bili že tako v delnem nasprotju radi Korsike, francoske riviere in Tunezije, sedaj se je pa napetost še povečala.

Italija je radi tega ob vsakokratnem izbruhu sovražnosti rada koketirala z nasprotniki Francije. Sicer je Italijo marsikaj tudi vezalo na Francijo, predvsem jezikovna sorodnost (»latinski sestri«) in hvaležnost za pomoč pri osvobojenju. Vendar obstoja še v prvem desetletju 20. stol. stalna napetost med obema sestrama. L. 1888. je prišlo celo do carinske vojne, ki je sicer pripomogla razvijajoči se italijanski industriji, a je Italiji v marsičem tudi škodila. Predvsem je bilo tedaj otežkočeno izseljevanje Italijanov v Francijo.

Vsa ta nasprotja s Francijo in križanja interesnih sfer v Sredozemskem morju (Korsika, Tunezija i. dr.) so pognala Italijo iz prvotnega francoskega naročja v naročje Nemčije oziroma trozveze. Pristop k trozvezi je Italiji v marsičem koristil. S pomočjo nemškega kapitala se je n. pr. italijanska industrija na novo razmahnila, povečal se je tudi tujski promet. Utrdil se je njen prestiž in vpliv v Orientu, posebno v Mali Aziji, kjer je dobila razne koncesije. Sicer je italijansko politiko mnogo bolj vleklo k Nemčiji kakor k Avstro-Ogrski. Avstrijski in italijanski interesi so se namreč križali radi irredente

na Trentinskem, Primorskem in v Dalmaciji, pa tudi radi ekspanzije na Balkan. Obe državi sta tekmovali za premoč na Jadranu in za pridobitev novih trgov na Balkanu. Prva stopnja za to je bilo uveljavljanje Italijanov v Albaniji, kjer se je italijanski kapital že tedaj močno usidral. Toda kljub vsemu so bile vezi med članicama trozveze še dokaj trdne še ves prvi decenij 20. stoletja.

Nekoliko se je to razmerje spremenilo z nanovo oživelim italijanskim nacionalizmom konec 1. desetletja 20. stol. To je povzročilo novo italijansko politično orientacijo, t. j. k Rusiji, ki pa je bila le kratkotrajna. Z njeno pomočjo se je skušala Italija uveljaviti v svoji vzhodni politiki. Toda ravno vprašanje irredente na Primorskem in v Dalmaciji se z interesi Rusije ni krilo. Nova vez ni mogla biti trajna; Italija je morala ostati še v trozvezi.

Italijanski irredentizem je bil vseskozi agresiven in je zato brž zadel ob slovanstvo. Svojo težnjo do Dalmacije je utemeljeval in še utemeljuje s tem, da je bila nekoč posest benečanske republike, torej z zgodovinskimi-psihološskimi argumenti; zahteva jo pa iz strateško imperialističnih vidikov. Slovanske večine v Dalmaciji, ki predstavlja 99.36% vsega prebivalstva historične Dalmacije, seveda ne more tajiti, vendar pa je Slovan zanj samo gost (»ospite«) te »italijanske zemlje«.⁵

Toda Dalmacija je bila za italijanski živelj izgubljena, zato se je s tem večjo silo vrgel na Trst, Istro, Goriško, kjer je bilo italijanstvo pred prodiranjem slovanstva v veliki nevarnosti. Slovenci so v 20. stol. z uspehom rušili moč in vpliv italijanske manjšine. Najboljše orožje so imeli za to na gospodarskem polju. Posebno uspešno se je izkazalo to v Istri, kjer sta bila slovenski in hrvaški kmet v veliki gospodarski odvisnosti od Italijanov. Povsod so se ustanovljale zadruge (konzumna društva) vseh vrst. Kmalu je bil irredentizem ponekod že v defenzivi. Slovenizacijo je pospeševalo tudi uradništvo, ki je bilo povečini slovensko ali hrvaško. To je bilo mogoče, ker italijansko prebivalstvo v primeri s slovensko-hrvaškim ni bilo kompaktno, dočim so imela italijanska mesta že močno slovansko manjšino. Položaj italijanskega prebivalstva na Primorskem je bil z vsakim letom slabši.

Ob začetku svetovne vojne stoji Italija ob strani. Toda, ko je Avstro-Ogrska začela izvajati svojo aktivno balkansko politiko, je to prisililo Italijo, da je stopila na stran antantē. Prišel je seveda močno do veljave tudi italijanski irredentizem. Najmočnejši činitelj, ki je pognal Italijo v svetovno vojno, pa je bilo mnenje, da bi bil veliki »jadranski interes« ob njeni nevtralnosti izgubljen.

⁵ Ivo Rubčić: »Talijani na Primorju kraljevine Jugoslavije«, Split 1930.

III.

Po vojni je bila nemška nevarnost za Italijo mnogo manjša nego francoska. Nezadovoljstvo Italijanov je bilo takoj spočetka naperjeno proti Franciji in njeni politiki. Italija ni dobila nobene nemške kolonije. Zapadla je poleg teža v velikanske dolgove; mišljenje italijanskega naroda je krenilo odločno na levo. Vedno češče so bile stavke delavcev, začela se je anarhija in komunistična nevarnost, gospodarski propad je bil vsak dan globlji. Kot reakcija proti vsemogočnosti levičarjev je nastopil fašizem, ki je našel spretnega voditelja. Neposredno je razvoju fašizma pripomogla tudi Amerika, ko je skrčila kontingent italijanskih emigrantov na minimum. S tem je bila Italija prisiljena, da reši svoj najbolj življenjski problem, namreč problem emigracije in notranje kolonizacije na drug način. Mussolini si je takoj napravil program; pohod na Rim (*«Marcia su Roma»*) se je izvršil 28. oktobra 1922.

Fašizem je sicer prodril, toda stal je pred težkimi ovirami političnega in gospodarskega značaja. Te ovire so: obča gospodarska depresija, agrarna kriza, problem italijanske emigracije v prekomorskih državah in v Franciji, stalno padanje lire, katastrofalna trgovinska bilanca, pomanjkanje tržišč za domačo industrijo in končno grozen prepad med kapitalom in delom.

Fašizem je začel z reformami najprej pri tem zadnjem, zelo perečem problemu. Tako zvana *«Carta del Lavoro»* poskuša reformirati pereče socialne probleme in gospodarsko krizo. Večji uspeh je imel Mussolini pri reševanju agrarne krize z melioracijami in skrajno racionalizacijo. Zakon *«Bonifica integrale»* se bavi s tem vprašanjem. Melioracijska dela izvršujejo v večjem obsegu tudi na Primorskem, posebno v Istri (izsuševanje Čepiškega jezera).

Vprašanje, kje zaposliti naraščajoče prebivalstvo, in vprašanje izseljevanja se zdita, da sta najvitalnejšega značaja. V centralni in severni Italiji se pomanjkanje ne občuti toliko kot v južni, kjer je svet sam na sebi mnogo manj vreden in kjer prevladujejo veleposestva. Zato prihaja emigracija osobito iz južnih dežel, kjer je industrija le slabo razvita.

Povojni tok emigracije se ni usmerjal toliko v Ameriko kot v Evropo.⁶ Večji del italijanskih emigrantov se je stekal v Francijo in l. 1925. je šlo tja nič manj kakor 60% vseh italijanskih izseljencev. Naseljevali so se predvsem v okrajih Aix, Marseille, Toulon i. dr. Danes biva v Franciji skoraj 1 milijon Italijanov.

Koncem 19. stol. so bili Francozi še velik kolonialni narod, ki

⁶ L. 1870. je bilo v Ameriki okoli 90.000 Italijanov, l. 1931. pa že okoli 8 in pol milij. Vsega skupaj živi danes izven lastne države okoli 10 milij. Italijanov.

je koloniziral Kanado in Algerijo, danes pa se je njihovo izseljevanje skrčilo na minimum. Da potrebuje Francija toliko tujih delovnih moči, je posledica izgub v svetovni vojni, demografske stagnacije, splošnega dviga produktivnosti dežele in industrializacije ter končno posledica zopetne poprave v vojni opustošenih pokrajin. Italijanska emigracija se obrača v Franciji predvsem na deželo, kjer se naseljujejo Italijani najprej kot delavci, polagoma pa za stalno; mnogi si namreč tu kupijo posestva in si s tem ustanovljajo nove domačije. To pa pomenja za francoski narod precejšnjo izgubo, ker je nevarnost, da mu Italijani radi svoje večje natalitete ne odvzamejo zemlje sčasoma tudi narodnostno. To nevarnost skuša Francija zmanjšati z asimilacijo in naturalizacijo.⁷ Italijani so v neromanskih krajih proti asimilaciji in naturalizaciji sicer zelo odporni, v Franciji pa seveda manj. Tega načina absorbcije tujih narodnostnih elementov se uspešno poslužuje tudi Amerika (USA), ki hoče tako ohraniti premoč anglosaškega življa nad drugimi heterogenimi (predvsem romanskimi in slovanskimi) elementi.

Ta novi italijanski način izseljevanja v Francijo se je začel posebno po vojni in tudi fašistična vlada ga podpira. Tendenca gre za tem, da se Italijani čim kompaktneje naselijo in s tem preprečijo asimilacijo. Podobno se naseljujejo Španci v južnovzhodnem kotu Francije. Vse to še olajša dejstvo, da je beg z dežele v mesta v Franciji še vedno močan.

Radi premajhne produktivnosti zemlje, pomanjkanja surovin vseh vrst, pogonskih in gorilnih snovi in radi preobljudenosti je trgovinska bilanca Italije leto za letom deficitna. Italijanski uvoz daleko presega izvoz. Vzroki so različni; deloma so specifično italijanskega značaja in so v ozki zvezi z njeno geopolitično strukturo. Italijanski trgovinski deficit ni morda kak povojni pojav, niti posledica svetovne krize, temveč spremlja italijansko državo od vsega začetka.

Ta deficit na narodnem premoženju se je kril in se krije še danes s prihranki izseljencev, ki jih ti pošiljajo domov in nalagajo v domače denarne zavode, krije se dalje s tujskim prometom, nekoliko pa tudi z dobički trgovske mornarice. Dvig zunanje trgovine je otežkočen zlasti s tem, da prihaja velik del izvoznih proizvodov (posebno agrarnih) od malih producentov. Ti v konkurenci z inozemskimi niso

⁷ Zanimiv je sistem francoske naturalizacije, ki je zelo liberalen in ima le namen, da prepreči ustalitev in razvoj v Franciji bivajočih drugih narodnosti. Tako je n. pr. l. 1899. izšel v Franciji zakon, po katerem se vsak v Franciji rojeni drugorodec, katerega oče pa je Francoz, smatra že s tem za Francoza; prav tako vsak v Franciji rojeni drugorodec, katerega mati je Francozinja. Inozemci, ki prebivajo v Franciji 10 let, se štejejo za francoske državljane tudi brez uradnega dovoljenja. — Pogoj za uspešno naturalizacijo pa je seveda možnost stalnega izvajanja asimilacije.

dovolj močni in uspešni. Tako se morajo n. pr. italijanski agrumi na zunanjih trgih boriti z močno konkurenco španskih in kalifornijskih veleproducentov, v zadnjem času tudi s palestinskim izvozom.

Kakor rečeno, so prihranki emigrantov in donosi tujskega prometa za italijansko narodno premoženje odločilnega pomena. Zato je bil sklep Ameriške Unije, ki je skrčila kontingent italijanskih izseljencev na minimum, hud udarec za Italijo. Kar se tiče tujskega prometa, pomaža denar, ki ga pustijo v Italiji tujci, močno k nivelizaciji pasivnosti trgovinske bilance. Tako je n. pr. l. 1925. pokrtil denar tujskega prometa tretjino deficita italijanske trgovine. Italija je za tujce še vedno privlačna zaradi svoje zgodovine, umetnosti in kulture, zaradi svojih naravnih krasot in blagega podnebja. Tujski promet je narastel zlasti po vojni kot reakcija na preživeto trpljenje in pomanjkanje; mnogo ljudi se je s potovanji zopet osvežilo in rešilo vojne psihoze. Denar, ki ga prinaša v Italijo tujec, je t. zv. »turiistični kapital«. Ljudstvo in vlada se zavedata važnosti tujskega prometa, zato se mnogo in sistematično dela za njegovo pospeševanje.

Fašizem je za ozdravitev težkih gospodarskih razmer storil mnogo. Toda pri reformnih poskusih je s svojo aktivno in brezobzirno politiko šel predaleč in marsikoga odvrnil od sebe. Ako si ogledamo po 13 letnem vladanju fašizma stanje celotnega narodnega gospodarstva поблиže in globlje, vidimo, da je zašlo italijansko gospodarstvo kljub nekim začasnim uspehom vendarle v težek položaj. Zunanja italijanska trgovina je z vsakim letom bolj pasivna. L. 1926. je znašal n. pr. deficit v zunanji trgovini 18%, l. 1927. 24%, l. 1928. že 32%, v letih krize pa so ti odstotki narastli še bolj.⁸ Odkod ti neuspehi? Francesco Nitti, bivši italijanski zunanji minister, vidi njihov vzrok v tem, da mora biti vse italijansko gospodarstvo pod fašistično kontrolo (pač liberallec starega kova!). Toda vzroki so še drugi in globlji; in ker so v ozki zvezi z geopolitično osnovo italijanske države, sem jih deloma omenil že prej. Nezdravo stanje gospodarstva skuša fašizem sanirati predvsem s povečanjem lastne proizvodnje, s pridobitvijo novega zemljišča, z osvoboditvijo Italije od inozemskega uvoza in z lastno industrijalizacijo. Toda za uveljavljanje svoje politike, predvsem zunanje politike in za vzdrževanje samega sebe rabi fašizem velikanske kredite. Sistem »Mussolini« je za revno in preobljudeno Italijo predrag in ruši njen mirni gospodarski razvoj.

Še mnogo bolj kakor pri notranje političnih in gospodarskih vprašanjih je upoštevati geopolitično osnovo pri zunanji politiki.

Odnose s Francijo karakterizira poleg italijanskega emigracijskega problema aktivna fašistična politika v ustvarjanju sredozem-

⁸ Francesco Nitti: »Mussolini — der Retter Italiens?« v Zeitschrift für Geopolitik, 10. zv. l. 1929.

skega in kolonialnega programa, tunezijsko vprašanje in končno prodiranje Italije na Balkan. V konfliktih za premoč na Sredozemskem morju bi igrala Tunezija veliko vlogo.

Italija je izvajala svoje pravo na Tunezijo radi njene bližine in radi ondotnih italijanskih naseljencev, ki so za časa zasedbe po Franciji po številu daleč presegali ostale Evrope. L. 1881. je bilo tam 12.000 Italijanov in 700 Francozov, l. 1911. 88.000 Italijanov in 46.000 Francozov, l. 1921. pa prvih 85.000, drugih 55.000.⁹ Asimilacija in naturalizacija torej tudi tu uspešno delujeta. Tunezija bi bila za Italijo mnogo večjega pomena kakor sosednja Libija. Zemlja je mnogo bolj rodovitna in bogata; zato bi mogla Italija tu zaposliti precej svojih ljudi. Današnje italijanske kolonije ne morejo absorbirati dovolj italijanskih izseljencev. Zato skuša fašizem ustvariti nov kolonialni imperij, kar pa povzroča križanje interesov s Francijo in Anglijo. Italijane spremlja tudi stalno bojazen, da ne bi Francija kdaj zaprla vrat italijanskim izseljencem.

Druga značilnost italijanske zunanje politike je nasprotje z Jugoslavijo. Avstrijsko vprašanje, ki ga je imela Italija pred vojno, je prenesla na njo. Tekmovanje obeh držav na Balkanu, prodiranje Italijanov v Albanijo, iskanje ugodnega zaledja za italijansko vele-silo in vprašanje »irredente« v Dalmaciji so elementi italijanske ekspanzije na Balkan. Politična napetost med Italijo in Jugoslavijo temelji torej največ na geopolitični osnovi. V sporu obeh držav hoče biti posrednik Francija.

Samo s posestjo Dalmacije in ostalega vzhodnega primorja bi Italiji ne bilo dosti pomagano. Ako hoče obdržati vzhodno jadransko obal stalno v svoji posesti, mora nujno poseči v njeno notranjost in dalje v zaledje. Posest Slovenije in Hrvaške ne bi zasukala Italiji samo vzhodnega Jadrana, temveč bi ji omogočila tudi svobodno pot v Panonsko kotlino in v Srednjo Evropo.

Zahteva po posesti vsega Jadrana je predvsem stvar politične moči, pri čemer prihaja strateško imperialistična stran najbolj do izraza. Obramba dolge vzhodne apeninske obale bi se s posestjo nasprotne jadranske obale zelo olajšala, če že ne bi popolnoma odpadla. Seveda stopa vojaško imperialistični pečat zahteve po pridobitvi Dalmacije v javnosti v ozadje za psihološko stranjo; J. März, avtor znane knjige »Die Adriafrage« jo imenuje naivno sentimentalno¹⁰. Željo po lastnem morju (»mare nostrum«) utemeljujejo Italijani v javnosti z zgodovinskimi reminiscencami in s tako zvano »italianità« Dalmacije.

⁹ Robert Michels: »Das Italien von heute«, Tunis, str. 324.

¹⁰ Josef März: »Die Adriafrage«, Berlin 1933; str. 16.

Kot protiutež k francosko-jugoslovanskim odnošajem simpatizira Italija z Nemčijo; seveda so bile njene simpatije do Nemčije močnejše v času, ko se še ni bil razvil narodni socializem v Avstriji. Vendar ima Italija zaradi jugoslovansko-francoskega prijateljstva vedno eno roko odprto za Nemčijo in ni prekinila z njo kljub temu, da je postala nekaka zaščitnica samostojne, nenarodnosocialistične Avstrije.

Za razvoj evropske politike so politični in ekonomski konflikti med obema latinskima sestrama velike važnosti. Iz morebitnega spopada med njima bi imela koristi Nemčija. Italijansko-francosko vprašanje je težkega značaja, težje kakor vprašanje italijansko-nemških odnosov, kajti za prvo so merodajna predvsem ekonomsko politična nasprotja, ki so zgrajena na geopolitični osnovi Italije, pri drugem pa so nesporazumi bolj političnega značaja. Vkljub vsemu pa je Italija bolj navezana na Francijo kot na Nemčijo. Obe veže vprašanje irredente v Tirolih in strah pred njeno močjo. Pa tudi Francija noče izgubiti opore svoje latinske sestre.

Avstrijsko vprašanje (nov!) je postalo za Italijo aktualno v zadnjih letih. Nedotakljivost Avstrije je za varno politično kolebanje in udejstvovanje Italije v Srednji Evropi in na Sredozemskem morju, posebno za njeno kolonialno politiko, neobhodno potrebna. S pomaknitvijo nemške meje na Brenner bi morala Italija omejiti polumer svojega političnega delokroga in ekspanzije v Evropi; namesto ofenzivne politike bi Italija sčasoma zašla v defenzivo.

V zadnjem času je nastalo hudo nasprotje med Italijo in Anglijo. Vzrok temu je deloma Malta, največ pa ekspanzija Italije v Vzhodni Afriki, torej križanje interesov na Sredozemskem morju in v kolonialnih zadevah.

Hrepenenje Italije po rodovitni zemlji, kamor bi mogla pošiljati odvišek svojega prebivalstva in odkoder bi dobivala sirovine za svojo industrijo, je iz italijanskega življenjskega interesa razumljivo in bi se moglo uresničiti vsaj deloma v Abesiniji. Poraz pri Adui l. 1896 je italijansko poželenje samo zavrl, ni ga pa uničil. Fašizem si je stavil tudi veliko nalogo, da uresniči kolonialno cesarstvo v Vzhodni Afriki. Pri tem dela s svojo akcijo v Abesiniji to, kar je lani in predlani delala na Kitajskem in v Mandžuriji Japonska in še prej Anglija v svojih kolonijah. In prav po tej Angliji se zdi, da bo Italija v kolonialni politiki zopet izigrana (tretjič!). Prvič Angliji ni do tega, da bi se Italija dokopala do bogate Abesinije, saj bi bila potem absolutna gospodarica nad nilskimi izvori in njihov regulator. Nil pa je življenjskega pomena za angleški Sudan in Egipet. Drugič je Angliji mnogo na tem, da ne nastane ob njeni življenjski črti London—Indija, ki je arterija britanskega imperija, močno tuje kolonialno cesarstvo,

kar bi se zgodilo, čim bi Italijani zavzeli Abesinijo. Tretjič pa Anglija ne more dopustiti, da bi se moč in položaj Italije v Sredozemskem morju preveč ojačil. Italijansko-angleška nasprotja so torej pretežno geopolitičnega značaja.*

Italija ima danes nekako sledeče zunanje politične probleme: 1. italijansko-francosko nasprotstvo zaradi Tunezije, sredozemskega vprašanja in asimilacijske politike proti italijanskim emigrantom; 2. italijansko-angleško nasprotje zaradi angleškega odpora proti ustvaritvi italijanskega vzhodno afriškega kolonialnega imperija in zaradi Malte; 3. avstrijsko vprašanje, zlasti italijansko zaščito avstrijske neodvisnosti proti Anschlušu; 4. podonavsko vprašanje in ureditev osrednjega Podonavja (to vprašanje je za Italijo v ozki zvezi s prejšnjim); 5. jugoslovansko-italijansko nasprotstvo, ki je tesno zvezano z albanskim vprašanjem.

Vsi ti zunanje politični problemi, enako pa notranji ekonomski napredek in ozdravitev gospodarstva so, kakor smo videli, v odvisnosti od geopolitične osnove Italije. Za njen zunanji in notranji razvoj so merodajni, četudi ne vedno odločilni.

Obzornik.

SVETOZOR FILOZOFA-ZDRAVNIKA.

Za tehnikom dr. M. Vidmarjem nam odkriva sedaj svoj »pogled na svet« filozof-zdravnik dr. Franc Derganc v delu »Svetozor«.¹

Dr. Derganc noče biti šolski filozof, ki pojme natančno loči in opredeljuje, temveč je življenjski modrec, ki je mnogo čital (delo očituje izredno naobrazbo), mnogo mislil in ki bi za svoje misli o svetu in življenju

* Op. uredništva: Razprava je bila uredništvu Časa izročena že pred več meseci. Čitateljem je znano, kako so se dogodki razvili.

¹ Dr. Franc Derganc, *Svetozor*. Prvi zvezek izbranih esejev. Ljubljana 1936. Str. 359 (s pisateljevo sliko na naslovni strani). Delo je posvečeno »spominu pokojnega organizatorja slovenskega učiteljstva« Jakobu Dimniku in poklonjeno »oblikovalcem mladih duš in srečnejše bodočnosti«, slovenskim učiteljem. Vsebina: Predgovor in uvod (1—32). — Francoski in slovanski intelektualizem (33—56). — Spomini na Kreka (57—83). — Kriza socializma (84—171). — Vzhodni in zapadni nacionalizem (172—185). — Verizem (186—348). Morda prav zato, ker je delo zbirka esejev, se mnogo misli časih dobesedno ponavlja (prim. 89, 162, 275; 29, 42, 91, 99; 274, 289; 76, 281; zlasti pa vodilne misli avtorjeve filozofije). Prav zato delo tudi ne podaja sistematično-jasne »svetozora«, temveč je treba ta svetozor šele nekako odmisliiti. Glede terminologije treba pripomniti, da rabi avtor mnogo tujih učenih izrazov iz kulturne filozofije, psihoanalize, zlasti pa iz svoje zdravniške stroke, a rad dela tudi nove izraze. Prim. konegoizem in konsenzualizem (50, 29) za nasprotje egoizma in sočutnost; »konoturizem« (50) za bodoče (-urus) spoznanje resnice (novi, notum) s skupnim trudom (con-); »ignoramus; sed gnorabimus« (53) v nasprotju s skeptičnim »ignoramus et ignorabimus«; »memento terminari« (332), spominjaj se, da si omejen; slov. »mejevest« (169), zavest o omejenosti; »dušeduh« (220), pač po nemškem »Geist-seele«. »Pamet« mu ni to, kar nam, um, ki loči zlasti, kaj je dobro, kaj slabo, ampak emocija (fantazija in nagoni) s heteronomno, logično dresuro« (118).

rad vnel tudi druge. Vse delo preveva ljubezen do slovanstva. »Če se poziva Zapad na svojo kulturno preteklost, se s tem večjo pravico sklicujejo Slovani na svojo kulturno bodočnost« (177). Zopet pa ni kak »nacionalist« v zmislu ekskluzivnosti, marveč glasnik ljubezni in bratovstva vseh narodov (rad ponavlja izrek: »ljubi druge narode kakor svoj lastni«). Bori se za napredek, a zopet ne v zmislu »polpreteklega političnega naprednjakarstva, ki je lepo besedo napredek kompromitiralo in omadeževalo« (17), zato začasno rajši rabi besedo »progresizem«, dokler se »stare naprednjakarske reminiscence ne izbršejo in pozabijo«.

A kako da je on, zdravnik, šel med filozofe? V »predgovoru in uvodu« odgovarja tudi na to vprašanje. Nekdaj, pravi, so bili sploh zdravniki filozofi. Hipokrat je dejal: »Zdravnik je bogu podoben mož, ki je obenem filozof« (1). V naši dobi je pa filozofija »močna in srčna potreba« vseh resničnih razumnikov (ki jih je seveda po »statistični krivulji« samo 10 od 100). Njemu se je porodila ta srčna potreba »ob vsakdanjem doživljanju trpljenja in bolestrnega sočutja«, zato tudi hoče biti njegova filozofija kakor »krepka injekcija optimizma«, nekakšna »knjiga tolažbe« (consolatio), kakršne so pisali v podobnih časih prehoda in razsula, nemira in obupa že stari filozofi (5).

Kaj torej pravi ta filozofija?

Osnovna misel je, da živimo v strašni duhovni krizi, ki izhaja iz »degenerirane človeške duše«, iz »individualistične«, »dušeduhovne« degeneracije (7, 13 in dr.).

Ta degeneracija je v neki meri že posledica razvojne nujnosti brez kake osebne krivde (7). Duhovna zgodovina človeštva je »vekovita borba duše in duha«, »emocije in intelekta« (33). Na prvi razvojni stopnji prevladuje duša s temnimi čuvstvenonagonskimi silami in mistično fantazijo (psihocentrizem), le počasi si pribori razum z napredkom prirodne znanosti enakopravnost, dokler na drugi razvojni stopnji ne zavladava (logocentrizem). A tudi razum sam, če je individualističen, človeštvu ni v srečo. Saj je degeneracija prav za prav šele zato degeneracija, ker je »individualistična«. Po naravi, ponavlja avtor za Rousseauom in Tolstim, je človek dober (26), v njem globoko živi čuvstvo ljubezni, sočutja in bratstva (iz slovanske kolektivne duše in slovanske filozofije še sedaj močno probija), a severna rasa se je izkvarila po izobilju terciarnega raja v težki borbi ledene dobe. Tedaj je človek »zapašel kanibalizmu« in razvil se je v njem čezmeren individualizem in egoizem (91). Ta egoizem se še v naši dobi javi v trojni obliki (28): »v obliki demonske častihlepnosti in gospodovalnosti (imperialistični individualizem), demonske grabežljivosti (kapitalistični individualizem) in demonske pohotnosti (seksualistični individualizem)«. Ta individualistična degeneracija je posegla usodno tudi v »dušeduhovno strukturo«. S fanatičnim »individualističnim kompleksom« izključuje bratstvo na vseh poljih: na političnem, socialnem, narodnem, celo na metafizičnem in religioznem (92).

Avtor se ponovno vrača k tej misli, da je »individualistična degeneracija« kriva vsega zla. S temnimi barvami slika udor psihocentrizma iz orientala na zapad (doba črne magije »črne« orientalske duše) že pred dobo helenizma, a potem zopet v srednjem veku 323 sl., kjer je »orientalska tema zatemnila celo mlado krščanstvo, vero bratstva in ljubezni«, in je »dogmatični, heteronomni razum s kaznijo večne smrti prepovedoval vsako najmanjšo kretnjo avtonomnega razuma: »gorje mu, kdor se ni ponižal na stopnjo dresirane živali, kdor ni poteptal svojega človeškega dostojanstva ter se odpovedal skušnjavam lastnega razuma« (36). V naši dobi se je stara borba duše in duha »iznova razvihrala« z germanskim »rasizmom«, s temi »poganskimi, arhaičnimi kompleksi germanske duše« in najbrže se pripravlja »nova katastrofa (ekspiroza) človeške civilizacije« (325).

Kje je pomoč zoper to?

Podati jo moreta in morata vzgoja in evgenika (28). Evgenika mora skrbeti za regeneracijo, vzgoja mora razviti to, kar je v človeku prvotno dobrega. Spoznanje resnice in ljubezen, to dvoje mora dati prava vzgoja.

Sozavest, sočutje, bratstvo, ljubezen do vseh ljudi in vseh narodov, to je, kar more premagati duhovno krizo človeštva.

Ozki krog prvotne nagonске ljubezni je treba dopolniti z drugotno intelektualno ljubeznijo, prvotni socialni nagon razširiti na vse narode in na vse človeštvo. To je mogoče doseči »prvič z metodičnim in dramatičnim ponavljanjem etičnih in psihotehničnih vaj (iger), drugič s prepričevalno, metodično se ponavljajočo logično analizo človeške vzajemnosti in medsebojne odvisnosti ter iz nje izvirajoče ugodnosti in koristi« (31). Ta vaja je dr. Dergancu »sredstvo sredstev« (168). Vse človeštvo objemajoča ljubezen mu je »samo proizvođ ponavljajoče se analize in mehanične vaje« (168). Vsako logično analizo namreč po njegovem mnenju »spremljajo drugotna, intelektualna čuvstva simpatije in ljubezni« (31). Tu je treba uporabiti ameriško praktično psihologijo ali psihotekniko.

Ljubezen je že tudi prvi pogoj spoznanja resnice in napredka (31). Sicer pa tudi zmoglost spoznanja napreduje zlasti z vajo.

V »neprestani duhovni vaji logične analize ali umovanja se človek nekako navadi preiščevanja stvari in oseb... z umovanjem se dvigne na višjo stopnjo humanizma ali humanizacije (poduhovljenja, logocentrizma) in začne živeti pristno človeško (humano), duhovno življenje... pridruži se (še) slast od dveh strani, iz navade same — vsaka slast je prav za prav le navada — in iz toplih senc visceralnih refleksov (čuvstev), ki spremljajo vsak logičen, cerebralni dej« (170 sl.).

Ponavljjanje, pravi dr. Derganc, je »tista čulovita moč, ki ustvarja svet iz nič«. ... »Telovadba je metodično ponavljanje mišičnih gibov (dejev), duhovadba pa metodično ponavljanje občutov (čuvstev) in umovnih (miselnih) dejev... Učenje je zopet samo ponavljanje... Duša in duh nastajata in se razvijata iz samega ponavljanja, duša in duh sestojita iz samih dušeduhovnih navad, enovitih ali sestavljenih (nagon) refleksov (211 sl.). Vzgajati se pravi torej »metodično in zavestno vaditi koga v ponavljanju gotovih dejev in občutov (čuvstev) z namenom, da si jih za vedno prisvoji, da se integrirajo in postanejo bistveni del njegove telesne ali dušeduhovne strukture« (212).

Kajpada spoznanje samo našemu filozofu ni samo vaja. Nasprotno, zamislil je celo svojo filozofijo o spoznanju, ki jo imenuje posebej »noturizem« (53) ali tudi »konoturizem« (54), nasplošno pa »verizem« (6). Obdelal jo je nekoliko že v tej knjigi (zlasti v eseju »verizem«), izčrpno pa pravi, da jo bo obdelal v posebni knjigi, ki jo že pripravlja, z naslovom »Prakazakon resnice« (6).

Kako se vrši po njegovi zamisli naše spoznanje?

Dr. Derganc odklanja skepticizem in pravi (300): »ne vemo, ali vedeli bomo« (ignoramus, sed gnorabimus). Odklanja tudi racionalizem in senzualizem, prvega, ki so mu pojmi že vnaprej, apriori dani, drugega, ki pojme in njih važnost sploh zanikuje (291 sl. 333, 334). Človeško spoznanje ne izvira ne iz prirojenih, apriornih pojmov, ne iz golih čutnih senzacij (334), temveč a posteriori, izkustveno, z abstrakcijo (293) in sicer — to je posebno značilno za to teorijo — zavestno in podzavestno (288). Tudi ni izvor resnice »fenomenalna zavest, marveč istina stvari samih v obliki zaznav«. To je realni empirizem, ki ga Kant ni doumel (335). Kant je mislil, da um daje prirodi zakone, resnica pa je, da um le odmišlja zakon vnanjega realnega sveta.

Podzavest zaznava zlasti razne odnose (časovne, prostorne, vzročne itd.). Naš avtor imenuje te zaznave »odnosne podčute« (289). Ti se že izmlada s ponavljanjem zgostijo v podzavestne pojme, tako zvane »anticipacije«, ki se potem »avtomatično ponavljajo in delajo vtisk apriornosti in prirojenosti« (291). Tudi se iz davnine dedujejo v obliki »arhaičnih kompleksov« (291). Tudi logični, etični in estetični pojmi niso »apriorne gotovine«, ampak se »polagoma razvijajo iz sodelovanja zavestnih, nazornih občutov, zaznav in predstav ter podzavestnih in nenazornih dejavnih in odnosnih podčutov« (292). To so »znanstvena dognanja shiološke in podzavestne psihologije« (290).

A kaj moremo spoznati?

To, kar imenujemo »svojo znanost«, je le »neznat izrezek iz ogromne neznanosti metafizike« (303). Realni empirizem mora torej priznati in priznava tudi metafiziko (280). A metafizika je dvojna: prirodna in nadprirodna (214). Metafizični nazor je »najjačji nagon človeške duše« (303), ki se pa bliža resnici »po dveh potih, v dveh smereh«: ljudska duša instinktivno, intuitivno s slutnjami vere (nadprirodna metafizika), razumni duh z izkustveno, znanstveno resnico« (prirodna metafizika). Ti dve poti sta »enakopravni« (304), obrnjeni »proti istemu smotru«, proti isti »metafizični neznanosti« (239), a obe še »v začetku« (238), v razvoju (215); a ona, nadprirodna, verska je »starejša, jačja in važnejša«, ta, prirodna, izkustvena in znanstvena »mlajša, slabša in skromnejša« (234).

Seveda je naše znanstveno spoznanje kaj skromno. V duhovni kulturi znanosti, pravi naš filozof, nimamo še »nobene trdne, splošno veljavne resnice, marveč le delne, manjše ali večje verjetnosti ali verjetnice« (96).

Pravda o bistvu materije in duha za »izkustveni razum« še ni doznana (311). Razlika obeh zaznav, žive in mrtve materije je gotovo bitna, vprašanje »bistva« je vprašanje metafizične bodočnosti. Materialist in spiritualist sta monista (prvem je bistvo vsega materija, drugemu duh), naš filozof je »metodičen dualist«, psihomaterialist ali ideorealist«, a le metodičen, zato skuša oba nasprotnika pomiriti: materialistu pravi, naj sprejme staro, splošno znano besedo »duša«, češ saj »gre le za besedo in razliko, ne za bistvo, pravda o bistvu naj teče dalje« (310): »ne vemo še, ali vedeli bomo«!

Glede nastanka duše in duha je naš filozof evolucionist, seveda morda zopet ne glede na bitnost, temveč le na to, kako se postopno v življenju javljata. »Priroda, pravi, rodi človeka samo na pol razvitega, na prvi stopnji biološkega fenotipa (duše) s prirojanimi delnimi refleksi in nagoni. Dopolnitev z drugo polovico razvoja, z drugo stopnjo intelektualnega fenotipa (razumnega duha) prepušča človeški vzgoji... Priroda in vzgoja ustvarjata človeško dušo iz »nič« s ponavljanjem dejavnih in čutnih vaj... Duša je le mehanizirani, fiksirani, tako rekoč kristalizirani del objektivnega duha. Tako razumemo, zakaj se z mnogotisočletnim ponavljanjem osamostaljena duša z avtomatično nadmočjo upira mlajšemu, šele nastajajočemu duhu« (292).

Bog mu je »Velika neznanost« (303). Da je, to vemo (»bitoslovno«, eksistenčno vprašanje). »Bog se razodeva neposredno v znanstveni resnici« (237), »v sotrudno-razvojnem razumu (9). Priroda je »prva služabnica božja in izvršuje s svojimi zakoni le božjo voljo« (8). A kaj je Bog, tega znanost ne ve, to (»bistoslovno« vprašanje) prepušča znanost »nadprirodni metafiziki« teologov (143).

Nekaj podobnega je glede etičnih resnic. Znanost, pravi, goji »prirodno avtonomno« etiko, »nadprirodno heteronomno« prepušča nadprirodni metafiziki, priznava ji pa »enakopravnost« (144).

Toda premnogo filozofov blodi še vedno v skepticizmu in agnosticizmu. Tega, pravi naš filozof, je največ kriva vprav »individualistična degeneracija« (96, 314). In tu je po njegovem mišljenju najvažnejša ugotovitev ravno njegove filozofije le ta, da moremo priti do resnice le s skupnim, »sotrudnim« prizadevanjem in postopno, »razvojno«. Človek se mora zavedati svoje omejenosti: »memento terminari!« (332) — spoznavno-kritični terminizem (54 in dr.). Iz te »mejevesti« (169) se bo porodila zavest, da je mogoče napredovati v spoznanju resnice le »sotrudno-razvojno« — sotrudnorazvojna ali kolektivnogenetična metoda — konoturizem (282). Sad te metode bo resnica; ta filozofija je teorija resnice — verizem (282).

S tem je pa podan tudi že nov kriterij resnice.

Po individualizmu je vsak filozof prepričan, da so samo njegovi pojmi pravilni in resnični. Ker ni bilo skupnega kriterija resnice, se je filozofska borba končala »s splošnim razsulom in onemoglo resignacijo ter obtičala v materializmu in skepticizmu, v agnosticizmu in nihilizmu« (52). Po tej teoriji je kriterij

resnice vprav »sotrudnorazvojna izvestnost« (264), »duhovstvarno in dejavno soglasje« (316). Saj je resnica »samo proizvod spoznavne, sotrudnorazvojne tekme« (316).

Vrnimo se zopet k vzgoji, ki naj s to teorijo resnice in ljubezni pre-maga veliko duhovno krizo človeštva. Vprašanje je namreč, kd o naj vodi to vzgojo? Tudi tu avtor naglaš a, da mora biti vzgoja sotrudno-razvojna. Za sedaj, pravi, vrši to nalogo moderna šola (stara šola je gojila le spomin in bila samo šola mehanične »dresure«), vzgoja moderne šole je »totalna«, vzgaja um in telo, je psihološka, psihotehnična in progresivna (14 sl.). To vzgojno delo moderne šole izpopolnjujejo prosvetna društva, dovršiti bo pa mogla to veliko nalogo šele »sotrudnorazvojna spoznavna organizacija« bodočnosti, nekaka »ljudska univerza« (25). Končni smoter vsega tega dela je »nova človeška duša, kakor jo zahteva socialno, bratsko sožitje vseh ljudi in narodov« (14). To »sočutno vseidinstvo« (174) je naj-globlje zasidrano v slovanski duši, in filozof te »sodoživetnosti« je zlasti Rus Solovjev, zato bi morala biti njegova filozofija »izhodišče filozofskemu pouku in mišljenju« na vsaki slovanski stolici za filozofijo (177). Med nami je bil »Krek ideal in simbol sozavestnega Slovana« (83). V vzgojo pa je povzel te slovanske ideale bratstva in ljubezni predvsem Sokol, kakor ga je zamislil in zasnoval Tyrš.

Dr. Derganc je v zadnjem in najdaljšem eseju zapel mogočno »simfo-nijo« (339) Tyršu in Sokolu.

»Sokolstvo je doslej edina kulturna organizacija svobode in napredka, ki načelno izključuje iz svojega delokroga individualistično metodo in vse, kar še cepi in razdvaja narode v mržnji in zavisti, ki načelno sprejema samo to, kar jih že zdaj edini in združuje ter psihotehnično vzgaja v bratstvu in ljubezni s sotrudno-vzgojno metodo« (348). Sokolstvo goji telovadbo in duhovadbo ter tako vzgaja telo in duha, duha v spoznanju in ljubezni po mehanični in psihotehnični metodi vaje in tekme. V spoznanju resnice goji sokolstvo samo znanost in prirodno metafiziko, načelno pa izključuje nadprirodno metafiziko konfesij, ki ljudi in narode še razdvaja. Boga kot »Veliko neznanko« priznavajo vsi, drugo prepuš-čajo duhovnikom, Sokoli sami pa oznanjajo »toleranco«, razgovor o verskih rečeh jim je kakor Američanom »tabu« (233). Naš avtor istoveti svojo filozofijo s »filo-zofijo sokolizma« (345) in »svetozor sokolizma« s svojim svetozorom (348).

Če naj sedaj povemo še svojo sodbo o tej filozofiji, moramo najprej izpovedati, da nam je nje filozof v mnogem pogledu simpatičen. Simpa-tična nam je njegova velika ljubezen do filozofije; njegov idealizem, ki se odvrta od materializma mnogih tovarišev; njegovo priznavanje nadpri-rodne, to je, verske metafizike krščanstva in krščanskih vrednot. Nekaj je v tem res da le spravljive obzirnosti, ki izhaja iz njegove mehke slo-vanske duše, a tudi ta je simpatična.

Tudi filozofija sama ima mnogo vrlin, ki jih je treba odkrito priznati; tako da se zavzema zoper skepticizem; da se bori za realizem med golim senzualizmom in racionalizmom; da zavrača oholi individualizem, ki prezira vse, česar ni sam zamislil; da se zaveda mej pozitivne znanosti in se skuša po izkustvu dvigniti v svet metafizike; da ji je smoter v vsem spoznanje resnice, »verizem«.

Z vsemi njegovimi filozofemi se kajpada ne moremo skladati. Sicer je pa ta filozofija še premalo dognana in znanstveno izdelana, da bi bila mogoča v njej jasna in dokončna sodba. V marsičem ima še naravo »pro-teja«, da se izmika vsaki trdni določitvi.

Naš filozof prav za prav nič ali le malo dokazuje, izvečine se sklicuje na dognanja moderne znanosti. Tu je pa velika težava. Težko je kontro-lirati, kaj je res »dognano«, tem težje, ker naš avtor sam pravi, da »nimamo

še na nobenem polju znanosti splošno priznane in veljavne resnice« (314), a le splošno priznanje je po njegovi teoriji kriterij resnice. Če bi pa hotel naš filozof svoje predstave sam dokazati, bi mu pa nasprotniki zopet mogli ugovarjati, da tudi to ne gre, ker je resnica po njegovem nauku le sotrudno-razvojni sad skupnega dela vseh, a nikakor ne individualističen pridelek posameznikov. Mi se sicer s tem ugovorom ne strinjamo, a kaj pomaga, ko je zoper nas naš filozof sam. Vprav to, kar je našemu filozofu osrednja misel — nauk o sotrudnosti kot metodi in kriteriju resnice — je torej za njegovo filozofijo usodno in sicer ravno zato, ker je le deloma resnično in se po svoji neresničnosti zlahka obrača proti njemu. Ako bi bilo sploh resnično, da je spoznanje resnice mogoče samo »sotrudnovzgojno«, bi bilo vse spoznanje le obet bodočnosti. Kdaj bo pa prišel razvoj do konca in po kakšnem soglasju bomo to spoznali? Ali se ni že izkazalo, da so bile sodbe, ki jih je splošnost cela stoletja imela za resnične, vendarle zmotne? Življenje pa sploh ne more čakati tiste neznane bodočnosti, življenje hoče izvestnosti ali vsaj Pascalove umno osnovane »stave« za tveganje.

Misel o sotrudnosti gotovo ni vsa zmotna, a cele resnice ni v njej. Že Aristoteles je v svoji »Metafiziki« poudarjal, da resnice ni tako lahko dognati in da moramo biti hvaležni za vsak prispevek drugih, celo zmote drugih nam kdaj pomagajo naprej. Prav tako je sholastika naglašala pomen tradicije in kontinuitete za filozofijo. Vendar pa ni mogoče trditi, da bi nič ne bilo izvestno, kar človek spozna s svojim umom, ali da ni mogoče nikdar te izvestnosti z razvidnostjo brez poziva na splošnost ugotoviti. Proti ošabnosti individualizma torej naš filozof po pravici tako poudarja potrebo »sotrudnosti«, vendar pa te potrebe ne bi smel pretiravati, ne »sotrudnorazvojne izvestnosti« proglašati za prvi in splošni kriterij resnice.

Glede nastanka pojmov se je dr. Derganc zelo približal aristotelski filozofiji. Kar on imenuje podzavestno, bi neosholastičen filozof imenoval »nerefleksno«. Ni pa mogoče sprejeti izraza »podčuti«, ker odnosi sploh niso in ne morejo biti »občuti«, torej tudi ne podzavestno »podčuti«. Odnose more dojemati le um. Tu bi bilo treba teorijo predelati, kakor sploh »abstrakcijo« globlje zajeti.

Prav tu, v nejasnosti nastanka pojmov in podzavestnem vplivu senzualizma ki ga sicer naš filozof zavrača, je najbrže tudi vzrok, da mu je metafizika še tako prazna. Saj tudi sholastični metafiziki s Tomažem Akv. priznavajo, da bolj spoznamo, kaj Bog ni, kakor pa kaj je, a mnogo več vendarle tudi zgolj filozofsko vemo o Bogu kakor pa naš filozof misli. Le primerimo, kako globoke misli o Bogu in božji osebnosti je podal in vsaj deloma tudi filozofsko utemeljil Veber v »Knjigi o Bogu! Tudi o materiji in duši je filozofija vendar mnogo več dognala, kakor pa zgolj »metodični dualizem«, ki je lahko stvarno tudi materializem. Čuditi se je, da se naš avtor more zadovoljiti s takšnim slabotnim kompromisom, ko se sicer odločno obrača proti materializmu. Kar pa pravi o avtonomni in heteronomni etiki, je brez protislovja le težko vzdržati. Etika ne more biti resnično oboje, tu velja le ali — ali!

Mnogo manj nam ugaja njegova antropologija, njegovo pojmovanje krščanstva in njegov sokolizem.

Znano je, da razlaga krščanstvo »individualistično degeneracijo« z dogmo o izvornem grehu. Filozof kot filozof seveda o dogmah ničesar ne ve, a filozof, ki je kristjan, ve vsaj to, da zgolj filozofsko problema ne bo zadovoljivo rešil. Dr. Derganc ga skuša rešiti, a zadovoljivo gotovo ne.

Kar govori o terciarnem človeku in njegovi degeneraciji, je vse manj kot podmena, ki bi pa tudi, če bi bila resnična, še vedno ne razložila prastarega vprašanja: unde malum? Kar pa pravi o prvotni degeneraciji kot razvojni nujnosti, se zdi naravnost v nasprotju z Rousseauovo teorijo, ki jo on odobrava, da je bil namreč človek izprva dober.

Glede krščanstva, ki ga pohvalno priznava, je zelo težko povedati, kako si ga ta filozofija misli. Tako kakor katoliška Cerkev gotovo ne, zakaj to krščanstvo je bistveno pozitivno božje razodetje, ta filozofija ga pa skuša umeti nekako razvojno iz slutenj človeške duše. Ako se z druge strani spomnimo, da je po našem avtorju duša nižja razvojna stopnja od duha in da je obenem vir tistega strašnega »orientalskega misticizma«, ki je kriv vseh vraž in magije, a tudi vseh verskih bojev med narodi, tedaj sploh ni umljivo, kako bi bilo iz te duše pognalo krščanstvo. Vsekakor bi pa bilo manj vredno kakor znanost in filozofija, zakaj znanost in filozofija sta tvorbi duha, ki pomeni po tej filozofiji višjo stopnjo razvoja kakor pa duša. Tu je torej velika nejasnost. Kdo bi mogel celo misliti, da je tudi vse priznavanje krščanstva zopet le metodičen kompromis, češ prav zato ima naš filozof takšne simpatije s sokolizmom: ako je namreč krščanstvo le zaostala stopnja v duševnem razvoju, tedaj je naravno, da sokolstvo, ki po razlaganju dr. Derganca stremlje za najvišjim spoznanjem, tako odločno izključuje iz svoje vzgoje vse, kar je verskega, predvsem pa vse, kar je katoliškega. Mi se kajpada temu izvajanju ne pridružujemo, priznati pa moramo, da nam avtorjev nazor o krščanstvu ni jasen in da nam kopčanje filozofije s sokolizmom v njegovem delu najmanj ugaja. Ne moremo se ubraniti vtisa, da je Sokol (razume se, da ne govorimo o našem državnem Sokolu, temveč le o Tyrševem Sokolu), kakor je zapisal dr. Tvrdy v Tyrševem Zborniku (VIII, 1924, 44) »le plod Tyrševe filozofije«, a Tyrševa filozofija da je nasproti krščanstvu negativna, kakor je zapisal drug Sokol v istem zborniku (VI, 1929, 20): »Tyrš ni mogel verovati v krščanskega osebnega Boga in v nadnaravno razodetje, zato se je naslonil na naravne ideale človeštva, na ideale lepote in dobrote«. Naša religija, je dejal v svojem narodnem programu, je »delo za narod, ki ga vršimo v duhu večnih prirodnih zakonov, v duhu stalnega napredka in razvoja«. Vse to je podrobno dokazal dr. Srebrnič iz čeških sokolskih virov samih in stvarno njegovih izsledkov nihče ni ovrigel. Glede sadov sokolske vzgoje, ki jo tudi dr. Derganc istoveti s svojo, je pa napisal že pred leti naš Janez Kalan brošuro »Ajmo mi Sokoli«, ki ji tudi ni nihče mogel dokazati stvarnih neresnic. Dokaz za Srebrničevo misel je pa še drugi. Ako bi Sokol priznaval krščanstvo, bi vedel, da vsebuje krščanstvo vrednote višjega reda, ki jih nobena znanost in filozofija dati ne more, in da resnična in popolna vzgoja človeka brez teh vrednot ni mogoča. Zato bi Sokol ali hvaležno in z veseljem sprejel krščanstvo v svoj vzgojni načrt ali pa bi se sam omejil na telovadbo in duhovadbo, ki jo more dati, a ne govoril, da hoče vzgojiti idealnega človeka, kakor je govoril Tyrš in hotel izvesti vprav v sokolstvu. Sicer pa tudi vzgojna metoda, kakor jo opisuje naš avtor, ne more roditi kaj prida dobrih sadov. Če očita stari šoli dressuro, bi se moral zavedati, da bi bila ravno njegova vzgoja s samimi mehničnimi vajami telesa in duha prav zares dressura, ki bi sicer dala marsikaj, a vsekakor ne plemenitosti srca. Naš filozof se moti, če misli, da že same logične vaje bude v srcih ljubezen. Zelo tudi precenjuje ameriško psihotehniko, A ni mogoče o vsem tem razpravljati v kratkem referatu.

Eno zmotno misel naj vendar še popravimo. Naš filozof očita stari filozofiji, da je bila aristotelsko-»avtoritarna« (268, 329). Res je bil Aristoteles sholastikom velika avtoriteta, a le zato, ker so videli, da je tako presežen duh. Sicer je pa dejal sv. Tomaž o človeški avtoriteti, da je sama zase najslabotnejši dokaz (Summa I 18) in da v filozofiji ne gre za to, kdo je kaj rekel, ampak le za to, kaj je resnica.

Ločimo se od tega dela z željo, da bi nam druga knjiga prinesla v mnogočem še tisto jasnost, ki je v tej nismo našli.

A. Ušeničnik.

Ocene.

Korošec-Krek, Zgodovina in sistem rimskega zasebnega prava. I. zv., 1. sn.: dr. Viktor Korošec, Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo. Založila Družba sv. Mohorja. Izdano kot IX. knjiga znanstvene knjižnice. Celje 1936. VIII + 265 str.

Rimsko zasebno pravo¹ je prešlo v velikem delu v moderna prava ter je njegovo proučevanje najboljši uvod v pravni študij in velikega vzgojnega pomena za mlade pravnike. Da se zadosti potrebam slušateljev ljubljanske pravne fakultete po učbeniku v domačem jeziku (dosedaj so slušatelji uporabljali le nemške učbenike!), sta se redna univerzitetna profesorja dr. Gregor Krek in dr. Viktor Korošec lotila tega dela. Učbenik izide v dveh zvezkih in sicer tako, da dr. G. Krek napiše v drugem zvezku obligacijsko pravo, dr. V. Korošec pa ostalo v prvem zvezku, ki izide v dveh snopičih. Pred seboj imamo prvi snopič prvega zvezka, napisan od dr. V. Korošca z naslovom: Splošni nauki, viri, osebno in stvarno pravo.

V poglavju o splošnih naukih pisatelj obravnava osnovne pojme, vire RZP-a in pravna dejstva. Slovenščina je eden redkih znanih jezikov, ki jasno izražajo razlike med pravom in pravico. Nauk o virih je precej obširno obdelan, vendar primerno z ozirom na široko zasnovano delo (v dveh zvezkih). Zgodovino RZP-a pisatelj deli v 4 dobe in jo pričinja z zakonikom XII plošč 451 pr. Kr. Temeljito so opisane zasluge pretorjev in klasičnih pravnikov. Justinijan (rojen l. 482 po Kr. v Tavreziji pri Skoplju) je dal zbrati vse veljavno RZP in je s to kodifikacijo rešil svetu eno največjih tvorb antične kulture. Na zapadu je RZP postalo del domačega, veljavnega prava (recepcija RZP-a). Kodifikacije v posameznih državah (n. pr. avstrijska kodifikacija zasebnega prava l. 1811, ki je v naših pokrajinah še vedno v veljavi) so RZP le formalno izpodrinile, dočim ga v materialnem, vsebinskem oziru niso popolnoma nadomestile. Od pravnih dejstev je podrobneje razpravljano o pravnih poslih in o času.

V drugem poglavju (osebno pravo) se obravnava o pravni sposobnosti posameznika, ki je odvisna od njegovega položaja v človeški družbi: status libertatis (pomen suženjstva!), status civitatis (tujec načeloma brezpraven!) in status familiae (izreden pomen rodbine v pravnem življenju!). Nadalje pisatelj obravnava poslovno in deliktno sposobnost, čast ter pravne osebe.

Najobsežnejše poglavje je tretje: stvarno pravo, in sicer v treh oddelkih: splošni pojmi, lastninska pravica in posest, stvarne pravice na tuji stvari. Zasluga RZP-a je, da je uvedlo delitev imovinskih pravic na stvarne in obligacijske, in sicer je bil primaren pojem tožba (actio) in ne pravica sama (ius). Lastninska pravica je bila načeloma neomejena, toda že v stari civilni dobi so Rimljani s pozitivnimi predpisi uveljavili različne omejitve,

¹ Okrajšano RZP.

in sicer večinoma le v interesu sosednjih lastnikov ter šele kasneje splošnejšega, javnopravnega značaja. Posebno važna je od pretorja uvedena pravdna zaščita posesti. Po klasičnem pravu sta bila izvedena načina pridobitve lastnine strogo oblična mancipacija (navidezna kupoprodaja) ter in iure cessio (navidezna pravda). Kratko in jedrnato je opisana tudi zaščita lastninske pravice, solastnina in prenehanje lastninske pravice. Med stvarnimi pravicami na tuji stvari pisatelj najprej obravnava služnosti (posebno poljske služnosti so bile važne za staro rimsko gospodarstvo!), nato na kratko superficies (dedna stavbena pravica) in emfitevza, a obširneje zastavna pravica.

Delo je napisano s temeljitim poznavanjem RZP-a (pisatelj predava ta predmet na ljubljanski pravni fakulteti!), logično, jasno, v lepem slogu ter je tudi jezikovno na višku. Posamezne ustanove so opisane v luči tedanjih političnih, gospodarskih in družabnih razmer ter z mnogimi primeri, tako da je ta tvarina, ki se pravniku-začetniku zdi suhoparna in neprebavljiva, razložena nazorno in v lahko razumljivem slogu. Pisatelj se ozira na nekatera antična prava, a v drobnem tisku pod črto je označen na kratko razvoj nekaterih institutov v najnovejših, sedaj veljajočih evropskih zakonodajah. Delo je tudi moderno, ker navaja najnovejše izsledke glede RZP-a, in je tehnično (tisk in oprema) istotako jako uspelo. Pisatelj, ki je znan že v inozemskem znanstvenem svetu po svojih, v nemškem jeziku spisanih delih, je knjigo posvetil svojemu akademskemu učitelju dr. Pavlu Koschakerju, univ. profesorju v Leipzigu.

Želeti bi bilo le, da bi kmalu izšli še drugi deli tega učbenika, da bi tako imeli čimprej celotno delo.

Dr. Ivan Tomšič.

Anton Krošl, **Pregled občne zgodovine**. IV. del: Novi vek. 67. zvezek Mohorjeve knjižnice. Izdala in založila Družba sv. Mohorja, Celje 1936. Str. 206.

S tem IV. delom je dovršen Petelin-Krošlov Pregled občne zgodovine. Celotna knjiga je dobila skoro točen obseg nemškega Ploetza. Za ponavljanje predelane tvarine, osvežitev spomina, za kratko orientacijo bo ta Pregled prav dobro služil dijaku in izobražencu. Sega prav do zadnjih dni, omenjene so že zadnje francoske parlamentarne volitve. Morda je prav zaradi te aktualnosti kaka ocena najnovejših dogodkov prenela, saj ne jemo jedil tako vročih, kakor se skuhajo. Na koncu je dodanih nekaj malega popravkov, ki se po večini nanašajo na pomote v prvem in drugem delu. Tudi v četrtem delu pa se nahajajo nekatere petočnosti, ki bi jih bilo treba popraviti. Ne zdi se mi prav prevajati abbé z opat (str. 383). Ni točno, da je morala Avstrija l. 1809 Napoleonu odstopiti dežele južno od Drave (str. 398)! Avstrija si je l. 1813 ilirske province osvojila in ji niso kar tako »pripadle« (str. 400). Program laške iredente je obsegal zlasti še Trident (str. 434). Slovenske vzporednice smo začetkom dobili samo na nižjih gimnazijah (str. 459) in šele po l. 1910 se je vpeljala slovenščina kot učni jezik tudi v višjih razredih. Na str. 467 se mora čitati na berlinskem ne pa dunajskem kongresu. Gorica ni bila »čisto razrušena«, ko so jo Italijani zasedli (str. 510). Premirje z Italijo se je začelo 4. XI. ne pa 14. XI. (str. 512). Nemci Belgije niso nikdar »v celoti« zasedli (str. 513). Romuni niso zasedli Erdeljske, ampak so samo vdrli v Erdeljsko (str. 521). Italija je dobila tudi otok Lastovo (str. 573). Pogrešam omenitve zasedbe Maribora po gen. Maistru in koroške ofenzive l. 1919. V okvir »Pregleda« pa ne spada obširno poročilo o Zvezi narodov.

C.

Stjepan Zimmermann, **Filozofija i religija**. Filozofijske istine o Bogu i čovjeku: Razumni temelj vere. Prigodom svoje 100 godišnjice izdao Zbor duhovne mladeži zagrebačke. Zagreb 1936. Str. 412.

Lansko leto je obhajal univ. prof. dr. Zimmermann svojo petdesetletnico. Trideset leta tega življenja je posvetil filozofiji. Sedaj podaja nekak obračun svojega dosedanjšega dela. Od mature ga je leta in leta spremljala skepsa. Šel je po nekakem ukazu vesti v bogoslovnico, a z dvomom v duši. Šel je iz bogoslovnice na Dunaj poslušat Jodla in Jeruzalema s sklepom: če se prepričam, da je filozofska podlaga krščanstva trdna, se posvetim službi Cerkve, če se prepričam, da ni tako, bom posvetil življenje boju proti krščanstvu (55). Na Dunaju je našel samo agnosticizem, toda ali smem kratko malo zanikavati Boga in dušo, če samo nič ne vem, a ne morem dokazati, da ju ni? Neznanje je komodno, a ni nobena znanost. Z Dunaja je šel v Rim, ker je čul, da posvečajo na Gregorijanski univerzi glavno pozornost vprašanju metafizike. Prišel je do spoznanja, da je metafizika možna, vendar se je vseh trideset let poslej bavil predvsem s spoznavnim problemom. Prav za prav ne smemo reči »bavil«. Filozofija mu ni bila nobena zabava. Kakor sam izpoveduje, mu je bila muka (»zar ja več i ne smijem, da govorim o pitanjima koja su meni izmučila čitav život!« 386), pot k resnici je zahtevala od njega težkih trudov in naporov (»nezrecivih napora na mučnom usponu k Istini« 395). Nekdaj je obiskal Benetke, a je tri dni sedel doma v sobi in preiščeval o nesmrtnosti duše (65). Ko podaja v tej knjigi rezultate svojih trudov, pravi sam, da je knjiga obenem »autobiografski fragment« (11), »autoergografija« (244). Zato pa tudi ne dopušča, da bi mu kdo odrekal znanstvenost, če podaja v svoji knjigi sholastično filozofijo. Podaja jo, a podaja jo, ker je »doživljena« (15), ker je sad dolgotrajnega preučavanja ne le te filozofije, temveč tudi pre-različnih struj moderne filozofije, predvsem pa kantovstva (Z. je že l. 1920/21 izdal delo »Kant i neoskolastika« I—II). Zato lahko pravi, da je »proživljena u svezi različnih i suprotnih filozofijskih gledanja« (15). Ker je prav za prav Kant tisti, ki je postavil moderni dobi »problem spoznanja«, zato je usmeril Z. ves svoj filozofski studij na ta problem, kakor ga je zastavil Kant. Misli celo, da je v tem značajka neoskolastike, kolikor se loči od sholastike Tomaža Akv. in drugih starih sholastikov.

Namen in pomen novega dela, ki je nekako njegovo »življenjsko delo«, kakor ga je po pravici označil v »Kat. Listu« hrvatski književnik Grgec, je Z. sam izrazil s temi besedami: »Po mnogem in težko preživljenem beganju v filozofskih zmotah bi želel s to knjigo obraniti največjo filozofsko resnico, da daje zmisel življenju samo religija« (396). Besede o filozofskih zmotah seveda ne smemo umeti po črki. Saj je dal Z. zadnja leta svojemu narodu celo vrsto temeljitih filozofskih del (l. 1926: Opća Noetika 2. izd.; 1932: Duševni život; 1934: Temelji filozofije). Res pa še ni doslej vprašanja o razmerju filozofije do religije tako jasno in določno izklesal kakor v tej knjigi. Religija mu ni filozofija (saj ima religija tudi iracionalne momente v sebi), a pokazati, da je religija razumna (»rationabile obsequium), opravičiti religijo mora filozofija. Filozofija mora dokazati možnost metafizike, metafizike o Bogu, ki je cilj in objekt religije, in metafizike o človeku in duši, ki je subjekt religije (397). In vprav to nalogo si je postavila ta knjiga. V prvem delu z naslovom »Razum na putu k istini« polaga Z. spoznavne, noetične temelje: spoznanje resnice je

možno; možno je tudi metafizično spoznanje; možna je metafizika o Bogu in duši. V drugem delu »Čovjek u odnosu prema Bogu« na teh osnovah uči umevati človeka in vodi duha k Bogu. Tako je podan umski temelj za religijo. Seveda je ta religija šele tako zvana »naravna religija«, a od te (z božjo milostjo in s pomočjo zgodovine) ni težak prehod k nadnaravni religiji krščanstva, saj krščanstvo obsega vse, kar je resničnega in dobrega v naravi, le da daje še več in da dviga človeka do višje in globlje zveze z Bogom (44 sl.). Ne more pa do nadnaravne religije, kdor ni naravno duhoven človek, to se pravi, kdor z razumom in voljo ne spoštuje Boga (46).

Vrednost te knjige pa ni samo v tem, da utemeljuje religijo. Pisana je za inteligenco in inteligenci bo dala še mnogo drugih tudi važnih spoznav. Resen inteligent bo mogel iz te knjige spoznati, kako se sholastična filozofija ne straši moderne problematike, temveč se pogumno meri z vsako miselnostjo. Spoznal bo, s kako jasno metodo neosholastika obravnava spoznavna vprašanja. Seznanil se bo tudi z nasprotnimi filozofi in njih filozofijo, n. pr. z Bergsonom (336 sl.), Schelerjem (344 sl.) in dr. Jako značilna prednost tega dela je tudi ta, da skuša vnesti v tako pestro filozofsko terminologijo več jasnosti s tem, da opozarja na dvoumnost mnogih izrazov, saj je vprav iz dvoumnosti filozofskih izrazov največ nesporazumljenja. Prim. pojasnila o naturalizmu (266), o heteronomni etiki (306), o intuiciji (232 sl.), o induktivni metafiziki (279), o spontanosti in receptivnosti (223), o metalogičnem in logicističnem subjektivizmu (171) itd. Mnogo novih spoznav bo dobil inteligent tudi iz sholastične filozofije same, n. pr. o razmerju sholastike in neosholastike (211 sl., 215); o današnji težnji po integralni sholastiki (346); o današnjem umevanju Skotove filozofije (346, 360); o logični ali zgolj ontološki osnovi npravnosti na božjem zakonu (347, 368); o deontološkem dokazu za božje bivanje (319 sl.); o vprašanju, ali dajejo peteri dokazi sv. Tomaža le skupaj ali že posamič popolno idejo o Bogu (354 sl.) in dr. Tuintam obračunava Z. tudi s svojimi hrvatskimi nasprotniki. Močan je tudi obračun z zastopniki sodobnega ateizma (374 sl.). Knjiga tako rekoč siplje pred umnega čitatelja nove filozofske spoznave.

Komu bo manj ugajalo, da se iste misli, zlasti o metodiki spoznavnega problema, prevečkrat ponavljajo. Že dolgi uvod sam (3—46) je le preobsežna anticipacija celotne vsebine. Zopetno in zopetno povzemanje osnovnega vprašanja nekako trga celoto in enoto. Brez tega bi bilo delo krajše, a bolj prozorno. Tudi dolge ekskurzije in beležke, kakor so same na sebi zajemljive in važne, delo preveč trgajo (najbolje bi bilo uvrstiti jih zase na koncu). To in ono, kar je napovedano ali je za zvezo potrebno, je premalo obdelano ali sploh izpuščeno, n. pr. kako je »doživljajoči jaz baza vsej noetiki« (25, nekaj je na str. 151), razlike med avguštinizmom in tomizmom (358), načelo vzročnosti, »ki je za noetiko najvažnejše« (106; pravi pa avtor, da pripravlja o tem načelu nemško razpravo). Tuintam bo še kaj, kjer bi bilo treba kaj popraviti ali dodati. Dennert ni katoličan, ampak protestant (52). Na str. 27 bi bilo pri analizi vrednosti treba dodati (Lotz, De Vries). Izraz »uvid« za objektivno evidenco (169 se ne zdi primeren (beseda uvid znači bolj akt kakor svojstvenost stvarnosti), prav tako izraz »objektivacija« (211) za ugotovitev objektivnosti (»objektivacija« znači bolj pretvorbo subjektivnih dojmov v objekte). Psihološko bo najbrž marsikoga motila pripomnja na str. 55, da je bil avtor 1907 že duhovnik. Čitatelju ni treba, da to ve, moti ga pa, ker mu vzbuja nov problem (dasi ni filozofski, kakor avtor po pravici pripominja).

Na koncu moramo čestitati še »Zboru duhovne mladeži«, da je ob svoji stoletnici izdal to lepo delo.

Aleš Ušeničnik.

Dr. Keilbach Wilhelm, **Die Problematik der Religionen**. Eine religionsphilosophische Studie mit besonderer Berücksichtigung der neuen Religionspsychologie. 1936. Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, Str. 271.

Že v svojem hrvatskem delu »Problem religije« (prim. »Čas« 1935/36, str. 189—192) je dr. Keilbach načel tudi vprašanje, zakaj je sploh možnih več religij. Nasprotniki krščanstva se sklicujejo dostikrat vprav na to mnoštvo religij, da zavračajo vsako religijo sploh kot nekaj neznanstvenega, zgolj čuvstvenega, izvirajočega iz temnih iracionalnih globin človeške duševnosti ali tudi kot golo izmišljenino begajoče fantazije. A tudi verne ljudi neredko moti ta zagonetni pojav. Prav temu vprašanju posebej je posvetil dr. Keilbach to svoje novo nemško delo. Nemško pač zato, da bi šlo v čim širše znanstvene kroge, zakaj priznati je treba, da je vprašanje še dosti neobdelano in da niti katoličani niti protestantje ne morejo pokazati strokovnih del, ki bi ex professo razpravljala o tem.

Seveda še pojem religije ni vsem skupen. Dr. Keilbach je vzel za osnovo svoji studiji nazor velikega etnologa W. Schmidta, ki pravi, da vsaka religija obsega dvoje: priznanje nekega nadzemeljskega bitja (enega ali več) in čuvstvo odvisnosti od njega. S tem nazorom se ujema tudi psiholog Karl Girgensohn, ki je posvetil svoje studije vprav empirični psihologiji religioznega doživetja (Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens, 1930²). Schmidt je poudaril še to, da si mora človek to bitje misliti vsekakor osebno, ker s kako neosebno silo ni možno osebno razmerje zaupanja. Girgensohn tega izrečno ne poudarja in misli, da človek v religioznosti dojema svojo omejenost in jo skuša premagati v zvezi z nečim večjim in višjim, naj si misli to še tako nedoločeno (unbestimmt und »prä-dikatlos«). Dr. Keilbach stoji na stališču, da je možno iz stvarstva, zlasti iz prigodnosti človeškega bitja spoznati, da biva osebni Bog-stvarnik, vendar misli, da mu bodo morali tudi tisti, ki niso tega mnenja, v mnogočem pritrditi.

Kako je torej Keilbach zajel ves problem? Značilno za njegovo delo je, da skuša rešiti vprašanje empirično-metafizično, to se pravi, da izhaja iz empiričnega vprašanja, kako v človeku dejansko nastaja religioznost, in skuša potem metafizično doumeti možnost več religij. Tako se mu je delo razdelilo v dva dela; prvi del: »empirija religioznega individualnega problema«; drugi del: »metafizika religioznega individualnega problema«.

V prvem delu obravnava najprej osnovno vprašanje o »religioznem doživetju«, kaj je religiozni dej, ali je nekaj zgolj čuvstvenega, ali nekaj miselnega. Že v poročilu o hrvatskem delu smo omenili moderne eksperimentalne raziskave o tem vprašanju in izsleditve psihologa Girgensohna ter njegovega učenca Gruehna. Po teh izsleditvah religiozni dej ni nič enovitega, ne samo čuvstvo, ne sama misel, vendar mu je srčika brez dvoma nekaj umskega, miselnega, vprav spoznanje Boga in svoje končnosti in odvisnosti od njega, dasi to spoznanje samo še ni religija, če se ne združi z njim dej subjekta, ki se v čuvstvu te odvisnosti preda Bogu. Religiozni dej je torej bistveno »sintetičen« dej. Tu Keilbach obširneje razpravlja o tem, posebno važno je, ko kaže, kako beseda čuvstvo mnogokrat in na mnoge načine pomeni »misel«, kakor tudi to, da »intuicija«, o kateri mnogi govore v zvezi z religioznim spoznanjem, ni nobena intuicija recimo v določenem in jasnem sholastičnem pomenu, ampak le neko temno, ne diskurzivno spoznanje, ki pa je lahko le posledica poprejšnjega diskurzivnega razmišljanja; Penido je imenoval nekje takšno intuicijo »zgoščeno misel«.

Potem obravnava v treh poglavjih vprašanje o božji ideji pri otrokih, o vplivu okolja na religioznost otrok in o religiji mladostnikov. Neredko psihologi mislijo, da v otroku še ni pravega religioznega doživetja. Keilbach iz empirične snovi sklepa, da ni tako. Tudi že pri otroku moremo govoriti ne le o možnem, temveč o dejanskem religioznem doživljanju. Ze otrok ima neko spoznanje o Bogu in o svoji odvisnosti od Boga, kar je vprav miselna sreda religioznega doživetja. Kajpada more te ideje izprva le od drugih sprejeti in jih tudi sprejema po otroško. A že v tretjem, četrtem letu se začne javljati zavest vzročnosti in javlja se ta zavest celo močneje kakor pri odraslih, zlasti ker otrok tudi še ne čuti težav, ki se vzbujajo pozneje. Po trinajstem letu dobe ta vprašanja drugačen značaj. Vpliv avtoritete slabi, umsko razmišljanje se krepi. Vzbujajo se prvi dvomi, ki jih pa zdrav mladostnik v normalnih razmerah zlahka preмага. Gotovo bo treba tu, kakor pravi Keilbach, eksperimentalno še mnogokaj bolje pojasniti, ne z direktnim povpraševanjem otrok, temveč s tako zvano »konvergentno metodo«, ki z raznih strani tipa in skuša izslediti, kaj se godi v otroški duši. Zlasti bo treba v zmislu diferencialne psihologije natančneje ugotoviti raznovrstnost religioznih tipov že v tej dobi. Tudi bo treba dobro preučiti »otroški etos«, saj je npravnost v tesni zvezi z religioznostjo. Vsa različnost religioznosti pri otrokih in mladostnikih pa že tudi kaže na možnost raznih religijih. Ta možnost je posebej predmet drugega, metafizičnega dela.

V drugem delu označi Keilbach najprej s krepkimi potezami prigradnost človeškega bitja, ki je osnova religioznemu spoznanju. Teško je v našem jeziku na kratko izraziti razne inačice, ki z njimi Keilbach opisuje človekovo prigradnost: die Fragwürdigkeit des Menschseins, das »Aufgebrochensein« der Menschennatur, die Antinomie Mensch—Sein, die Hinbewegung zum Tode — tako se glase naslovi prvega poglavja, potem pa sklep: das aufgelockerte »Aufgebrochensein« als Möglichkeit für die Vielheit. V naslednjih štirih poglavjih pa preučuje vprav možnost tega množstva religij, ki je osnovana na odprtosti človeškega bitja.

Vse v človeku je nepopolno in zmožno motenj in razdvoja. Mnogo subjektivnega je že v načinu našega spoznanja. Tako že v pridobivanju pojmov s pomočjo domišljije in čutnih predstav. Tako v naših sodbah, ki je za nju psiholog Willwoll ugotovil štiri vire subjektivnih vplivov: čutno — predstavn — psihološki apriori (za sodbe so potrebne ideje, ideje so odvisne od čutnih predstav in občutov), umsko-psihološki apriori (za umsko spoznanje je potrebna »stvarilna abstrakcija«, ki ustvarja abstraktne sheme, anticipacije za pravilne sodbe in sklepe, a dostikrat tudi za zmote in prevare), emocionalni in karakterološki apriori (niti začetek mišljenja niti završetak ni popolnoma neodvisen od vpliva volje in čuvstev, naše želje se skušajo uveljaviti tudi v poteku mišljenja) in še socialni apriori (vpliv družabnega okolja in vpliv »mase«). Tako tudi v našem sklepanju, saj je naše spoznanje o nadčutnih rečeh, zlasti o neskončnem Bogu, le analogno, zato nikdar adekvatno in zato tudi možno raznih »nazorov«. Vse to omogočuje razne načine ne samo »gledanja«, ampak tudi razne načine samovarjanja glede religioznega božjega spoznanja.

Prav tako in še bolj je podvrženo subjektivnosti naše hotenje. Človek se glede vrednot svobodno odloča. Tudi religioznim vrednotam se duša odpre ali ne odpre. Tu je končno nekaj »nepreračunljivega«. Človek si svobodno voli tudi zadnji cilj življenja. Ne more živeti brez »boga«, a »bog« so mu lahko tudi časne vrednote, ki jim da s svojo domišljijo neko abso-

lutnost. Lahko tudi prinese svoj »cilj« že s seboj, iz prve vzgoje, iz družabnega okolja. Tudi tu se odpirajo nove možnosti religioznih razlik.

Potem je pa še tragična skrivnost greha, ki postavlja na Božje mesto bogove.

To je le bolj kratek pregled, ki naj bi pokazal, kako je to delo zasnovano. Nekatera poglavja segajo preko strogo določene teme. Tako n. pr. podaja peto poglavje II. dela celo »metafiziko greha«. Avtor pa sam opozarja na to, da v mnogočem še ni mogel dati zadnjega odgovora in da je tuintam pokazal le pot nadaljnjemu znanstvenemu raziskavanju. Tudi se je namenoma omejil. Tako se na nekatere vnanje vzroke verske razcepjenosti (n. pr. demonske vplive) ni oziral.

Delo je vsekakor zelo pomembno. V njem je sploh za religiozne probleme nakupičenega sila bogastva. Predelana literatura je naravnost čudovita. Zdi se pa, da prvi, empirični, in drugi, metafizični, del vendarle še nista tako izdelana, da bi se delo predstavljalo v popolni enoti. Če bi človek čital samo metafizični del, bi se komaj zavedel, da je ves prvi del preskočil. Glede vzrokov množstva religij je po našem mnenju mnogo premalo poudarjena temna nagonska plast, v človeku pa silna tvornost zlasti prestrašene domišljije. Nasprotniki se motijo, da je tu vir religije sploh, resnica pa je, da je tu glavni vir tako čudne in bohotne mnogoličnosti religij. A. U.

Johannes Ev. Kalan, Die Welt für Christus. Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien-München, 1935.

Že naslov označuje namen in glavno vsebino te knjige. Napisano je s pogumno odkritosrčnostjo in apostolsko gorečnostjo, je silen poziv vsem katoličanom naj spregledajo, se zavedo situacije našega časa, se združijo v složnem delu, da zavro prodirajoče razkristjanjenje človeške družbe in naval borbenega brezboštva. Velika ideja, ki pisatelja prešinja, je dobila konkretno obliko že v svetovnih kongresih Kristusa Kralja (gl. poročilo o zadnjem kongresu v Salzburgu v Času 1935/36, str. 99). Za realizacijo te ideje pa misli njen oče tudi na ustanovitev svetovnega katoliškega časopisa (odnosno časopisov v različnih jezikih, a z isto vsebino), ki bi katoličane budil k živi skupnosti in delu za ta namen. Tudi po posebni mednarodni katoliški organizaciji, neke vrste vitežkem redu Kristusa Kralja, ki bi bil ves v službi namenov, h katerim papež katoličane kliče, naj bi se katoličani vsega sveta združili in tako mednarodno propagando brezboštva zaježili, ter uveljavljali v dejanskem življenju kraljestvo Kristusovo.

Osebnost sem popolnoma prepričan o potrebi tega dela, o katerem govori ta knjiga, in o velikosti načrta, ki ga razgrinja pred nami. V podrobnosti se tu ne morem spuščati. Le toliko omenim, da bo taka organizacija morala posebno paziti, da ne razprši svojih sil v kakšne posameznim narodom svojske naloge in da mora biti ne masna v poedinah deželah, ampak elitna v polnem pomenu, ki jo bo življenjsko prvenstveno zajemala le misel in volja: Mir Kristusov v kraljestvu Kristusovem.

Knjigo prav zelo priporočam. Treba je razmišljati o veliki ideji, ki jo vodi, in podpreti delo, h kateremu kliče.

I. F.

V oceno smo prejeli:

France Detela, **Zbrani spisi II. zvezek**. Uredil Jakob Šolar. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1936.

France Bevk, **Kresna noč. Vihar**. Zbrani spisi II. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1935.

Milan Turković, **Der Cistercienser Orden in Slovenien**. Susak 1936. Primorski štamparski zavod.

Dr. Andrej Gosar, **Kolektivizem**. (Sodobna vprašanja, I. zvezek.) Družba sv. Mohorja v Celju. 1936.

Josip Jurčič, **Deseti brat**. Priredil France Koblar. Družba sv. Mohorja v Celju. 1936. (Cvetje iz domačih in tujih logov 10.)

Petančič Davorin, **Naša apostola**. Farna igra pod milim nebom. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1936.

Dr. Ivan Pregelj, **Osnovne črte iz književne teorije**. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1936.

Petelin-Krošl, **Pregled občne zgodovine**. IV. del: Novi vek. Založila Mohorjeva družba v Celju. (Mohorjeva knjižnica 67.) 1936.

Milko Kos, **Conversio Bagoariorum et Carantanorum**. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 11. Historični odsek 3.) Tiskajo J. Blasnika nasled. Univerzitetna tiskarna v Ljubljani. 1936.

Dipl. iur. Vladimir Pertot, **Die Wandlungen im jugoslawischen Warenverkehr im Hinblick auf die drei Hauptverkehrsmittel**. (Posebni odtis iz Weltwirtschaftsarchiv, 43, 2. März 1936.)

Ivan Cankar, **Zbrani spisi**. Devetnajsti zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani 1936. Založila Nova založba.

Johannes Ev. Kalan, **Die Welt für Christus**. Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien-München. 1936.

Prof. Ang. Piskernik, **Nemško-slovenski in slovensko-nemški žepni slovarček** s slovničnimi podatki za Slovence. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1936.

Ivan Kosec, **Trbovlje**. Socialni prerez. Mala biblioteka X. Ljubljana. 1936.

Dr. Fran Sušnik, **Pregled svetovne literature**. V Mariboru 1936. Tiskala in založila Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Dr. Fran Skaberne, **Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki**. 1936. Izdalo društvo »Pravnik« v Ljubljani.

Dr. Gorazd Kušej, **Kakšen je odnos naših vrhovnih državnih organov do proračuna**. (Posebni odtis iz Slovenskega Pravnika. L. 1. 1936.)

Znižane cene za publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, **Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga (le še par izvodov) broš. 100 Din, vez. 120 Din; II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, **Slovenski župani**, broš. à 8 Din
- Dr. Jos. Gruden, **Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske škofije**, à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, **Rimski verzi**, à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, **Zmisel smrti**, à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, **Gruda umira**, à 30 Din.
- Baar-Hybašek, **Zadnja pravda**, à 20 Din.
- P. St. Škrabec, **Jezikovni spisi, snopič** à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, **Kolonizacija selške doline** à 30 Din
- Dr. A. Gosar, **Kriza moderne demokracije** à 3 Din.
- Dr. A. Gosar, **Poljedelska statistika** à 3 Din.
- Dr. A. Brecelj, **Seksualni problem** à 3 Din.
- Dr. Kolarič, **Miklošič** à 3 Din.
- Fr. Zwitter, **Starejša kranjska mesta in meščanstvo** à 24 Din.
- E. Bojc, **Slomšek naš duhovni vrtinar** à 6 Din.
- Dr. R. Andrejka, **Selški predniki J. E. Kreka** à 20 Din.
- Okrožnici **Casti Connubii in Quadragesimo anno** à 4 Din.
- Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.

